

JAARBOEK
VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

76
1989

KONINKLIJK NEDERLANDS GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie

Prof. dr. H. Enno van Gelder, Zeist
Drs. G. van der Meer, 's Gravenhage
Dr. W. Op den Velde, Haarlem
Dr. H.J. van der Wiel, Gouda
Dr. H. Gerritsen, Rotterdam

Redactie adres:

Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet,
Postbus 11028,
2301 EA Leiden

ISSN 0920-380X

NOORD-NEDERLANDSE MUNTGEWICHTEN

Arent Pol

opgedragen aan de nagedachtenis van Ferdinand Schaaf (1914-1985),
hartstochtelijk verzamelaar en animabel connaisseur

MUNTGEWICHTEN

I.a	VERANTWOORDING	6
	vooraf — publicaties — ordening catalogus — beperkingen — definities	
I.b	INLEIDING	9
	ontwikkeling — muntgewichten — makers — materiaal, techniek, vorm	
I.c	AFBEELDINGEN OP DE BLOKJES	14
	stempels — blokbeeldenaars — makersmerken — instempelingen	
I.d	MASSA VAN DE BLOKJES	24
	troois gewicht: mark, engels, aas — wettelijke massa en remedie — slijtage, snoeiing, uitweging — meten met twee maten — gemakzucht en vergissing	
I.e	OUDE NEDERLANDSE MUNTNAMEN	33
I.f	ILLUSTRATIE VAN BLOKJES	34
	koersboekjes — etiketten	
I.g	LITERATUUR	37

BLOKBEELDENAARS

II.a	CATALOGUS VAN BLOKBEELDENAARS	39
	toelichting — afbeeldingen — verwijzingslijst	
II.b	LIJST VAN MUNTEN	60
	toelichting — inrichting — munten	
II.c	INDEX OUDE NEDERLANDSE MUNTNAMEN	123

MAKERSMERKEN

III.a	CATALOGUS VAN MAKERSMERKEN	125
	toelichting — afbeeldingen — makers	
III.b	LIJST VAN MUNTGEWICHTMAKERS	135

I: MUNTGEWICHTEN

I.a VERANTWOORDING¹

vooraf

Voor de muntgeschiedenis van de Republiek der Verenigde Nederlanden staan de onderzoeker diverse bronnen ter beschikking. Naast de muntstukken zelf, zijn dat bijvoorbeeld plakkaten en beeldenaars, muntmeestersinstructies en verballen van muntbusopening, boedelinventarissen en muntvondsten; ook muntgewichten behoren ertoe.

Voor interpretatie van deze bron is het uiteraard van belang precies te weten welke muntsoorten met de desbetreffende muntgewichten werden gewogen. Soms zijn deze voorwerpen echter lastig te determineren, omdat de makers zich zo nu en dan zekere vrijheden veroorloofden of omdat de afbeeldingen die zij gebruikten zeer algemeen waren en op meer muntsoorten betrekking konden hebben. Deze constatering deed ook de Werkgroep Muntgewichten, in 1977 ontstaan binnen de Vereniging van Verzamelaars van Maten en Gewichten. Daar werd de wens geformuleerd te komen tot een apparaat waarmee gestandaardiseerde beschrijvingen van Noord-Nederlandse muntgewichtdozen gemaakt konden worden: catalogi van balans- en doostypen, van muntgewichten, van etiketten en van de op de diverse onderdelen voorkomende makersmerken bestonden nog niet. Van de gewenste hulpmiddelen voor determinatie van muntgewichtdozen en de inhoud daarvan, wordt thans een eerste gepresenteerd — hopelijk voorziet dit in het gevoelde gemis².

oudere en nieuwere publicaties

Publicaties over muntgewichten van de Noordelijke Nederlanden zijn niet dik

1 Voor het bijeenbrengen van de gegevens voor de catalogi, stelden talloze beheerders van openbare en particuliere verzamelingen mij de hen toevertrouwde rijkdommen ter beschikking, waarvoor ik hen hartelijk dank. De heren G.A. van Borssum Buisman MWO en dr ir G.M.M. Houben dienen hier echter apart te worden genoemd voor hun welwillendheid mij te laten putten uit hun beider documentatie en kennis. Steeds waren zij op even onvermoeibare als ruimhartige wijze bereid mij adviezen te geven, aanvullingen te signaleren, te behoeden voor al te grove fouten en inzage te verlenen in hun aantekeningen. Daarnaast heb ik veel nut ondervonden van de opmerkingen van prof. dr H. Enno van Gelder en drs H.W. Jacobi bij de verwerking van het vergaarde materiaal tot de huidige vorm, waarvoor ik ook hen dank ben verschuldigd. Dit alles laat uiteraard onverlet dat de aan dit werk klevende gebreken volledig voor mijn rekening zijn.

2 Van schrijver dezes kan binnen afzienbare tijd ook een catalogus van etiketten tegemoet worden gezien.

gezaaid³. Nadat De Witte (1899) enkele artikelen over Zuid-Nederlandse muntgewichten en hun makers publiceerde, schreef Sassen (1912) over die in het Noorden. In de volgende decennia toonde vooral De Man (1916 e.v.) belangstelling door grotere en kleinere bijdragen over Zeeuwse balansmakers; Van Kerkwijk (1939) nam zich voor in een reeks artikelen bekend te maken wat hij als aanvulling op Sassen gevonden had, maar moest het bij één aflevering laten. Na de oorlog verschenen bijdragen over weegapparatuur voor munten (Van Borssum Buisman 1953) en over enkele dozen (Van Cittert 1950, Van Gelder 1962, Hollebosch-Van Reck 1976), evenals een algemeen werk over gewichten waarin tevens muntgewichten behandeld werden (Zevenboom / Wittop Koning 1951, herziene versie Wittop Koning / Houben 1980). In het afgelopen decennium publiceerden diverse leden van de Werkgroep kleinere bijdragen in het blad *Meten & Wegen*, maar van hen is vooral Houben (1975/1977 e.v.) zeer produktief gebleken op het terrein van muntgewichten en aanverwante zaken. Hij maakte onder andere catalogi van muntgewichten voor Engelse munten (1978) en van muntgewichten voor Nederlandse munten (1981). Hierin zijn naast de Engelse resp. Nederlandse muntgewichten, ook de buitenlandse muntgewichten opgenomen welke betrekking hebben op Engelse resp. Nederlandse muntstukken. Hierdoor wordt een interessante aanvulling geboden op de kennis van de circulatie van muntstukken buiten het land van herkomst, een benadering waarvoor in de numismatiek de laatste decennia steeds meer belangstelling komt. Genoemde opzet is ook gevolgd door Dieudonné (1925) en Lavagne (1975-1978). Een nadeel van deze werkwijze is echter dat de kennis van de muntomloop in een bepaald land er niet door wordt verhelderd: een overzicht van de circulatie van eigen en vreemde munten in een land aan de hand van de gemaakte muntgewichten komt er niet uit naar voren. De hier gepresenteerde catalogus verschilt door zijn afwijkende benadering dan ook wezenlijk van de eerdergenoemde⁴. Overigens moet worden opgemerkt, dat deze nieuwe catalogus op zichzelf nog maar weinig verdieping biedt van het inzicht in de muntomloop van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Pas nadat de door de Werkgroep Muntgewichten voorgenomen gestandaardiseerde beschrijving van een grote hoeveelheid dozen is gerealiseerd, kunnen uit het voorkomen van muntgewichten voor bepaalde muntsoorten in de verschillende tijdvakken nadere conclusies worden getrokken via het vaststellen van de tijd van vervaardiging en gebruik van de muntgewichten.

3 Voor de belangrijkste, in het navolgende overzicht genoemde boeken en artikelen, zie ook de literatuurlijst op p. 37

4 Een parallel vindt men bij M.S. DUDLEY WESTROPP Notes on Irish money weights *Proceedings of the Royal Irish Academy* 33 (1916) 43-72

ordering van de catalogus, beperkingen

De opzet een determinatiehulpmiddel te maken, heeft gevolgen gehad voor de inrichting van deze publicatie. Zo zijn de afbeeldingen strikt thematisch geordend zonder rekening te houden met de muntsoorten waarop zij slaan (een samenvatting van deze ordening treft men aan in de toelichting die aan de catalogus vooraf gaat, pag. 61). Door deze ordening wordt het opzoeken in sterke mate vergemakkelijkt en een systematische weergave van de gegevens per muntsoort staat zij niet in de weg: een op dezelfde pagina's afgedrukte lijst verwijst naar een alfabetische muntcatalogus per land, daarbinnen geordend op muntnaam⁵. Deze catalogus en die van de makersmerken hebben beide een eigen nummering met cijfers resp. letters, zodat verwijzing naar beide delen tegelijkertijd mogelijk is door combinatie van de twee elementen (bijvoorbeeld 123eg).

In deze publicatie zijn alleen de in de Noordelijke Nederlanden gefabriceerde muntgewichten opgenomen; geen rekening kon worden gehouden met wijzigingen die de inhoud van Nederlandse dozen ondergingen wanneer zij geëxporteerd werden, evenmin met het gebruik van buitenlandse dozen hier te lande. Enkele in Nederland geproduceerde ronde muntgewichten van lood en van messing, welke blijkens hun vorm niet voor gebruik in de gewone muntgewichtdozen zijn gemaakt, zijn eveneens buiten beschouwing gelaten.

definities

Aangezien de term gewicht zowel staat voor een voorwerp als voor de zwaarte ervan, is het beter dit woord te vermijden. In het navolgende zal daarom het voorwerp steeds blokje worden genoemd en de zwaarte ervan worden aangeduid met de term massa. Het woord muntgewicht wordt slechts

5 Voor de onderhavige catalogi werden de meeste tekeningen gemaakt door wijlen F. Schaaf op basis van door schrijver dezes verzamelde informatie. Die beeldinformatie is bijeengebracht door het maken van potloodkrassels tijdens bezoeken aan talloze particuliere en openbare verzamelingen in binnen- en buitenland. Deze wijze van reproduceren is weliswaar sterk tijdsbesparend, maar resulteert in een tamelijk oppervlakkige weergave van de beelden en de tekeningen kunnen daarom niet als zeer exact beschouwd worden. In een tekening is altijd een zekere mate van interpretatie aanwezig en daarom is hij minder betrouwbaar dan een foto. Aangezien de afbeeldingen hier niet staan voor individuele stempels maar voor algemene types, hoeft dit niet als een bezwaar te worden gevoeld. Uiteraard zijn, waar nodig, correcties aangebracht, maar voor wat er op het tekenwerk is aan te merken treft de tekenaar geen blaam — alle kritiek op dat punt is voor rekening van de samensteller van de catalogus. Overigens hebben tekeningen het voordeel dat door gebruik van meerdere blokjes steeds een complete afbeelding kan worden gegeven en bovendien wordt het oog van de beschouwer niet afgeleid door de vierkante en niet altijd rechtop staande omtrek van het blokje dat buiten de ronde beelden valt.

gebruikt wanneer in algemene zin bedoeld wordt op het soort voorwerpen dat geschikt is om individuele munten te wegen⁶. De afbeeldingen op het blokje heten blokbeelden resp. makersmerk, van muntbeelden resp. wordt gesproken als bedoeld wordt op de afbeelding op een muntstuk.

I.b INLEIDING

ontwikkeling van muntgewichten in de Nederlanden

Het is nog niet lang geleden, dat de nominale waarde van een muntstuk in de omloop verband hield met de intrinsieke waarde ervan: bepalend was de hoeveelheid edel metaal die de gouden en de grote zilveren munten bevatten. Zij werden vervaardigd volgens de door de muntheer voorgeschreven specificaties betreffende massa en gehalte en als het ware met zijn naam en wapen gegarandeerd; in principe wist het publiek dan precies wat de inhoudelijke waarde van de munt was. Buiten het munthuis was verandering van het gehalte van de muntstukken niet meer mogelijk. De massa ervan kon echter verminderen door snoeiing en slijtage en daardoor ontstond bij de gebruikers de behoefte tot controle. De overheid trok niet zelf actief beschadigde munten in, wel werd het publiek de verplichting tot het inleveren (tegen vergoeding van de metaalwaarde) opgelegd, zodat dergelijke stukken versmolten zouden worden.

Muntgewichten zijn bekend uit de Oudheid en uit de Byzantijnse en Arabische wereld tot de 14e eeuw. In de late Middeleeuwen kwamen ook in West-Europa de eerste muntgewichten in gebruik⁷. Het waren eenvoudige bronzen of koperen voorwerpen van diverse vormen. De vroegste, omstreeks 1500 in de Nederlanden gemaakte muntgewichten waren rond⁸, maar in de loop van de 16e eeuw werden nog uitsluitend vierkante blokjes vervaardigd uit messing.

Het economische zwaartepunt van de Nederlanden lag in de 16e eeuw in het Zuiden. Het merendeel van de muntgewichten is gemaakt in de grote handelsstad Antwerpen en voorzien van het bekende handje, dat ook dienst deed als muntteken van het in die plaats gevestigde munthuis. Door de gevolgen van

6 De verwante voorwerpen waarmee men meer munten tegelijk weegt, vallen buiten het onderwerp van dit artikel; zij worden tegenwoordig aangeduid met de term "bankiersgewicht".

7 Een algemeen overzicht vindt men bij HOUBEN (1981) en (1982), terwijl VAN BORSSUM BUISMAN (1953) vooral gericht is op de Noordelijke Nederlanden; HOUBEN (1975/1977) is een aanvulling hierop.

8 Zie over deze serie ook E.J.A. VAN BEEK / G.W. DE WIT *Het munttarief van 1499* (Rotterdam 1978).

de Opstand van de Nederlanden tegen het bestuur van de Spaanse koning Philips II, werd de positie van Antwerpen echter sterk aangetast en de handel verlegde zich goeddeels naar het Noorden. De blokkade van de Schelde sinds 1585 door de Noord-Nederlanders veroorzaakte een uittocht uit Antwerpen van kooplieden, gevolgd door tallozen uit andere beroepsgroepen. Velen van hen trokken naar Middelburg, Rotterdam, Londen of Hamburg, een groot deel vestigde zich in Amsterdam. Onder deze migranten bevonden zich ook verschillende muntgewichtmakers; de eerste Noord-Nederlandse muntgewichten dateren uit het eind van de 16e eeuw en zijn voornamelijk gemaakt door voormalige Zuid-Nederlanders. In de 16e eeuw zijn hier te lande aanvankelijk vooral Antwerpse en ook Keulse muntgewichtdozen gebruikt⁹.

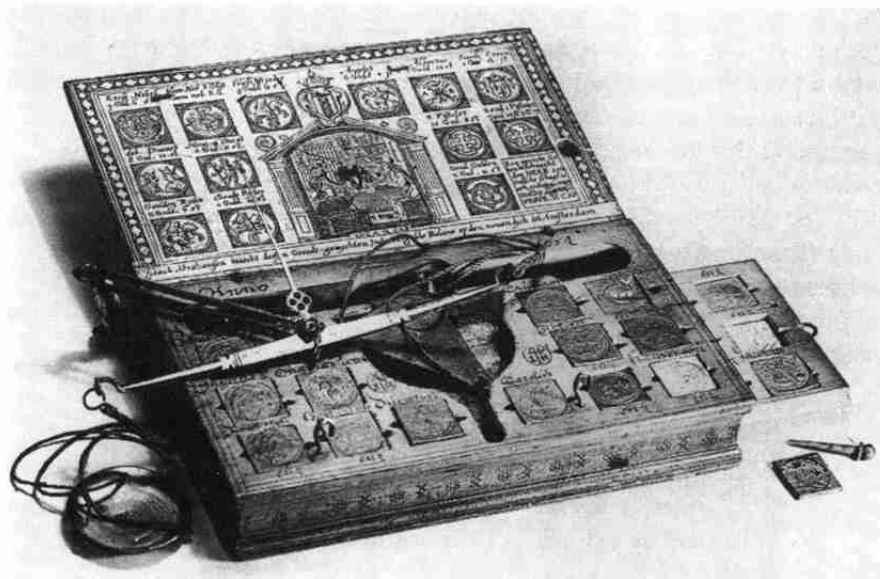
In de 17e en 18e eeuw werden in de muntfabricage diverse technische verbeteringen doorgevoerd: machinale productie zorgde voor regelmatigere en dus beter op snoeiing te controleren muntstukken, die op den duur bovendien van een versiering op de zijkant (rand) werden voorzien. In de 18e eeuw was de muntcirculatie ook veel minder divers dan een eeuw eerder het geval was, omdat veel oude soorten uit de omloop verdwenen waren en uit het buitenland hier minder binnendrong. De behoefte aan muntgewichten werd zo steeds minder en de laatste dozen van het gewone model dateren dan ook van omstreeks 1800¹⁰.

muntgewichtdozen

De blokjes waren geborgen in een houten doos waarin voor ieder blokje een vakje was gemaakt, terwijl soms ook vakjes gemaakt waren in een uitsparing achter een schuifje in het deksel of in een lade onderin de doos (ill. A). De blokjes waren globaal even groot en daardoor varieerde de dikte al naar gelang de massa. De diepte van de vakjes varieerde naar de muntsoort — meestal hadden zij een vaste plaats — en was dus verschillend, maar paste natuurlijk slechts globaal en met behulp van stukjes van verknijpte speelkaarten werd de diepte voor ieder blokje op maat gemaakt. Bovendien lag in de doos een gevoelig balansje met één rond en één driehoekig schaalpje. Het geheel werd gecompliceerd door een stel aas-gewichten, waarmee kon worden vastgesteld in hoeverre de massa afweek van de norm en welk bedrag er dus

9 Uit de Amsterdamse bodem kwamen honderden losse muntgewichten tevoorschijn, meest van Antwerpse origine.

10 Het betreft Amsterdamse dozen van S.G. en T.A. Nagel; een andere zeer late muntgewichtdoos uit de Noordelijke Nederlanden (ca 1810, door Willem Linderman) valt buiten het onderwerp van dit artikel omdat zich daarin geen blokjes met een afbeelding bevinden, maar een serie engels- en aas-gewichten of een serie trooise pijlgewichten waarmee de massa van iedere munt afzonderlijk moest worden "opgebouwd".

A muntgewichtdoos van Isaack Abrahamsen, Amsterdam 1654 (155x87x33mm)

verrekend diende te worden¹¹. In het deksel plakte de muntgewichtmaker vaak een etiket (al dan niet voorzien van zijn naam en adres), waarop meestal een aantal blokjes was afgebeeld. Ingeval hij geen gedrukt etiket gebruikte, schreef de maker zijn naam en adres met inkt in het deksel of op de rand van de doos. Bij de vakjes werd ook meestal de naam geschreven van de muntsoort waarop het desbetreffende blokje betrekking had.

Het aantal muntgewichten in een doos verschilden al naar gelang de wensen van de gebruiker en de eisen van de tijd. De grote oudste dozen bevatten doorgaans 36 à 40 vakjes, maar al in het begin van de 17e eeuw kwam in Amsterdam een standaard van 13 vakjes in de doos en 18 in de lade in zwang; in de 18e eeuw komen veel dozen voor van slechts 9 vakjes. Er gingen vaak meer dan één blokje in een vakje, waardoor het aantal blokjes kon oplopen tot zo'n 60 per doos.

11 Goudstukken mochten voor de volle koers geaccepteerd worden als zij niet meer dan 2 aas te licht waren; voor lichtere werd van de koers $1\frac{1}{2}$ stuiver (na 1619: 2 stuiver) per aas afgetrokken. Voor zilverstukken was de tolerantie afhankelijk van de grootte van de munt 2 tot 8 aas en moest de koers van te lichte exemplaren met $\frac{3}{32}$ stuiver (na 1619: $\frac{4}{32}$ ofwel $\frac{1}{8}$ stuiver) per aas worden verminderd. Overigens raakte het omslachtige nawegen van zilveren munten in de loop van de 17e eeuw vrijwel geheel in onbruik (VAN GELDER 1962 p. 18); in de 18e eeuw zijn nog enkele blokjes gemaakt voor de Nederlandse 3 gulden, de Spaanse 8 real en de Franse écu en hun onderdelen.

Net als elders, waren de in de Noordelijke Nederlanden gemaakte muntgewichten voor het overgrote deel bestemd voor het wegen van gouden munten, omdat het nawegen van zilverstukken vanwege de veel geringere waarde van dat metaal veel minder zin had. Van de bewaarde dozen zijn slechts enkele exemplaren gevuld met blokjes voor uitsluitend zilveren munten of voor goud- en zilverstukken. De meeste muntgewichtdozen stammen uit de eerste helft van de 17e en de tweede helft van de 18e eeuw, omdat in die tijdvakken in de Nederlanden veel goudgeld circuleerde, terwijl dat in de tussenliggende honderd jaar in veel mindere mate het geval was.

muntgewichtmakers

Van de muntgewichtmakers — in de tijd zelf sprak men over "goutgewichtmakers" — vervaardigden sommigen zowel muntgewichten als de bijbehorende balansen, maar anderen lijken zich te hebben gespecialiseerd in of het een of het ander, aangezien van hen maar één soort voorwerpen bekend is. Vrijwel alle muntgewichtmakers kunnen in ieder geval beschouwd worden als samenstellers van muntgewichtdozen. Dat assemblage een belangrijk onderdeel was van hun werkzaamheden, kwam doordat zij allerlei onderdelen van anderen betrokken: de houten dozen werden gemaakt door schrijnwerkers, de papieren etiketten door graveurs/drukkers, de blanco messingen blokjes door geelgieters en de ijzeren balansjes soms door afzonderlijke balansmakers. De muntgewichtmaker was in dat laatste geval dus slechts een in een bepaald facet van het muntwezen gespecialiseerde bewerker van vierkante stukjes onedel metaal. Hij werkte de blokjes bij, bracht afbeeldingen aan en plaatste ze in de van bijschriften voorziene vakjes; uiteraard zorgde de muntgewichtmaker ervoor dat in zijn doos blokjes zaten voor weging van de meest courante muntsoorten. Zijn rol wordt dan ook het beste omschreven door de frase *maeckt ende vercoopt dese gewichte* welke in veel dozen is aan te treffen.

materiaal, techniek, vorm

De Noord-Nederlandse muntgewichten zijn gemaakt van messing¹². De blokjes werden gegoten op ruwweg de goede dikte en daarna bijgevijld tot de juiste massa bereikt was (ill. B). Vervolgens werden tegelijkertijd de afbeel-

12 In de literatuur worden enkele zilveren exemplaren vermeld (CROWTHER BEYNON 1931/1933 p. 95, VAN BORSSUM BUISMAN 1953 p. 111 en HOUBEN 1988 p. 1493), maar de drie stuks welke ik in een particuliere collectie zag bleken (moderne?) nagietingen te zijn; uit de afbeelding in eerstgenoemde publicatie is niet af te leiden of dat stuk gegoten danwel geslagen is - de diepe vijsporen die het blokje vertoont kunnen meegegoten zijn.

B halffabrikaat van een blokje (boven, opzij, onder): met bramen en resten van een gevuld gietkanaal

dingen op voor- en keerzijde aangebracht door middel van stempels, zoals onder andere blijkt uit het feit dat de voorstellingen soms enige mate van dubbelslag vertonen. De zo nu en dan door die voorstellingen lopende vijlsporen (justeerstrepen) zijn nog vóór het stempelen op het voorwerp gekomen. De vijlsporen op de zijkant kunnen zowel ontstaan zijn door justeren als door het op pas maken van de vorm. In enkele gevallen is bij het justeren een loodpropje aangebracht ter verzwaring, waarna er een ijkmerk overheen werd geslagen.

De blokjes zijn steeds vierkant. Zij zijn — behalve de allerdunste exemplaren — bovendien aan de zijkant taps, waardoor zij gemakkelijker uit de vakjes genomen kunnen worden. Het kleinste van de twee vierkante vlakken is de onderkant (keerzijde) en daarop is meestal het makersmerk aangebracht; het grootste vierkante vlak is de bovenkant (voorzijde) en daarop staat de aanduiding van de desbetreffende muntsoort, de blokbeeldenaar.

Er is wel gesteld dat het makersmerk vaak is meegegoten en in sommige gevallen ziet het daar ook naar uit — het merk zou dan negatief in de bodem van de blokjes-gietvorm gezeten hebben¹³. Dat het makersmerk anders dan door stempelen is aangebracht, is technisch echter onmogelijk en waarschijnlijk betreft het dan ook slecht afgeslagen merken of afdrukken van veelgebruikte en door slijtage vervormde merkstempels. Immers, bij het opstempelen van de blokbeeldenaar op de voorzijde van een dergelijk blokje, zou het al aanwezige makersmerk op de keerzijde worden beschadigd door de harde ondergrond waarop het blokje tijdens stempeling moet liggen. Op blokjes die geen makersmerk dragen ziet men ook altijd de sporen van het aambeeld waarop het blokje gelegen heeft toen de blokbeeldenaar werd aangebracht, maar dergelijke beschadigingen worden bij van een makersmerk voorziene blokjes niet geconstateerd. Onder de tot dusver gevonden halffabrikaten tenslotte, is er geen waarop wel al een makersmerk staat maar nog niet de blokbeeldenaar is aangebracht.

13 VAN BORSSUM BUISMAN (1953) 134 noot 2

stempels

De stempels waarmee de blokbeeldenaars op de blokjes zijn aangebracht, vertonen — binnen hetzelfde bloktype — de nodige variatie. De verschillen betreffen vaak kleine stijlvarianties, waardoor duidelijk is dat de stempels van verschillende handen zijn (ill. C). Vanwege de slijtage moesten de stempels

C Spaanse 2 excelente (Ferdinand en Isabella) met vier 17e en 18e eeuwse blokjes voor dat munttype; de stempels voor deze blokbeeldenaars zijn van verschillende handen

ongetwijfeld regelmatig worden vervangen. Grotere verschillen binnen de blokjes voor één munttype komen ook voor, zelfs bij één en dezelfde muntgewichtmaker; het gaat daarbij soms om een kenmerkend symbool of een letter, soms ook om een volledig andere inhoud van de voorstelling (ill. D). Wat daarvan de reden geweest kan zijn, is niet duidelijk — wellicht werd aanpassing van de blokbeeldenaar nodig geacht om het desbetreffende blokje beter te kunnen onderscheiden van een ander exemplaar dat voor een heel andere muntsoort bestemd was.

De stempels werden soms meer en soms minder vakkundig gesneden. Veel ervan zijn slordig en evenveel kunnen slechts netjes genoemd worden. De blokjes met de merken van muntgewichtmakers Jacobus Listingh en Roelof van der Schure uit het midden van de 17e eeuw daarentegen, vallen steeds onmiddellijk op door hun zeer fraaie uitvoering. De voorstellingen ervan zijn goed geproportioneerd, heel ruim neergezet en fijn van lijnvoering. Bovendien zijn de stempels steeds zorgvuldig op de blokjes afgeslagen, naar het lijkt welhaast mechanisch. De blokjes-stempels werden door de stempelsnijders nooit gemerkt en ook is er geen enkel schriftelijk gegeven over hen bekend.

- D Portugese cruzado "calvario" met vier verschillende versies van één blokbeeldenaar, alle afgeleid van dezelfde muntbeeldenaar,
en
Franse louis "mirliton" met twee geheel verschillende blokbeeldenaars, afgeleid van de muntbeeldenaars van voor- en keerzijde

zodat we omtrent de makers van deze stempels volledig in het duister tasten. Door hun zeer verzorgde uiterlijk roepen de Listingh/vdSchure-blokjes de suggestie op dat er een vakkundig medailleur aan te pas is gekomen. Daarvoor is in het Amsterdam van de jaren rond 1660 een heel geschikte kandidaat te vinden in de persoon van Christoffel Adolphi, die behalve vele fraai uitgevoerde penningen ook diverse muntstempels maakte en als een van de zeer weinigen in die tijd over een schroefpers beschikte (ill. E)¹⁴. In de 18e eeuw werd het gebruik van de balancier algemener en het is mogelijk dat het toen gewoonte werd de afbeeldingen op die manier op de blokjes aan te brengen.

- E blokjes voor reaal en sword-and-sceptre (links-rechts) met het merk van Jacobus Listingh (midden); mogelijk zijn de stempels het werk van de bekende medailleur Christoffel Adolphi

14 A.O. VAN KERKWIJK De stempelsnijders werkzaam aan de Munt te Dordrecht van 1576-1806 *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 7 (1920) 29- 61, speciaal 45-46; het is niet duidelijk of Adolphi een eigen pers had of die deelde met Lutma, maar er zijn van beiden uit de zestiger en zeventiger jaren-in ieder geval verscheidene 'geschroefde' penningen bekend.

blokbeeldenaars

In de Noordelijke Nederlanden was het gewoonte om ter aanduiding van de muntsoort op de muntgewichten een vereenvoudigde weergave van de desbetreffende muntbeeldenaar te plaatsen, soms met een kleine toevoeging die de schematische blokbeeldenaar moest verduidelijken. In Keulen en in de Zuidelijke Nederlanden deed men dat ook bijna altijd, maar elders had men die gewoonte niet of in veel mindere mate en bediende men zich van tekst. In ons land komen enkele uitzonderingen op de regel voor en zo kunnen de Noord-Nederlandse blokbeeldenaars worden onderscheiden in picturale en textuele. Dit onderscheid valt samen met verschillen in het uiterlijk en in de wijze waarop de blokbeeldenaar is aangebracht. De picturale blokbeeldenaar is altijd rond en met één stempel aangebracht, hooguit nog van een los ingeslagen toevoeging voorzien; de textuele bestaat slechts uit tekst in één of enkele regels zonder een omkadering en is met losse ponsoenen voor de afzonderlijke letters en cijfers ingeslagen (ill. F). In het onderstaande wordt verder alleen gesproken over de picturale blokbeeldenaar.

F een picturale en een textuele blokbeeldenaar, beide voor de Spaanse 8 real

Het komt regelmatig voor dat de blokbeeldenaar het spiegelbeeld is van de muntbeeldenaar. Aangezien het onder de munten van één type ook wel eens voorkomt dat de muntbeeldenaar gespiegeld is weergegeven, hoeft aan dit aspect geen speciale aandacht te worden besteed. Vanwege de beperkte plaatsruimte op het blokje, kon de blokbeeldenaar noodgedwongen slechts een schematische weergave zijn van één van de beide voorstellingen op een munt. Uiteraard kozen de muntgewichtmakers daarvoor de meest sprekende zijde uit en ook werden van die voorstelling de meest kenmerkende details belicht (ill. G). Ruimte voor veel tekst was er op die manier niet en blokjes die een vorstennaam of een muntnaam vertonen zijn dan ook uitzonderingen (ill. H). Wel gebruikte men zo nu en dan de op een munt voorkomende waardeandauiding als houvast (ill. I). Het streven naar verduidelijking of voorkoming van vergissingen, ging in enkele gevallen zelfs zo ver, dat men een sterk van de muntbeeldenaar afwijkende blokbeeldenaar creëerde (ill. J). In de meeste gevallen werd echter gekozen voor een niet aan de muntbeeldenaar ontleende toevoeging die herkenning moest vergemakkelijken (ill. K),

- G Gelderse rijdergulden (Nederlanden) en Franse salut met bijbehorende blokbeeldenaars: een blokje vertoont doorgaans slechts de hoofdbestanddelen van de meest sprekende van beide muntbeeldenaars

- H Franse teston (Frans I) en Engelse 1/4 pound "crown" (Karel I) met bijbehorende blokbeeldenaars: een munt- of vorstennaam in de blokbeeldenaar is een uitzondering

- I 1/2 pound "laurel" Engeland (Jacobus I) met bijbehorende blokbeeldenaar: ten behoeve van snelle identificatie van het blokje is de waarde aanduiding x van de munt overgenomen in de blokbeeldenaar

J soms werd gekozen voor een sterk van de muntbeeldenaar afwijkende blokbeeldenaar:

Oostfriesche emder gulden (Duitse Rijk) met in de blokbeeldenaar de letter E, ontleend aan de E – van het afgekorte woord COMES – tussen de voeten van Johannes de Doper op de muntbeeldenaar

Franse écu au soleil met een blokbeeldenaar waarin de drie lelies in het Franse wapen zijn vervangen door een grote zon, ontleend aan het kleine teken 'zon' boven de kroon van het wapen

Nederlandse gouden vlies met in de blokbeeldenaar het symbool van de Orde van het Gulden Vlies, ontleend aan het juweel van de ordeketen onder het wapenschild; deze blokbeeldenaar komt geheel overeen met de muntbeeldenaar van de Nederlandse zilveren vlies, waarvoor overigens nooit muntgewichten zijn vervaardigd

zoals een afkorting van de muntnaam, van de naam van de vorst of van het land van herkomst van de munt. Een andere keuze was een aanduiding van de massa van de munt door vermelding van het aantal stuks per mark; dit was een oude gewoonte die elders soms nog lang gehandhaafd bleef, maar in de Nederlanden slechts incidenteel werd gebruikt. Verduidelijking — of het voorkomen van vergissing — werd soms ook bereikt door het instempelen van één of meer letters in een verder geheel picturale blokbeeldenaar. In een aantal gevallen zijn minder relevante details van de muntbeeldenaar

- K de blokbeeldenaar was meestal een trouwe kopie van de muntbeeldenaar, hooguit voorzien van een afkorting van de muntnaam:

KD = koningsdaalder
PG = philippusgulden
CDCV = cardecu (quart d'écu)

... of van een afkorting van de vorstennaam:

H = henricus
IR = iacobus rex
PI = portugese johannes

... of van een afkorting van de landsnaam

EC = engelse croon
SR = spaanse reaal
TD = turkse dukaat

... of van een gewichtsaanduiding of van een instempeling:

LXX₃ = 70¹/₂ (per mark = 3.49g)

V = vriesse rijder

terecht gekomen in de blokbeeldenaar (ill. L). Zo zijn er voor de Engelse ryal en de Nederlandse nabootsing daarvan, blokjes te vinden met het wapen van Engeland, Zeeland of Overijssel en onder die van de Franse écu komt een versie voor met een muntmeesterteken aan weerszijden van het wapen; de

- L op irrelevante details in de blokbeeldenaars is soms ook gevarieerd:

blokbeeldenaars voor de Engelse ryal c.q. Nederlandse rozenobel waarop de vorst soms het Engelse wapen vasthoudt, soms echter het Zeeuwse of Overijsselse of zelfs een leeg wapenschild heeft

... evenals op voor herkenning onbelangrijke details als:

- letters VA in ligatuur (een muntmeesterteken) op Franse écu
- letter A (een muntteken) op Pruisische friedrich
- betekenisloze, versierende ster op Spaanse excelente

blokbeeldenaar voor de Pruisische friedrich d'or vertoont geheel onderaan de muntletter voor Berlijn en op die voor de Spaanse excelente staat soms bovenaan een sterretje dat als versiering ook vaak in de beeldenaar van die munt is verwerkt.

Een ander voorbeeld van een minder belangrijk detail in de blokbeeldenaar betreft de vermelding van een jaartal (ill. M). Bij blokjes voor bepaalde

M ... of een weinig betekenisvol jaartal:

slechts opgenomen omdat dat element in de muntbeeldenaar een prominente plaats innam

... en dat dit niet bijster terzake doende jaartal zeker niet zonder meer gehouden mag worden voor de ontstaansdatum van het blokje, blijkt uit:

blokje met blokbeeldenaar waarin het jaartal 1602 en makersmerk waarin het jaartal 1619

... of uit een blokbeeldenaar met een jaartal ver na de aanmaakperiode van de desbetreffende muntsoort:

in de blokbeeldenaars voor de Schotse sword and sceptre (geslagen 1601-1604) zijn de jaartallen 1601, 1602, 1608, 1611, 1617, 1620, 1622, 1624, 1646, 1656, 1657 aangetroffen

muntsoorten is het zeer veelvuldig toegepast omdat het jaartal ook op het desbetreffende munttype een prominente plaats innam. Het in zo'n blokbeeldenaar vermelde jaar kan overigens niet zonder meer worden aangemerkt als het jaar waarin het bewuste blokje ontstaan is: in sommige gevallen is het jaartal in de blokbeeldenaar letterlijk gecopieerd van de muntbeeldenaar, terwijl het makersmerk op de keerzijde een later jaartal vertoont. Mogelijk weerspiegelt het jaartal in de blokbeeldenaar in sommige gevallen wél de tijd van ontstaan van die blokbeeldenaar, want sommige daarvan vertonen soms jaartallen van ver na de aanmuntingsperiode van de desbetreffende muntsoort.

makersmerken

De keerzijde van een blokje wordt in de Noordelijke Nederlanden vrijwel steeds ingenomen door het makersmerk — slechts in een kleine minderheid van de gevallen bleef de onderkant onbewerkt¹⁵. In het makersmerk zijn vrijwel altijd de initialen van de muntgewichtmaker verwerkt, al dan niet gecombineerd met andere elementen. De gewoonte om de blokjes te merken, was meegekomen uit de Zuidelijke Nederlanden. Er bestond daar een vast merkenpatroon waardoor welhaast van ieder makersmerk is vast te stellen uit welke stad het komt: in het merk is steeds het wapen van de stad of een ander daarnaar verwijzend symbool opgenomen¹⁶. In het nabij Antwerpen gelegen en in dit opzicht sterk onder Zuid-Nederlandse invloed staande Middelburg hield men aan deze traditie vast, door het provinciale wapen met daarboven meestal een klein burchtje uit het stadswapen te gebruiken. In andere steden deed men dat in veel mindere mate, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de in Amsterdam gebruikte merken waarvan slechts ongeveer 20 % het stadswapen dragen.

Diverse muntgewichtmakers hebben meer dan één merk gevoerd, hetgeen soms te maken had met verhuizing van de ene stad naar de andere. Ook werd wel eens een jaartal toegevoegd of gewijzigd of wilde men de aanvaarding van het ambt van ijkmeester in het merk tot uitdrukking brengen. In andere gevallen was wellicht de noodzakelijke vervanging van een versleten stempel de oorzaak van een kleine verfraaiing of verandering van stijl¹⁷.

In de merken keren bepaalde elementen terug bij diverse muntgewichtmakers in verschillende steden. Naast de al genoemde stads- of provinciewapens zijn dat bijvoorbeeld hamers, zwaarden, hoorns en sterren (ill. N). Of de ster slechts decoratie is danwel een bepaalde betekenis heeft, is niet bekend. De betekenis van de hoorn is eveneens onduidelijk; behalve in het makersmerk wordt hij ook wel aangetroffen als losse instempeling op Middelburgse en Rotterdamse blokjes en zal dan ook wel verband houden met het maken van muntgewichten of het ijken daarvan — de aanwezigheid van de hoorn in een merk van Jacob Soomer kan een verwijzing inhouden naar zijn woonplaats, maar evengoed dezelfde eerder genoemde maar nog onbekende betekenis hebben. De betekenis van hamers en zwaarden is wel duidelijk: muntgewicht-

15 Merken van balans- of muntgewichtmakers treft men ook aan op balansschaaltjes. Deze soms op de blokjesmerken gelijkende maar steeds veel kleinere balansmerken, vallen buiten het onderwerp van dit artikel: voor een overzicht zie WITTOP KONING / HOUBEN (1980) 166-167. Slechts de merken van de 18e-19e eeuwse ijkmeesters-generaal l'Admiral, le Cointe en Nagel werden als ijkmerk op zowel muntgewichten als balansschaaltjes afgeslagen.

16 WITTOP KONING / HOUBEN (1980) 167-198.

17 WITTOP KONING / HOUBEN (1980) 156.

Voor controle zijn waarschijnlijk ook de meeste overige kleine instempelingen bedoeld geweest. Naar plaats en datum van aanbrengen en naar de precieze functie kan men doorgaans slechts gissen; het onderstaande overzicht van aangetroffen instempelingen van die categorie is dan ook slechts bedoeld als hulpmiddel bij verdere inventarisatie en maakt geen aanspraak op volledigheid (ill. R).

R lelie (aanduiding trooise gewichtsstandaard?), molenijzer, hamer, hoorn

Tenslotte kan hier nog een verschijnsel genoemd worden dat slechts op een instempeling lijkt; het komt voornamelijk voor in de 17e eeuw. Gedoeld wordt op diverse cijfers en letters waarvan er soms een op de onderzijde van een blokje te zien is. Het figuurtje is niet aangebracht door instempeling, maar lijkt eerder te zijn ingeëtst: de contouren zijn niet scherp en het gele metaal is ter plekke vaak rood tot zwart verkleurd. Het is niet duidelijk of hierin een aanduiding van de geelgieter danwel van de muntgewichtmaker moet worden gezien; wellicht was het bedoeld om de nog onbewerkte blokjes gesorteerd op massa te kunnen bewaren. Of er verband bestaat met de potloodnummers die men soms vindt op het hout onderin de vakjes van de muntgewichtdoos, is nog onbekend.

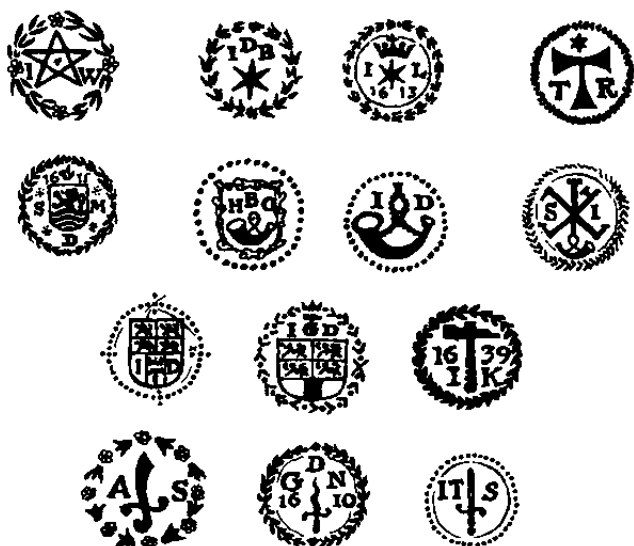
I.d DE MASSA VAN DE BLOKJES

troois gewicht: mark, engels, aas

Op sommige blokbeeldenaars staat een getal in romeinse cijfers, hetgeen verwijst naar het aantal stuks dat van deze muntsoort in een mark gaat, de taille of snede genoemd. Goud en zilver werd gewogen met het trooise gewicht, waarvan de mark verdeeld was in 8 ons of 160 engels van ieder 32 aas. In de Noordelijke Nederlanden hanteerde men een trooise mark die omgerekend 246.084g woog, zodat de massa van 1 aas op 1.538g lag en die van 1 engels op 0.048g kwam²¹. Tot de invoering van het metrieke stelsel in 1816 werd de massa van munten steeds uitgedrukt in mark-engels-aas.

21 Ook is wel berekend dat de trooise mark hier 245,868g bedragen heeft, maar algemeen wordt thans aangenomen dat de mark de eerstgenoemde massa had: zie F.C. SPOONER *On the road to industrial precision. The case of the coinage in the Netherlands, 1672-1791 Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek* 43 (1980) 2-18, speciaal 9.

In andere landen had de mark vaak een iets andere massa: Frankrijk 244.753g, Engeland 248.828g, Keulen 233.856g, Spanje 230.384g, Portugal 229.5g.

N makersmerken met een ster, een hoorn, een hamer of een zwaard; hamer en zwaard hebben betrekking op het beroep van de makers, die doorgaans waren ingedeeld bij het smeden- of zwaardvegersgilde

makers behoorden doorgaans tot het smeden- of zwaardvegersgilde. Genoemde elementen worden ook aangetroffen in diverse makersmerken van de Zuidelijke Nederlanden¹⁸.

Naarmate van een muntgewichtmaker meer merken met verschillende jaartallen bekend zijn, is de kans dat het betreffende blokje in het merkjaar vervaardigd is groter. Van Jan Kaen komen echter veel blokjes voor gedateerd 1639, maar aangenomen mag worden dat deze blokjes merendeels later zijn ontstaan — hij was zeker werkzaam tot 1646.

instempelingen

Behalve de vlakvullende blokbeeldenaars en makersmerken die door stempeling werden aangebracht, komen ook kleine instempelingen voor, naast of in die grote voorstellingen. Soms betreft het elementen die de betekenis van de blokbeeldenaar verduidelijken (ill. O) of aanpassen, zodat die blokbeeldenaar voor meer dan één muntsoort geschikt gemaakt is (ill. P). Op de keerzijde is in enkele gevallen een eenvoudig makersmerk aangebracht door een dergelijke kleine instempeling (ill. Q).

18 Vergelijk WITTOP KONING / HOUBEN (1980) 184-196. Een merk van Isaac Abrahamsen te Amsterdam vertoont in een wapenschild drie eikels, een element dat ook gebruikt is door Gerard van Dunwalt te Antwerpen.

O

een kop staat op zeer veel munten en een algemene blokbeeldenaar kan door instempeling voor een bepaalde muntsoort geschikt gemaakt worden: FP = franse pistool voor Franse louis "de noailles"

P

een specifieke blokbeeldenaar kan door instempeling geschikt worden gemaakt voor weging van latere munten met een andere massa, ook als de muntbeeldenaar licht gewijzigd is: Franse louis "aux lunettes" 1726-1785 (8.1g) met twee bijbehorende blokbeeldenaars en Franse louis "aux écus" 1785-1792 (7.6g) met één blokbeeldenaar – na introductie van deze laatste louis bleef men de oude blokbeeldenaar tevens gebruiken op blokjes voor die nieuwe munt, nu met een N ingestempeld; tegelijkertijd werd vanaf dat moment op blokjes voor de oude louis de letter O ingeslagen

Q

losse instempeling bij wijze van eenvoudig makersmerk (Linderman), aangebracht op een verder lege keerzijde

Behalve de letters voor de zojuist genoemde doeleinden, komen in de tweede helft van de 18e eeuw ook hele reeksen jaarletters voor¹⁹. IJkmeesters maakten op die manier duidelijk wanneer het blokje was gecontroleerd. Hierbij dient te worden opgemerkt dat dit ijken soms kort na de vervaardiging gebeurde, maar soms ook pas veel later plaatsvond. Er zijn namelijk talloze 17e eeuwse blokjes bekend, die in de 18e eeuw werden gecontroleerd. De jaarletters op de muntgewichten zijn van uiteenlopend formaat en uitvoering, maar doorgaans veel kleiner dan die welke voor andere gewichten werden gebruikt. Overigens sloegen de 18e eeuwse ijkmeesters-generaal l'Admiral, le Cointe en Nagel bij het herijken van blokjes van andere (meest 17e eeuwse) muntgewichtmakers hetzelfde kleine merk af dat zij op blokjes van eigen fabrikaat gebruikten; in beide gevallen moet het als ijkmerk worden opgevat. Overigens is van een verplichting tot ijken niets bekend²⁰.

19 Voor een overzicht zie WITTOP KONING / HOUBEN (1980) 43-45.

20 Wel bestaan er muntgewichten waarop meer dan één jaarletter is ingeslagen.

De muntmeester produceerde de door het publiek gewenste muntsoorten, uiteraard binnen de voorschriften die hem door de muntheer verstrekt waren²². In zijn instructie werden nauwkeurig massa en gehalte opgegeven; bij afwijking daarvan stond hem een boete te wachten bovenop de terugbetaling van op deze wijze ten onrechte behaalde winsten. Omdat het uit bedrijfstechnisch oogpunt niet mogelijk was ieder muntstuk geheel conform het voorschrift uit te brengen — de produktie zou veel te lang duren — was aan de muntmeester een zekere marge toegestaan, de remedie of tolerantie, waarvan de boven- en ondergrenzen eveneens nauwkeurig waren bepaald in zijn instructie. Het gemiddelde van een partij af te leveren munten moest correct zijn, waarbij eventuele te lichte exemplaren werden gecompenseerd door te zware. Bij de muntproductie werd uitgegaan van een wettelijk voorgeschreven massa, maar daarnaast werkte men ook met een getolereerde massa. Ten einde de winst te maximaliseren, probeerde de muntmeester met de massa van de munten uit te komen net boven de uiterste benedengrens, de "onderpenning". Zo was de gemiddelde massa van nieuwe munten al een fractie lager dan de wettelijk voorgeschreven massa nog voordat zij het munthuis hadden verlaten. Een sterkere vermindering van het gewicht trad op tijdens de circulatie door slijtage, snoeiing en uitweging van "zware" exemplaren. Een eeuw nadat de munten van een bepaalde emissie in omloop waren gebracht, waren zij ten opzichte van de wettelijke massa gemiddeld enkele procenten lichter geworden. De autoriteiten onderkenden dit proces ten volle en betreurden het zeer, maar waren niet bij machte het te stoppen: slechts aanpassing was mogelijk, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld. De wettelijke massa van de Engelse nobel van Hendrik VI was bij uitgifte in de jaren 1412-1464 in Engeland vastgesteld op 7.00g. Ruim een eeuw later lieten Raden en Generaal-Meesters van de Munt (RGMM), een adviescollege van de Staten-Generaal, in de onder hun toezicht tot stand gekomen *Beeldenaers*, geïllustreerde koersboekjes, de massa van deze oude munten opgeven als zijnde 6.82g. Voor de nobels die rond 1580 in diverse Nederlandse gewesten naar het Engelse voorbeeld werden gemaakt, werd dan ook precies dezelfde massa voorgeschreven als van de nog circulerende oude Engelse nobels op dat moment door ondervinding werd vastgesteld²³.

Het lijkt geen enkele twijfel dat ook de muntgewichtmakers zich aan de normen van de Raden en Generaal-Meesters van de Munt conformeerden. Bij de determinatie van Nederlandse muntgewichten voor oude en nieuwe, bin-

22 VAN GELDER (1946) 10, 19; AERTS/VAN CAUWENBERGHE (1987) 53-57.

23 Vergelijk ook VAN GELDER (1987) 68.

nen- en buitenlandse munten moet dus eigenlijk uitgegaan worden van de massa, zoals vastgesteld door genoemd college op basis van zijn kennis van de muntcirculatie. Dergelijke cijfers zijn echter niet beschikbaar voor de hele periode waarin muntgewichtdozen in de Noordelijke Nederlanden werden gemaakt en gebruikt: de reeks beperkt zich tot de jaren 1586-1626. Om deze reden is — ten einde een uniforme cijferreeks te verkrijgen — in de lijst van munten (II.b) alleen de wettelijke massa vermeld. Om de gebruiker van het onderhavige werk enig inzicht te bieden, is hieronder de wettelijke massa (uit de moderne literatuur) en de tolerantie-RGMM (uit de *Beeldenaers*) vermeld van de soorten die in de koersboekjes voorkomen.

herkomst — muntsoort:	lijst van munten: wettelijke massa	<i>Beeldenaer</i> 1586/1606/1626: getolereerde massa	massa na aftrek van remedie
Duitse Rijk			
gulden Oostfriesland	3.28	3.22	-
goudgulden keurvorsten	3.25	3.27	-
Engeland			
angel	5.11	5.09	-
noble	7.00	6.82	-
1 pound sovereign	12.44	12.30	-
$\frac{1}{2}$ idem	6.22	6.15	-
1 pound unite	10.04	10.00	-
ryal Eduard	7.78	7.69	-
rozenobel Ned. 1579/1586	7.69	7.69	-
shilling Elizabeth + Jacobus [in 1606]	6.22	6.01	5.86
shilling Elizabeth + Jacobus [in 1626]	6.02	5.96	5.81
Frankrijk			
écu au soleil	3.60-3.50	3.41	-
écu (kroon Bourg.Ned.)	3.41	3.42	-
franc	14.19	14.03	13.74
quart d'écu	9.71	9.51	9.32
teston	9.60	9.23	9.03
Hongarije			
forint	3.49	3.51	-
dukaat Holland 1583	3.51	3.51	-
Italië			
2 dukaat / 2 pistolet	6.78	6.82	-
1 dukaat / pistolet	3.39	3.41	-
fiorino		(3.41)	-
pistool	3.39	3.36	-
Nederlanden			
2 albertijn	5.15	5.16	-
arendsdaalder	20.51-20.76	21.53	21.34
bourg. gulden	3.40-3.26	3.31	-
bourg. rijksdaalder	29.38	29.03	28.83

bourg. rijder	3.63	3.51	-
carolusgulden	2.91	2.98	-
clemmergulden	3.24	3.22	-
2 dukaat	7.01	7.02	-
1 dukaat 1586	3.51	3.51	-
florijn Friesland 1601	20.49	19.22	19.03
kroon (zie bij Frankrijk)			
leeuw	4.25-4.14	4.13	-
leeuwendaalder	27.68	27.68	27.39
1 patagon	28.10	28.26	28.10
$\frac{1}{2}$ patagon	14.05	14.13	14.03
philipsdaalder	34.27	34.46	34.08
philipsgulden	3.30	3.31	-
provinciale rijder	3.41	3.41	-
1 reaal Karel + Philips	5.32	5.33	-
$\frac{1}{2}$ reaal Karel + Philips	3.51	3.51	-
rijder	10.00	10.00	-
rijderdaalder	27.13	27.10	26.72
rijdergulden	3.24	3.33	-
rijksdaalder	29.03	29.03	28.83
statendaalder	30.47	30.76	30.37
statenkroon	3.02	2.98	-
uniedaalder	24.75	24.61	24.22
vlies	4.49	4.52	-
Portugal			
10 cruzado	35.50	35.13	-
4 cruzado 1584	12.24	12.30	-
2 cruzado 1584	6.12	6.15	-
2 cruzado sao vicente	7.65	7.69	-
1 cruzado	3.55	3.51	-
1 cruzado calvario	3.57	3.51	-
Schotland			
sword and sceptre	5.09	5.09	-
Spanje			
castellano	4.60	4.61	-
4 escudo	13.52	13.65	-
2 escudo	6.76	6.82	-
1 escudo	3.38	3.41	-
2 excelente	7.04	7.02	-
1 excelente	3.52	3.51	-
8 real	27.46	27.35	-

Hieruit blijkt hoever de verschillen kunnen oplopen tussen de wettelijke massa bij aanmunting en de massa waarvoor datzelfde stuk lang daarna voor volwichtig gerekend wordt. De soms forse remedie bij de zilveren munten kan de identificatie tot een hachelijke zaak maken, wanneer enkele muntsoorten elkaar qua beeldenaar en massa dicht naderen.

Tevens komt uit het overzicht naar voren, dat de muntautoriteiten de norm in het geval van buitenlandse munten soms te hoog stelden zodat een omloop-

massa hoger uitkwam dan de wettelijke massa; mogelijk was dit veroorzaakt doordat zij toevallig enkele wat aan de zware kant zijnde exemplaren hebben onderzocht.

meten met twee maten

In 1644 wendde de Amsterdamse muntgewichtmaker Gerrit Geens zich tot het college van Raden en Generaal-Meesters van de Munt (RGMM) met de vraag wat precies de massa moest zijn van de *nieuwe jacobus of carolus*²⁴. Hij verklaarde zijn blokjes voor deze munt — de Engelse pound laurel of unite van 1619-1643 — steeds 5 engels 29 aas te maken (= 9.084g), zoals opgegeven stond in de Zuid-Nederlandse *Beeldenaer* van 1640. Stadgenoot Guiliam de Neve maakte de desbetreffende blokjes echter op een massa van 5 engels 30 aas schaars (= ca 9.120g), 't welck hier groote confusie geeft, insonderheyt aen de cassiers, die om proffeyt te doen ordinaris twee blocken gewicht hebben, een om met te ontfangen, een ander om met wt te geven, 't welck hier veel questie maeckt. Na overleg van RGMM met Geens en De Neve werd de norm gesteld op de laagste massa en dat was zeker ook het meest conform de waarheid: de wettelijke massa van de bewuste muntsoort was 9.10g, waarbij nog geen rekening is gehouden met de remedie. Het ging hier om een verschil van nog geen aas en dat zou bij een nagenoeg volwichtig goudstuk geen gevolgen hebben, aangezien bij de gouden munten een afwijking van 2 aas toegestaan was²⁵. Het gebruik van een iets te zwaar blokje zal de balans weliswaar een fractie eerder hebben doen doorslaan naar bijbetaling, maar voor de gewone gebruiker van munten met enkele transacties per dag kan het nauwelijks iets uitgemaakt hebben. Slechts wanneer men veel transacties doet met veel exemplaren van juist deze muntsoort is er een bescheiden winst te maken. De genoemde kassiers voelden zich daarvoor blijkbaar niet te goed en maakten er werk van om iedere 2 stuiver van de derde en volgende aas te verdienen.

In 1654 deed zich opnieuw een probleem voor, nu met de *dubbele dukaat*²⁶. Sinds 1606 bestond in de Verenigde Nederlanden de mogelijkheid om naast de enkele dukaat ook een dubbele dukaat te laten slaan, maar daar werd tot 1645 nauwelijks gebruik van gemaakt. Toen de produktie iets later goed op gang kwam, ontstond er ook vraag naar muntgewichten voor deze nieuwe denominatie. De muntgewichtmakers in de eerste helft van de 17e eeuw waren

24 VAN KERKWIJK (1939) 94-95.

25 Zie ook noot 11.

26 VAN KERKWIJK (1939) 95-97.

gewoon om voor de enkele dukaat in het algemeen, waaronder de Nederlandse, een blokje te leveren met een afbeelding geïnspireerd op de beeldenaar van de Hongaarse forint: een geharnaste figuur met rijksappel en hellebaard tussen de letters HD voor *hongaarse dukaat*. Deze letters konden natuurlijk ook uitgelegd worden als *hollandse dukaat*, maar in de dozen is meest *ongerse ducaet* etc. bijgeschreven. De wettelijke massa van de Hongaarse forint was oorspronkelijk 2 engels 10 aas (= 3.5567g); ondanks dat omstreeks 1527 de wettelijke massa was verlaagd en de massa van de Nederlandse dukaat in 1586 was vastgesteld op 2 engels 9 aas (= 3.5086g), bleven veel muntgewichtmakers hun dukaat-blokjes maken op de oude massa. Toen de dubbele dukaat ten tonele verscheen, zo redeneerde men, moest er een blokje komen van twee keer die massa (= 7.1134g). Het overwicht van de enkele dukaat had blijkbaar nooit aanleiding gegeven tot klachten, maar nu werd het probleem vergroot. De dubbele nederlandse dukaat had een wettelijke massa van 4 engels 18 $\frac{2}{7}$ aas (= 7.0172g) en op de klachten uit het publiek schreven RGMM alle muntgewichtmakers aan met het verbod nog langer te zware blokjes te maken en te verkopen; aan het publiek werd het gebruik van blokjes voor de dubbele hongaarische dukaat eveneens verboden. RGMM stelden de balansmakers tevens voor om de tot dusver veel gebruikte blokbeeldenaar voor de *dubbele spaanse dukaat* voortaan ook niet meer op de blokjes te plaatsen omdat deze munt al meer dan een halve eeuw niet was geslagen; het was wenselijk om in plaats daarvan op de blokjes voor de enkele en de dubbele dukaten alleen nog maar een staande figuur in harnas met zwaard en pijlenbundel aan te brengen *sooals de figure van de ducaten mette letteren van de Generaliteyt mede brengen*. Dit heeft tot gevolg gehad dat in veel dozen de bewuste blokjes vervangen zijn door andere (ill. S).

S blokbeeldenaars voor de dubbele c.q. enkele dukaat, ontleend aan de muntbeeldenaars van Spaanse excelente, Hongaarse forint en Nederlandse dukaat

In de jaren kort voor 1750 constateerde het publiek een *defectueusheyd in de goudgewichten*, die vooral betrekking scheen te hebben op blokjes voor de dukaat²⁷. Nadat gouden dukaten ondanks de omvangrijke produktie (voor Azië en de Oostzeelanden) decennia lang niet in de muntomloop van de Republiek waren gezien, begonnen zij vanaf het midden van de 1740-er jaren

27 VAN KERKWIJK (1939) 105-106; de daar vermelde omrekening van de massa is niet correct.

door de gewijzigde prijzen van het edel metaal weer naar de Nederlanden te stromen. Onder die oude dukaten bevonden zich nogal wat gesleten, gesnoeide (en ook valse) exemplaren, zodat er duidelijk behoefte was aan correcte muntgewichten. Per plakkaat van 1 mei 1750 bepaalden de Staten-Generaal dat de circulerende dukaten een massa van 2 engels $8\frac{1}{2}$ aas moesten hebben, hetgeen neerkomt op 3.4845g (ill. T); de massa van *de dubbelde naar advenant*. De genoemde $2:8\frac{1}{2}$ was dus niet de wettelijk voorgeschreven massa van te produceren dukaten, maar die massa minus de remedie.

2:9

2 ENG
8 1/2 AAS

- T drie blokbeeldenaars voor de Nederlandse dukaat, waarschijnlijk verwijzend naar de onduidelijkheid rond de massa van circulerende dukaten en de vaststelling daarvan per plakkaat van 1 mei 1750: 2 engels 9 aas (= 3.51g, wettelijke massa bij uitgifte) en 2 engels $8\frac{1}{2}$ aas (= 3.48g, getolereerde massa in circulatie)

gemakzucht en vergissing

Uiteraard werd dezelfde blokbeeldenaar gebruikt voor de verschillende denominaties van één muntsoort, tenminste als de muntbeeldenaars van alle denominaties in die reeks hetzelfde waren (Spanje, 8-4-2-1 escudo). Wanneer de onderscheiden denominaties wel zelfstandige muntbeeldenaars droegen (Nederlanden, 1 en $\frac{1}{2}$ reaal), waren de blokbeeldenaars daaraan meestal aangepast. In sommige gevallen maakten muntgewichtmakers het zich echter gemakkelijk door eenvoudigweg dezelfde blokbeeldenaar op de blokjes voor alle denominaties aan te brengen (ill. U). Ook gebruikte men wel eens een

- U voor verschillende denominaties van dezelfde muntsoort werd vaak slechts één blokbeeldenaar gebruikt, ook als daarin een element was verwerkt dat naar een bepaalde denominatie verwees: hele en halve Nederlandse florijn

- V wanneer de massa van een muntsoort veranderde en de muntbeeldenaar een lichte aanpassing onderging, nam men vaak niet de moeite een nieuwe blokbeeldenaar te maken – de oude versie werd gebruikt en zonodig gecorrigeerd met behulp van een of meer instempelingen: bourgondische rijksdaalder 1567-1594 en patagon 1612-1710 met bijbehorende blokbeelde-naars; eerstgenoemde munt heette in de wandeling *rijksdaalder*, de tweede *albertusdaalder* naar de in het omschrift vermelde muntheren Albert en Isabella

blokbeeldenaar voor een geheel andere munt wanneer die door enkele instempelingen geschikt kon worden gemaakt voor een bepaalde muntsoort (ill. V). Naast dergelijke nog tamelijk onschuldige zaken, kwam het voor dat men een blokbeeldenaar-variant van de ene massa combineerde met een blokje van de massa van een globaal vergelijkbare muntbeeldenaar (ill. W) of absoluut niet bijelkaar passende blokbeeldenaar en massa combineerde (ill. X). Daarnaast verschijnen in sommige dozen blokjes voor munten die nooit gemaakt zijn, zoals de $\frac{1}{4}$ rijder en de $\frac{1}{4}$ philipsdaalder. In het eerste geval zijn slechts twee

- W de Fries/Overijssels/Gelderse provinciale rijder 1582-1599 en de Nederlandse rijder 1606-1765 zijn verschillende muntsoorten, maar de muntbeeldenaars wijken niet wezenlijk van elkaar af zodat de blokjes zich voornamelijk onderscheiden door hun massa van 3.4g resp. 10.0g; in de blokbeeldenaars werden daarom vaak afkortingen van de oude muntnaam opgenomen – er bestaan echter ook blokjes van 3.4g (en 1.7g) voor de *friese rijder* met in de blokbeeldenaar de letters *HOLLA* en *HR* voor de *hollandse rijder*...

- X om onbegrijpelijke redenen is een enkele keer gebruik gemaakt van een blokbeeldenaar met volkomen van de muntbeeldenaar afwijkende voorstelling: een van de Portugese cruzado afgeleide blokbeeldenaar (wapen van Portugal) op een blokje van 4.2g, blijkens massa en doosbijschrift bedoeld voor de Marokkaanse dinar

denominaties geslagen, te weten 1 en $\frac{1}{2}$ rijder en in het tweede heeft de muntgewichtmaker het verspringen van de serie niet goed gevolgd: van de philipsdaalder werden namelijk $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{5} - \frac{1}{10} - \frac{1}{20} - \frac{1}{40}$ gemaakt.

I.e OUDE NEDERLANDSE MUNTNAMEN

De in de 17e en 18e eeuw door overheid en publiek gehanteerde benaming voor de diverse munten (in plakaten, dozen en etiketten), verschilt soms nogal van de naam die hedendaagse numismaten aan de muntstukken geven. In de middeleeuwen kwam het maar zelden voor dat de muntheer bij een emissie ook een naam voor de nieuwe muntsoort vaststelde; vermelding van de naam op het muntstuk zelf kwam slechts hoogst zelden voor. Aan een nieuw munttype of een nieuwe emissie van gewijzigde massa/gehalte werd in het verkeer echter al snel een aparte naam gegeven om hem van het overige courserende geld te onderscheiden. Buitenlandse munten kregen hier van het publiek uiteraard ook een Nederlandse benaming, die later in overheidspublicaties als plakaten weer werd overgenomen. Omdat de naamgeving doorgaans in de dagelijkse praktijk ontstond, is één bepaalde muntsoort wel onder meer namen bekend geweest, hetgeen identificatie nogal eens bemoeilijkt. Zo is bij de verschillende denominaties van één type nu eens uitgegaan van de grootste munt en de serie beschouwd als eenheid met onderdelen ($1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4} - \frac{1}{8}$ *reaal*), dan weer de kleinste als eenheid genomen en van veelvouden voorzien ($8-4-2-1$ *reaal*). Het gebruik van verkleinwoorden kan de overzichtelijkheid verder verminderen. De Spaanse 2 escudo bijvoorbeeld heet gewoonlijk *pistool*, hetgeen hetzelfde is als *dubbele pistolet* en dat wil zoveel zeggen als twee kleine pistolen; voor dezelfde denominatie zijn in muntgewichtdozen echter ook de aanduidingen *pistolet* en *halve pistolet* gevonden, maar dat moet wel als een afwijking van de algemeen gangbare praktijk worden beschouwd²⁸.

De benamingen waren vaak afgeleid van het land van herkomst van de munt (*hongaarse dukaat*), van de emitterende vorst wiens naam het omschrift vermeldde (*albertijn*), van de voorstelling die het stuk droeg (*rijder*) of van een ander in het oog springend detail (*zonnekroon*). De naam kwam soms uit het buitenland mee overwaaien (*soeverein*) om daarna in meerdere of mindere mate verminkt verder door het leven te gaan (*cardeku*). Ook gebeurde het dat

28 In het geval dat de oude en moderne benamingen op elkaar lijken, kunnen toch verschillende zaken bedoeld zijn: de oude Nederlandse naam voor de Engelse angel luidt *angelot*, maar met de term "angelet" doelen hedendaagse numismaten nooit op iets anders dan de $\frac{1}{2}$ angel.

een munt dezelfde naam kreeg als een ouder type met andere beeldenaar maar dezelfde waarde (*rijksdaalder*), van een ouder type met dezelfde beeldenaar maar veranderde massa (*nieuwe kroon*) of van een oudere muntsoort in ander metaal (*gouden ducaton*). Een enkele keer speelden staatkundige of politieke verhoudingen een rol in de naamgeving (*koningsdaalder*, *uniedaalder*). Tenslotte speelde ook de kwaliteit of massa van de munt een rol in het naamgevingsproces (*regte jacobus* / *verkeerde jacobus*), net als de koers (*friese* 28). In veel gevallen is een aanduiding van de muntnaam verwerkt in de blokbeeldenaar in de vorm van een of twee letters.

In de catalogus van blokbeeldenaars is steeds uitgegaan van de moderne naam; de oude naam is daarnaast ook vermeld — via de index op p. 123 kan nagegaan worden welke muntsoorten bedoeld zijn met de bijschriften in de dozen en de vermeldingen op de etiketten.

1.f ILLUSTRATIE VAN BLOKJES

Muntgewichten zijn in de tijd dat zij gebruikt werden maar weinig afgebeeld. Op geschilderde voorstellingen van het wegen van geldstukken, is het voorwerp vaak nog wel te herkennen aan zijn vorm of aan zijn plaats op het schilderij (in balansschaaltje of doos), maar de blokbeeldenaar is meestal niet te determineren. Een uitzondering wordt gevormd door een serie afbeeldingen in enkele vroege koersboekjes en op een groot aantal etiketten van muntgewichtdozen.

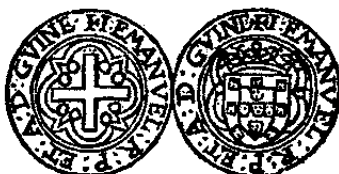
koersboekjes

In 1575 brachten Christoffel Plantijn en Willem van Parijs te Antwerpen een tweetal boekjes op de markt, getiteld *Ordonnantie Provisionnael ons Heeren des Coninx* en *D'onghevalueerde gouden ende silveren Munte*. In de eerste staat een lijst van toegelaten muntsoorten met 360 afbeeldingen van munten. Bij de goudstukken en een deel van de zilveren munten is herkomst, koers in stuivers en getolereerde massa vermeld. Bij iedere groep munten van uiteenlopende types maar van dezelfde massa, werd een afbeelding gegeven van het blokje waarmee de desbetreffende munten gewogen moesten worden²⁹ (ill. Y). Gezien de datum van ontstaan van het boekje, zijn de daar geïllustreerde blokjes zeker niet van Noord-Nederlandse origine. Het boekje verdient echter

29 VAN GELDER (1987) 38; een reproductie van deze blokjes-afbeeldingen is te vinden bij SASSEN (1912) 87

Desen Dutaet van Portugael weecht f.
 $\text{Ing. ix. asen. oft } \text{f. d. xvij. ghepn. schaers/}$
 tot $\text{f. gulden xij. stu.}$
 Teghen dese figure salment weghen.

Desen dobbelen Dutaet van Aimmeghen
 weecht $\text{iiij. ing. xvij. asen stijf/ of v. pen.}$
 $\text{xi. ghepn stijf/ hy doet iiij. gulb. x. stu.}$
 Teghen dese figure salmen weghen.

Ynckel Dutaet van Aimmeghen weecht f. Ing. ix.
 $\text{asen stijf/ of f. penninghen xvij. ghepn schaers/}$
 hy doet f. gulb. v. stu.
 Tegen de helft van voorgaende figure weechment.

Den

- Y bladzijde uit *Ordonnantie Provisionnael ons Heeren des Coninx* (Antwerpen 1575: Christoffel Plantijn/Willem van Parijs ed) met blokjes en munten en de mededeling "teghen dese figure salmen weghen": blijkbaar kan meer dan één munttype gewogen worden met één bepaald blokje – boven een blokbeeldenaar voor de Portugese cruzado met een afbeelding van diezelfde munt en eronder een blokbeeldenaar voor de Spaanse doble excusado met een afbeelding van de Nijmeegse dubbele dukaat

hier vermeld te worden, omdat het duidelijk maakt dat muntgewichten alléén niet voldoende zijn in de omgang met geld. De blokbeeldenaar kan slechts één muntsoort aanduiden, terwijl hieruit blijkt dat hetzelfde voorwerp voor méér geschikt is.

etiketten

Van de etiketten welke in Noord-Nederlandse muntgewichtdozen voorkomen, geeft het merendeel een serie afbeeldingen van muntgewichten te zien. Eén van de vroegste exemplaren, uit 1586 of kort daarna, geeft 36 blokbeelden. Van 1614 is een etiket dat geen afbeeldingen van blokjes vertoont, maar slechts opgave doet van de massa van diverse muntsoorten, getiteld *Een tafelen tot de goud-gewichten, om te sien wat penningen datmen met eenderley gewicht wegen can*. Op enkele uitzonderingen na staan op de 17e eeuwse en een groot deel van de 18e eeuwse etiketten wel steeds blokjes afgebeeld, maar is nooit een massa opgegeven (ill. Z). In de tweede helft van de 18e eeuw komt meer en meer een algemene voorstelling zonder blokjes in zwang. Het laatste etiket echter, van ca 1810, vertoont in plaats van blokjes of een andere illustratie slechts louter tekst in de vorm van een opgave van de massa³⁰.

Z etiket voor Roelof van der Schure, Amsterdam 1657 (kopergravure, 155x85mm) met afbeelding van de meest gebruikte blokjes

30 Zie noot 2.

I.g LITERATUUR

- E. AERTS/E. VAN CAUWENBERGHE Organisatie en techniek van de muntfabricage in de Zuidelijke Nederlanden tijdens het Ancien Régime *Jaarboek Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde* (1987) 5-144
- G.A. VAN BORSSUM BUISMAN Over munt-gewichten en -balansen *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 40 (1953) 111-136
- J.G. VAN CITTERT-VAN EYMERS / P.H. VAN CITTERT Muntgewichtdoosjes, in het bezit van het Fysisch Laboratorium en het Universiteitsmuseum te Utrecht *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 73 (1950) 31-39
- B.V. CROWTHER-BEYNON Notes on some unusual money-weights *British Numismatic Journal* 21 (1931/1933) 93-101
- A. DIEUDONNÉ *Manuel des poids monétaires* (Paris 1925)
- H.E. VAN GELDER De muntbus. Het toezicht op de muntvervaardiging in de tweede helft van de 17e eeuw *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 33 (1946) 8-33.
- H.E. VAN GELDER Muntgewichtdozen *De inventaris van 't Makelaers Comptoir Nieuwezijds Voorburgwal 75 Amsterdam* (Amsterdam 1962; M.F. HALBERTSMA ed) 17-24
- H.E. VAN GELDER De Nederlandse Beeldenaars van 1586 tot 1626 *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 60/61 (1973/1974) 5-68
- H.E. VAN GELDER De daalder in Nederlandse geïllustreerde muntboeken *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 74 (1987) 21-81
- Y. HOLLEBOSCH-VAN RECK Typologische benadering van enkele muntgewichtdozen uit de verzameling van het Bylokemuseum Gent *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* nr 30 (1976) 83-102
- G.M.M. HOUBEN Over het wegen van munten *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 62/64 (1975/1977) 115-121
- G.M.M. HOUBEN *European coin-weights for English coins* (Roermond 1978) = *Weights and Scales* 1
- G.M.M. HOUBEN *Muntgewichten voor munten van de Nederlanden* (Zwolle 1981) = *Weights and Scales* 2
- G.M.M. HOUBEN *The weighing of money* (Zwolle 1982) = *Weights and Scales* 3
- G.M.M. HOUBEN Veertiende eeuwse muntgewichtdoosjes *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 70 (1983) 5-14
- G.M.M. HOUBEN Muntgewichten van de Noordelijke Nederlanden *Met en Wegen* 16 (1988) 1492-1499
- A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Rotterdamsche goudgewichtmakers *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 7 (1920) 64-68
- A.O. VAN KERKWIJK De Noord-Nederlandsche muntgewichtmakers, I: De ijkmeesters-generaal *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 26 (1939) 83-123
- F.G. LAVAGNE Le pesage monétaire *Archéonum* 4-7 (1975 — 1978) passim
- M.G.A. DE MAN Een doosje met Zeeuwsch goudgewicht *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 3 (1916) 98-125
- M.G.A. DE MAN Doosje met goudgewicht van Marten Goetbloet, balansmeester te Middelburg *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 5 (1918) 30-47
- M.G.A. DE MAN De grafelijke Munt van Zeeland en de balansmeesters die er voor gewerkt hebben *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 9 (1922) 41-69

- M.G.A. DE MAN Quatre boîtes de dénéraux d'ajusteurs Middelbourgeois *Revue Belge de Numismatique* 80 (1928) 47-58
- M.G.A. DE MAN Doosje van den muntgewichtmaker Martinus de Bacquer te Middelburg *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 16 (1929) 92-95
- M.G.A. DE MAN Zeldzame muntgewichtdoosjes *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 24 (1937) 43-54
- A. POL Enkele Zuid-Nederlandse imitaties van Amsterdamse muntgewichtdoos-etiketten *Jaarboek Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde* (1986) 109-131
- A. SASSEN Noordnederlandsche muntgewichtmakers *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 20 (1912) 83-120
- A. DE WITTE Les dénéraux et leurs ajusteurs aux Pays-Bas Méridionaux *Revue Belge de Numismatique* 55 (1899) 78-111 en 210-232.
- D.A. WITTOP KONING / G.M.M. HOUBEN 2000 jaar gewichten in de Nederlanden. Stelsels, ijkeuzen, vormen, makers, merken, gebruik (Lochem 1980)
- A.P.J. VANDERVEE Muntgewichtjes *Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waes* 71 (1968) 5-102

Deese Gerigten zyn niet anders als het Goud geldt wegen moet, voor yeder Aas het ligher is het Goud geldt $1\frac{1}{2}$ Stuyver minder in waarde, de Gineer magh 6. Azen lichter weesen als het gerigt, Fransche Pistool magh 4. Azen lichter weesen als het gerigt, soo de Ducaten niet soo xnaar zyn met de man, soo neem die met 2 Koppen, een Spaans Pistool mag 1. Aas lichter weesen, het gerigt.

II: BLOKBEELDENAARS

II.a CATALOGUS VAN BLOKBEELDENAARS

toelichting

De catalogus van blokbeeldenaars is een type-catalogus waarin niet alle varianten zijn opgenomen: kleine verschillen in uitvoering, welke teruggaan op stijlwijzigingen of veroorzaakt zijn door het feit dat de stempels door diverse handen gemaakt werden, zijn niet in opgenomen. Grotere variaties zoals figuren naar links of naar rechts en kenmerkende versieringen vonden wel een plaats in de catalogus, evenals varianten van meer principiële aard. Gedoeld wordt hiermee op details als cijfers, letters, omschriften en symbolen als een kroon, lauwerkrans, roos, ster of wapen en bijtekens als lelie, leeuw of monogram. Ook is steeds de aan- of afwezigheid van een jaartal gesignaleerd door splitsing in aparte nummers, waarbij de gedateerde in één nummer werden samengevat; de gevonden jaartallen zijn wel vermeld in het commentaar op de blokbeeldenaar, dat onder de desbetreffende soort steeds te vinden is in de lijst van munten (II.b).

De strikt thematische ordening van de afbeeldingen is als volgt samen te vatten.

Levende wezens:

1-80 menselijke figuren

81-126 dieren en planten

Symbolen en dode materie:

127-156 wapens

157-191 kruisen

192-200 diversen

201-225 schepen

Schrifttekens:

226-229 letters/cijfers

230-236 tekst

Ingeslagen schrifttekens:

237-246 letters/cijfers

247-273 tekst

De tegenover de blokbeeldenaars afgedrukte verwijzingslijst vormt de verbinding met de alfabetisch naar land ingerichte lijst van munten. Sommige blokbeeldenaars zijn voor meer dan één muntsoort gebruikt; in zulke gevallen staan de diverse mogelijkheden onder elkaar genoemd bij hetzelfde nummer.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

kop naar rechts

- 1 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ ducaton
- 2 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ philipsdaalder
Portugal, 1 peça
- 3 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ franc
- 4 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ pound
- 5 Nederlanden, 2-1 souverein
Nederlanden, 1 ducaton
- 6 Frankrijk, 2-1 louis
- 7 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ ducaton
- 8 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound
- 9 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
- 10 Nederlanden, 2-1- $\frac{1}{2}$ souverein
Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ ducaton
- 11 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ reaal
- 12 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ reaal
- 13 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound
- 14 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{5}$ philipsdaalder
- 15 Frankrijk, 1 louis
- 16 Engeland, 1 pound
- 17 Portugal, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ peça
- 18 Engeland, $\frac{1}{2}$ pound
- 19 Frankrijk, 1 franc
Nederlanden, $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ philipsdaalder
- 20 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ teston
- 21 Nederlanden, 1 ducaton
- 22 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ ducaton
- 23 Nederlanden, 2-1 souverein
- 24 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ philipsdaalder

koppen naar rechts

- 25 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ pound
- 26 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ pound
- 27 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ pound

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

kop naar links

- 28 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 29 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 30 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 31 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ pound
- 32 Engeland, 1 pound
- 33 Engeland, $\frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 34 Frankrijk, $1 - \frac{1}{2}$ louis
- 35 Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ reaai
- 36 Nederlanden, $\frac{1}{2}$ reaai
- 37 Nederlanden, 1 reaai
- 38 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
(Nederlanden, 2-1 souverain?)
- 39 Engeland, 1 pound
- 40 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 41 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 42 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 43 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 44 Engeland, $\frac{1}{2}$ pound
- 45 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound
- 46 Engeland, $1 - \frac{1}{2} - \frac{1}{4}$ pound

toegewende koppen

- 47 Spanje, 2-1 excelente (Nederlanden, 2-1 dukaat)
- 48 Spanje, 2-1 excelente (Nederlanden, 2-1 dukaat)
- 49 Spanje, 2-1 excelente (Nederlanden, 2-1 dukaat)

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

figuur ten halven lijve, met attributen

- 50 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ florijn
- 51 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ florijn
- 52 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ florijn
- 53 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 54 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 55 Engeland, 1- $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{8}$ pound
- 56 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 57 Nederlanden, 1 reaal
Nederlanden, 1 carolusgulden
- 58 Engeland, 1 pound
Nederlanden, 1 carolusgulden
Nederlanden, 1 reaal
Portugal, 1 peça
- 59 Nederlanden, 1 reaal
Nederlanden, 1 carolusgulden
- 60 Nederlanden, 1 reaal

figuur ten halven lijve, met wapenschild

- 61 Nederlanden, $\frac{1}{4}$ statendaalder
- 62 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ statendaalder

figuren ten halven lijve

- 63 Nederlanden, 1 souverein

zittende figuur

- 64 Engeland, $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound
- 65 Engeland, $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound
- 66 Engeland, $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound
- 67 Engeland, $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ pound

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

staande figuur

- 68 Portugal, 2-1 cruzado
- 69 Nederlanden, 2-1 dukaat
- 70 Nederlanden, 1 dukaat
- 71 Hongarije, 1 forint (Nederlanden, 1 dukaat)
- 72 Hongarije, 2-1 forint (Nederlanden, 2-1 dukaat)
- 73 Hongarije, 2-1 forint (Nederlanden, 2-1 dukaat)
- 74 Nederlanden, 1 philipsgulden
- 75 Nederlanden, 1 philipsgulden
- 76 Nederlanden, 1 philipsgulden
- 77 Nederlanden, 1 bourgondische gulden
- 78 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ angel
- 79 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ angel
- 80 Engeland, 1- $\frac{1}{2}$ angel

adelaar

- 81 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{3}$ arendsdaalder
- 82 Duitse Rijk, 1- $\frac{1}{2}$ friedrich d'or

schaap

- 83 Nederlanden, 1 vlies

leeuw — leeuwen

- 84 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ leeuwendaalder
- 85 Nederlanden, 1 souverein
- Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ uniedaalder
- 86 Nederlanden, 1 souverein
- 87 Nederlanden, 1 souverein
- 88 Nederlanden, 2-1 souverein
- 89 Nederlanden, 1 souverein
- Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ leeuwendaalder
- 90 Nederlanden, 1 leeuw
- 91 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ leeuw
- 92 Nederlanden, 1 leeuw
- 93 Nederlanden, 1 leeuw
- 94 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ leeuw
- 95 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ leeuw
- 96 Nederlanden, 1 vlies

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

paard naar rechts

- 97 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 98 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 99 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 100 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 101 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ rijder
Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 102 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 103 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 104 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 105 Nederlanden, 1 rijdergulden
- 106 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 107 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 108 Nederlanden, 1 rijder
- 109 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 110 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 111 Nederlanden, $\frac{1}{2}$ rijder
- 113 Nederlanden, 1 provinciale rijder

paard naar links

- 113 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
- 114 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 115 Nederlanden, 1 rijdergulden
- 116 Nederlanden, 1 rijdergulden
- 117 Nederlanden, 1 rijdergulden
- 118 Nederlanden, 1 rijdergulden
- 119 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 120 Nederlanden, $\frac{1}{2}$ provinciale rijder
- 121 Nederlanden, 1 - $\frac{1}{2}$ rijder
Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 122 Nederlanden, 1 provinciale rijder
- 123 Nederlanden, 1 provinciale rijder

lelie — roos — distel

- 124 Italië, 1 fiorino
- 125 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 126 Engeland, $\frac{1}{5}$ pound

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

wapen — wapens

- 127 Frankrijk, 1 écu [goud]
- 128 Frankrijk, 1 écu [goud]
- 129 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ reaal
- 130 Nederlanden, $\frac{1}{2}$ reaal
- 131 Duitse Rijk, 1 emder gulden
- 132 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ rijderdaalder
- 133 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ écu [goud]
- 134 Frankrijk, 1 écu [goud]
- 135 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ écu [goud]
- 136 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ écu [goud]
- 137 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ écu [goud]
- 138 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ écu [goud]
- 139 Portugal, 2-1 cruzado
- 140 Portugal, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ peça
- 141 Portugal, 2-1 cruzado
- 142 Marokko, 2-1 dinar
- Portugal, 2-1 cruzado
- 143 Portugal, 2-1 cruzado
- 144 Spanje, 1 castellano
- 145 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 146 Italië, 1 fiorino di camera / scudo
- 147 Italië, 1 fiorino di camera / scudo
- 148 Italië, 2-1 fiorino di camera / scudo
- 149 Italië, 1 fiorino di camera / scudo
- 150 Spanje, 8-4-2-1 real
- 151 Nederlanden, 1 postulaatgulden
- 152 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
- 153 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
- 154 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
- 155 Nederlanden, 1 clemmergulden
- 156 Nederlanden, 1 clemmergulden

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

kruis

- 157 Portugal, 4-2-1 cruzado
- 158 Portugal, 4-2-1 cruzado
Portugal, 1 peça
- 159 Portugal, 1 cruzado
- 160 Portugal, 2-1 cruzado
- 161 Spanje, 8-4-2-1 escudo
- 162 Portugal, 1 cruzado
- 163 Portugal, 1 cruzado
- 164 Portugal, 1 cruzado
- 165 Portugal, 1 cruzado
- 166 Frankrijk, 1 salut
- 167 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis
- 168 Nederlanden, 1 kroon
- 169 Nederlanden, 2 statengulden
- 170 Frankrijk, $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{8}$ écu [zilver]
- 171 Frankrijk, $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{8}$ écu [zilver]
- 172 Nederlanden, 2-1 kroon
- 173 Frankrijk, 1 - $\frac{1}{2}$ franc

kruisgewijs gegroepeerde symbolen en letters

- 174 Nederlanden, 1 kroon
- 175 Nederlanden, 1 kroon
- 176 Frankrijk, 1- $\frac{1}{2}$ louis

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

kruis (schuin) met vlies-juweel of vuurstaal-vonken

- 177 Nederlanden, 2-1 albertijn
- 178 Nederlanden, 2-1 albertijn
- 179 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ patagon
- 180 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ patagon
- 181 Nederlanden, 2-1 albertijn
- 182 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ patagon
- 183 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ patagon
- 184 Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ bourgondische rijksdaalder
- 185 Nederlanden, 1 patagon
- 186 Nederlanden, 2-1 albertijn
Nederlanden, $\frac{1}{4}$ bourgondische rijksdaalder
Nederlanden, 1- $\frac{1}{2}$ patagon
- 187 Nederlanden, 1 bourgondische rijksdaalder
- 188 Nederlanden, 2-1 albertijn

kruisgewijs gegroepeerde symbolen (schuin)

- 189 Schotland, 1 rider / sword and sceptre
- 190 Schotland, 1- $\frac{1}{2}$ rider / sword and sceptre
- 191 Schotland, 1- $\frac{1}{2}$ rider / sword and sceptre

rijksappel

- 192 Duitse Rijk, 1 goldgulden
- 193 Duitse Rijk, 1 goldgulden
- 194 Duitse Rijk, 1 goldgulden
- 195 Duitse Rijk, 1 goldgulden
- 196 Duitse Rijk, 1 goldgulden
- 197 Duitse Rijk, 1 goldgulden

pijlenbundel

- 198 Spanje, 8 real
- 199 Spanje, 8-4-2-1 real
- 200 Spanje, 4-2 real

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

schip — schip met roos

- 201 Engeland, 1 noble (Nederlanden, 1 nobel)
- 202 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 203 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 204 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 205 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 206 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 207 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 208 Engeland, 1 noble (Nederlanden, 1 nobel)
- 209 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 210 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 211 Engeland, $\frac{1}{4}$ ryal (Nederlanden, $\frac{1}{4}$ rozenobel)
- 212 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)

figuur in schip — figuur in schip met roos

- 213 Engeland, 1 ryal (Nederlanden, 1 rozenobel)
- 214 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 215 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 216 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 217 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 218 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ nobel)
- 219 Engeland, $\frac{1}{2}$ noble (Nederlanden, $\frac{1}{2}$ nobel)
- 220 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 221 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 222 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 223 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 224 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)
- 225 Engeland, $1 - \frac{1}{2}$ ryal (Nederlanden, $1 - \frac{1}{2}$ rozenobel)

letters — cijfers — tekst

- 226 Duitse Rijk, 1 emder gulden
- 227 Frankrijk, $1 - \frac{1}{2}$ louis
- 228 Engeland, 1 shilling
- 229 Engeland, $2\frac{1}{2}$ shilling
- 230 Marokko, 2 dinar
- 231 Marokko, 2 dinar
- 232 Marokko, 2 dinar
- 233 Marokko, 2-1 dinar
- 234 Marokko, 2-1 dinar
- 235 Marokko, 2-1 dinar
- 236 Marokko, 2-1 dinar

20
237

10
238

5
239

8
240

29
241

10
G
242

5
G
243

4P
244

S
245

$\frac{1}{2}$
S
246

40
FRANC
247

NAPOL
DOR
40 FR
248

20
FRANC
249

NAPOL
DOR
20 FR
250

8
REIAL
251

5
FRAN
252

4
PISTOOL
253

3
GULDE
254

2
GULDE
255

$1\frac{1}{2}$
GULDE
256

1
GULDE
257

4
FRANSE
GROON
258

1
RYDER
259

1
RISDALE
260

$\frac{1}{2}$
RIS
DALE
261

$\frac{1}{4}$
RIS
262

CRVYS
RYKS
DAALD
263

CAROLINE
264

GVINY
265

LOVIS
DOOR
266

MAJC
DOOR
267

NEUWE
LOUIS
5th
268

RYKS
OF
BANKD
AALDE
269

ZIL
FRAN
KROON
270

2 ENG
8 $\frac{1}{2}$ AS
271

4E ^{SG}ENG
30A
272

4 ^{SG}ENG
6A
273

(ingeslagen) cijfers en letters

- 237 Engeland, 1 pound
- 238 Engeland, $\frac{1}{2}$ pound
- 239 Engeland, $\frac{1}{4}$ pound
- 240 Spanje, 8 real
- 241 Nederlanden, 1 dukaat
- 242 Nederlanden, 10 gulden
- 243 Nederlanden, 5 gulden
- 244 Spanje, 8 escudo
- 245 Schotland, 1 rider/sword and sceptre
- 246 Schotland, $\frac{1}{2}$ rider/sword and sceptre
- 247 Frankrijk, 40 franc
- 248 Frankrijk, 40 franc
- 249 Frankrijk, 20 franc
- 250 Frankrijk, 20 franc
- 251 Spanje, 8 real
- 252 Frankrijk, 5 franc
- 253 Spanje, 8 escudo
- 254 Nederlanden, 3 gulden
- 255 Nederlanden, 2 gulden
- 256 Nederlanden, $1\frac{1}{2}$ gulden
- 257 Nederlanden, 1 gulden
- 258 Frankrijk, 1 écu [zilver]
- 259 Nederlanden, 1 rijder
- 260 Nederlanden, 1 zilveren dukaat
- 261 Nederlanden, $\frac{1}{2}$ zilveren dukaat
- 262 Nederlanden, $\frac{1}{4}$ zilveren dukaat
- 263 Nederlanden, 1 patagon
- 264 Duitse Rijk, 1 karl d'or
- 265 Engeland, 1 pound
- 266 Frankrijk, 1 louis
- 267 Duitse Rijk, 1 max d' or
- 268 Frankrijk, 1 louis
- 269 Nederlanden, 1 rijksdaalder
- 270 Frankrijk, 1 écu [zilver]
- 271 Nederlanden, 1 dukaat
- 272 Frankrijk, 1 louis
- 273 Frankrijk, 20 franc

II.b LIJST VAN MUNTEN

toelichting

In de lijst van munten zijn enkele soorten samengevat onder één algemene naam, waardoor het mogelijk werd een duidelijker overzicht te construeren van de ontwikkeling van die muntsoorten. Zo is bijvoorbeeld de variatie in keerzijdemuntbeeldenaar zowel als in massa van de Franse louis aanzienlijk, maar blijft de voorzijdevoorstelling vrijwel gelijk en wordt de naam slechts van toevoegingen voorzien die de verschillende emissies aanduiden. Verdergaand is de samenvatting onder de term "pound" van de goudstukken die men vanaf de 16e eeuw in Engeland sloeg, waarvoor diverse muntbeeldenaars zijn gebruikt en waarvan de massa varieerde van 11g tot 8g. De achtereenvolgens sovereign, pound, unite, laurel, unite, broad, unite, guinea en sovereign geheten munttypes zijn deel van een ononderbroken ontwikkeling.

Door deze opzet kunnen vergissingen van muntgewichtmakers eenvoudiger geconstateerd worden. Een dergelijke constructie kan alleen maar gerealiseerd worden voor munten van centraal geregeerde staten als Engeland, Frankrijk en Portugal waarin slechts van één muntheer sprake is. De politieke verbroekeling van de Nederlanden resulteerde namelijk onder andere in een minder uniform muntwezen, waardoor zich veel meer afsplitsingen en gescheiden ontwikkelingen voordeden.

Achter iedere muntbeschrijving is een beknopte en tegelijkertijd zo volledig mogelijke verwijzing naar een numismatisch standaardwerk opgenomen. De beknoptheid steekt in het feit dat de opgegeven nummers niet alle — voor de studie van muntgewichten onbelangrijke — varianten dekken, maar deze varianten zijn steeds pal na de wél vermelde nummers te vinden; de gegeven referenties omvatten alle periodes van aanmunting of regering van de desbetreffende vorsten.

In enkele gevallen is opzettelijk een doublure aangebracht. Wegens omvangrijke nabootsing in de Nederlanden rond 1600, zijn de Engelse noble en ryal, de Hongaarse forint en de Spaanse doble excelente behalve onder de genoemde landen en muntnamen ook weer opgevoerd onder de Nederlandse nobel, resp. rozenobel, dukaat en dubbele dukaat.

In de eerste kolom is de wettelijk voorgeschreven massa (of afgeleide daarvan) weergegeven. De feitelijke massa is altijd iets lager, omdat balansmakers zich zullen hebben gehouden aan het door RGMM vastgestelde tolerantiege-

wicht; ingeval in de moderne literatuur geen wettelijke massa gevonden werd, is hieronder — cursief — een uit andere bron (bv. de in de blokbeeldenaar vermelde snede of opgave in een *Beeldenaar*) afkomstige of afgeleide massa vermeld.

inrichting van de lijst

De lijst is hoofdzakelijk alfabetisch van opbouw: per landsnaam en daarin per muntnaam, vervolgens per denominatie van hoog naar laag. Relevante details van de munten en de muntgewichten worden als volgt weergegeven:

- | **moderne naam** "moderne naam of bijnaam" land c.q. provincie, periode
[metaal] *oude nederlandse naam*
- | = opmerking betreffende nabootsing
- | massa | periode | muntbeeldenaar van voorzijde/keerzijde:
"moderne naam of bijnaam" (referentie)
- | **blok-nr** | uitleg blokbeeldenaar; *oude nederlandse naam*
- | *verkeerde combinatie van massa en blokbeeldenaar
- | { nader commentaar op een groep blokbeeldenaars
- | nader commentaar op gehele of gedeeltelijke groep munten en/of muntgewichten

Noot voor de gebruiker

- zonder bepaling van de massa is het determineren van een muntgewicht niet mogelijk;
- een blokje van te hoge massa is welhaast onbestaanbaar — ondanks mogelijke tegenspraak van de blokbeeldenaar, zal een zwaarder exemplaar gemaakt zijn voor een andere muntsoort;
- de nummeringen van de catalogi van blokbeeldenaars en makersmerken maken het mogelijk een gecombineerde verwijzing te geven, bijvoorbeeld: 123eg.

DUITSE RIJK

- H W. HAHN *Typenkatalog der bayerischen Herzöge und Kurfürsten 1506-1805* (Braunschweig 1971)
- K A. KAPPELHOFF *Die Münzen Ostfrieslands vom frühen 14. Jahrhundert bis 1628* (Aurich 1982)
- N A. NOSS *Die Münzen der Erzbischöfe von Cöln 1306-1547* (Cöln 1913)
- R H. RITTMANN *Deutsche Geldgeschichte 1484-1914* (München 1975)
- S F. VON SCHRÖTTER *Das preussische Münzwesen im 18. Jahrhundert* (Berlin 1902-1911) en F. VON SCHRÖTTER *Das preussische Münzwesen im 1806 bis 1873* (Berlin 1902-1911)

Voor informatie over de ontwikkeling van Duitse munttypes zie ook: F. VON SCHRÖTTER *Wörterbuch der Münzkunde* (Berlin 1935) passim

emder gulden Oostfriesland 1491-1540 [goud] *emder gulden*

- 3.28 1528-1540 borstbeeld met muts / wapen [muntplaats Emden]:
"neue emder gulden" (K 169)
- 131 E G = emder gulden; wapen: harpij = Oostfriesland
- 226 E = Emden

goldgulden "apfelgulden" "gulden" "goldgulden" diverse Duitse landen 1340-1806 [goud] *goudgulden*

= geslagen door groot aantal muntheren in Duitse Rijk, voorzover conform de voorschriften van Rijnlandse keurvorsten 1386-1523 en van Duitse Rijk 1524-1806;

= muntbeeldenaars zeer uiteenlopend (vaak heiligen en wapens; een rijksappel op keizerlijke guldens uit Frankfurt, Nördlingen etc. en op die van meeste andere rijkssteden);

= benaming "goldgulden" kwam ca 1500 in zwang na introductie van grote zilverstukken ter waarde van de gouden gulden

- 3.54 1340-1418 (R p68-70 en p1016-1017, N p320)
- 3.51 1419-1453 (N p320)
- 3.44 1454-1463 (N p320)
- 3.41 1464-1489 (N p320)
- 3.28 1490-1523 (N p320)

2.63 1524-1558 (R p190)

3.25 1559-1806 (R p203)

192

193

194

195

196

197

G G = goudgulden

Blijkens muntvondsten circuleerden na 1600 in de Nederlanden alleen Duitse goudgulden van ruim 3.2g van na 1490 en geen oudere.

2 friedrich d'or Pruisen 1749-1855 [goud] 13.36g: geen gewichten gesignaleerd

1 friedrich d'or "wilhelm d'or" "friedrich d'or" Pruisen 1737-1855 [goud]

pruyse pistool

6.68 1737-1750 kop / monogram (S 177, 14)

6.68 1741-1855 kop oa. Frederik II 1740-1786 / kroon, adelaar op trofeeën (S 8, 19, 91, 375, 1, 8, 135, 305, 13)

82 A = muntteken Berlijn vanaf 1750

$\frac{1}{2}$ **friedrich d'or** " $\frac{1}{2}$ wilhelm d'or" " $\frac{1}{2}$ friedrich d'or" Pruisen 1738-1853 [goud]

halve pruyse pistool

3.34 1738-1750 kop / monogram (S 187, 143)

3.34 1749-1853 kop van o.a. Frederik II 1740-1786 / kroon, adelaar op trofeeën (S 26, 144, 420, 34, 139, 322, 28)

82 A = muntteken Berlijn vanaf 1750

2 karl d'or Beieren 1729 [goud] 19.46: geen muntgewichten gesignaleerd

karl d'or Beieren 1726-1737 [goud] *karolin*

= in navolging van de Beierse ook in vele andere Duitse landen geslagen

9.73 1726-1737 kop van Karl Albrecht 1726-1745 / Madonna met wapenschild (H 258-260)

264 CAROLINE = carolin d'or voor gouden karolin of karl

$\frac{1}{2}$ **karl d'or** Beieren 1726-1737 [goud] 4.86: geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{4}$ **karl d'or** Beieren 1726-1725 [goud] 2.43: geen muntgewichten gesignaleerd

2 maximilian d'or Beieren 1717 [goud] 12.82g: geen gewichten gesignaleerd

DUITSE RIJK

1 maximilian d'or Beieren 1715-1726 [goud]

6.41 1715-1726 kop Maximiliaan II Emanuel 1679-1726 / Madonna
met wapen (H 204)

267 MAX DOOR = max d'or voor gouden max

$\frac{1}{2}$ **maximilian d'or** Beieren 1715-1725 [goud] 3.25g: geen muntgewichten
gesignaleerd

ENGELAND

MR S. MITCHELL / B. REEDS *Coins of England and the United Kingdom* (London 1986²²) = Standard Catalogue of British Coins

Voor informatie over de massa van Engelse munttypes zie:

— J.J. NORTH *English hammered coinage, II: Edward I to Charles II, 1272-1662* (London 1975) p. 179

— C.H.V. SUTHERLAND *English coinage, 600-1900* (London 1973) passim

1 angel 1464-1643 [goud] *angelot, engelot*

5.18 1464-1582 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 1967, 2078, 2091, 2144, 2149, 2154, 2179, 2265, 2268, 2299, 2448, 2490, 2496, 2513, 2525)

5.11 1583-1602 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2531, 2538)

78

79

I R BRI = jacobus rex britanniae: Jacobus koning van Brittannië voor Jacobus I 1603-1625;

Het omschrift is ontleend aan blokbeeldenaar 55 voor $\frac{1}{4}$ pound 1604-1619, waarvan de massa nagenoeg hetzelfde is als die van de $\frac{1}{2}$ angel 1470-1600

80

4.61 1605-1619 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2615)

4.24 1619-1624 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2635, 2682-2686)

4.19 1640-1643 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2686)

$\frac{1}{2}$ angel "angelet" 1470-1619 [goud] *halve angelot, halve engelot*

2.59 1470-1582 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2080, 2093, 2145, 2150, 2158, 2188, 2268, 2269, 2301, 2449, 2491, 2497, 2516, 2526)

2.56 1582-1600 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2532)

78

79

I R BRI = jacobus rex britanniae: Jacobus koning van Brittannië voor Jacobus I 1603-1625;

Het omschrift is ontleend aan blokbeeldenaar 55 voor $\frac{1}{4}$ pound 1604-1619, waarvan de massa nagenoeg hetzelfde is als die van de $\frac{1}{2}$ angel 1470-1600

80

2.30 1612-1619 aartsengel Michael doorsteekt de duivel (MR 2617)

$\frac{1}{4}$ **angel** 1544-1600 [goud] 1.29g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 crown [goud] - zie $\frac{1}{4}$ pound

$\frac{1}{2}$ **crown** [goud] - zie $\frac{1}{8}$ pound

$\frac{1}{2}$ **crown** [zilver] - zie $2\frac{1}{2}$ shilling

guinea – zie pound

laurel - zie 1 pound

1 noble 1344-1464 [goud] *henricusnobel, hendriksnobel, vlaemse nobel*

8.86 1344-1345 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1479)

8.33 1346-1350 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1481)

7.78 1351-1411 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1484, 1499, 1502, 1516, 1653, 1705)

7.00 1412-1464 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1715, 1739, 1799-1834, 1946)

6.80 1416-1585 = = = zie **Nederlanden, 1 nobel**

201

202

204 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

205 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

206 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

207 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

208 H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

214 H H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

215 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

217 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

218 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

Blijkens muntvondsten circuleerden na 1600 in de Nederlanden alleen nobels van 7.0g van na 1412 en geen oudere.
typevoortzetting: ryal

$\frac{1}{2}$ **noble** 1346-1438 [goud] *halve henricusnoble, halve hendriksnoble, halve vlaemse noble*

4.17 1346-1350 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1482)

3.89 1351-1411 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1491, 1500, 1506, 1523, 1664, 1709)

3.50 1412-1438 schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland (MR 1716, 1748, 1805-1830a)

3.40 1428-1585 = = = zie **Nederlanden**, $\frac{1}{2}$ **nobel**

202

204 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

205 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

206 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

207 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

214 H H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

215 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

217 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

218 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

219 H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471; wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

Zie ook de opmerkingen onder 1 noble

$\frac{1}{4}$ **noble** 1346-1435 [goud] 2.22g - 1.75g: geen muntgewichten gesignaleerd

5 pound "5 guinea" 1662-1817 [goud] 42.65-41.95g: geen gewichten gesignaleerd

3 pound "3 unite" 1640-1648 [goud] 27.30g: geen muntgewichten gesignaleerd

2 pound "2 guinea" 1662-1817 [goud] 17.06-16.78g: geen gewichten gesignaleerd

1 pound 1544-198? [goud] *carolus, ducaton, gini, jacobi xx, karolus, regte jacobus, soeverein, verkeerde jacobus*

ENGELAND

= muntbeeldenaar tronende vorst ontleend aan sovereign 1489-1603 (15.55g), waarvan waarde in 1544 ca 25 shilling, later 30 shilling bedroeg

12.96	1544-1545	tronende vorst, roos eronder: "sovereign" (MR 2289)
12.44	1545-1550	tronende vorst, roos eronder: "sovereign" (MR 2290, 2389)
10.98	1549-1550	tronende vorst: "sovereign" (MR 2433)
11.27	1551-1553	vorst ten halven lijve met zwaard en rijksappel: "sovereign" (MR 2450)
11.27	1592-1602	gekroonde buste: pound (MR 2534, 2539)
11.14	1603-1604	vorst ten halven lijve met scepter en rijksappel: "sovereign" (MR 2608)
	8	E = Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603 [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]; <i>soeverein</i>
	16	P = pond (?); [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]
	32	D E (D ingeslagen over s) = dubbele elisabet (??)
	38	S E = soeverein Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; <i>ducaton</i> Mogelijk is dit blokje ook gebruikt voor het wegen van de 2 souverain 1621-1711 Zuidelijke Nederlanden, waarvan de wettelijke massa nagenoeg overeenkomt met die van de 1 sovereign en ook de muntbeeldenaar een globale gelijkenis vertoont met die van deze Engelse munt.
10.04	1604-1606	vorst ten halven lijve met scepter en rijksappel / gekroond wapen geflankeerd door I R: "unite" (MR 2618)
	13	I R = jacobus rex: koning Jacobus voor Jacobus I 1603-1625 *blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{4}$ pound 1604-1619
	55	I R BRI = jacobus rex britanniae: Jacobus koning van Brittannië voor Jacobus I 1603-1625
	58	<i>regte jacobus</i> [zie ook <i>verkeerde jacobus</i> van 9.10g] *blokbeeldenaar voor 1 reaal / 1 carolusgulden Nederlanden
9.10	1619-1624	gelaauwerde buste Jacobus I, xx erachter: "laurel" (MR 2637)

9.10	1625-1643	gekroonde buste van Karel I, xx erachter: "unite" (MR 2688)
9.10	1649-1660	wapen in krans / twee wapens onder xx: "unite" (MR 3208)
9.10	1656	gelauwerde kop: "broad" (MR 3225)
	28	<i>carolus</i>
	30	<i>carolus, krolis</i>
	31	C R = carolus rex: koning Karel voor Karel I 1625-1648; <i>carolus</i>
	39	CAROLVS REX = koning Karel voor Karel I 1625-1648; <i>carolus</i>
	41	x = 10 shilling; <i>carolus</i> *blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ pound "laurel" 1619-1625
	42	xx = 20 shilling; <i>carolus, jacobii</i> xx
	43	+ + voor xx = 20 shilling
	45	xx = 20 shilling; <i>carolus, karolus</i>
	46	xx = 20 shilling; <i>carolus</i>
	58	<i>verkeerde jacobus</i> [zie ook <i>regte jacobus</i> van 10.04g]
	237	20 (ingeslagen) = 20 shilling; <i>karolus</i>

Zie ook p. 28 voor de discussie in 1644 over de vraag of de toegelaten massa van de *nieuwe jacobus* of *carolus* 9.08g dan wel 9.13g moest zijn.

8.53	1660-1662	gelauwerde kop: "unite" (MR 3301, 3304)
8.53	1663-1670	gelauwerde kop: "guinea" (MR 3338)
	29	
	30	
8.39	1670-1688	gelauwerde kop: "guinea" (MR 3342, 3400)
8.39	1689-1694	twee gelauwerde koppen Willem & Maria: "guinea" (MR 3426)
8.39	1695-1813	gelauwerde of onbedekte kop: "guinea" (MR 3458, 3562, 3570, 3628, 3670, 3725)
	4	
	25	<i>gini</i>
	26	G I = gini; <i>gini, gienie, guinie</i>
	27	G I = gini; <i>gini</i>
	265	GVNI of GVINY (ingeslagen) = guinea
8.00	1817-1987	gekroonde, gelauwerde of onbedekte kop: sovereign (MR 3785, etc.)

$\frac{1}{2}$ pound 1545-1937 [goud] *elisabet, behalve carolus, halve guinie, jacobii x, setelaar, sitter, soeverein*

ENGELAND

= muntbeeldenaar tronende vorst ontleend aan sovereign 1489-1603 (15.55g), waarvan waarde in 1544 ca 25 shilling, later 30 shilling bedroeg

6.22 1545-1550 tronende vorst, roos eronder: " $\frac{1}{2}$ sovereign" (MR 2294, 2391, 2429)

64 *sitter*

65 s H = soeverein of sitter Henricus voor Hendrik VIII 1509-1547; *sitter*

66 s H = soeverein of sitter Henricus voor Hendrik VIII 1509-1547; *sitter*

67 s O = soeverein (?); *setelaar, sitter*

5.49 1549-1550 gekroonde of ongekroonde buste: " $\frac{1}{2}$ sovereign" (MR 2434)

5.64 1551-1553 figuur ten halven lijve met zwaard en rijksappel: " $\frac{1}{2}$ sovereign" (MR 2451)

5.64 1558-1602 gekroonde buste: " $\frac{1}{2}$ pound" (MR 2519, 2535, 2540)

5.57 1603-1604 gekroonde buste: " $\frac{1}{2}$ sovereign" (MR 2610)

8 E = Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]; *soeverein*

18 s E = soeverein Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603

33 E = Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]

38 s E = soeverein Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; *elisabet, soeverein*

Mogelijk is dit blokje ook gebruikt voor het wege van de 1 souverein 1621-1711 Zuidelijke Nederlanden, waarvan de wettelijke massa nagenoeg overeenkomt met die van de Engelse $\frac{1}{2}$ sovereign; de muntbeeldenaar van het veelvoud 2 souverein vertoont een globale gelijkenis met die van de 1 en $\frac{1}{2}$ sovereign.

5.02 1604-1619 gekroonde buste / gekroond wapen geflankeerd door I R: "2 crown" (MR 2621)

13 I R = jacobus rex: koning Jacobus

4.55 1619-1624 buste met lauwerkrans, x erachter: " $\frac{1}{2}$ laurel" (MR 2640)

4.55 1625-1643 gekroonde buste, x erachter: "2 crown" (MR 2696)

4.55	1649-1660	wapen in krans / twee wapens onder x: "2 crown" (MR 3210)
	28	<i>halve carolus</i>
	30	<i>halve carolus</i>
	31	C R = carolus rex: koning Karel voor Karel I 1625-1648
	41	x = 10 shilling; <i>halve carolus</i>
	42	xx = 20 shilling; <i>halve carolus, jacobi x</i> *blokbeeldenaar voor 1 pound laurel 1619-1624
	43	+ + voor xx = 20 shilling *blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1624
	44	xx = 20 shilling *blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1624
	45	xx = 20 shilling; <i>halve karolus</i> *blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1624
	46	xx = 20 shilling; <i>halve carolus</i> *blokbeeldenaar voor 1 pound "unite" 1625-1643
	238	10 (ingeslagen) = 10 shilling; <i>halve carolus</i>
4.26	1660-1662	gelauwerde buste: "2 crown" (MR 3302, 3305)
4.26	1669-1670	gelauwerde kop: " $\frac{1}{2}$ guinea" (MR 3347)
	29	
4.19	1670-1688	gelauwerde kop: " $\frac{1}{2}$ guinea" (MR 3347, 3404)
4.19	1689-1694	twee gelauwerde koppen: " $\frac{1}{2}$ guinea" (MR 3429)
4.19	1695-1813	gelauwerde kop: " $\frac{1}{2}$ guinea" (MR 3466, 3564, 3575, 3635, 3681, 3731)
	4	<i>halve guinea</i>
	25	<i>halve gini</i>
	26	G I = gini; <i>halve guinie, halve gienie</i>
	27	G I = gini; <i>halve guinie</i>
4.00	1817-1937	gekroonde, gelauwerde of onbedekte kop: " $\frac{1}{2}$ sovereign" (MR 3786, etc.)

$\frac{1}{3}$ pound " $\frac{1}{3}$ guinea" 1797-1813 [goud] 2.67g: geen gewichten gesignaleerd

$\frac{1}{4}$ pound 1526-1762 [goud]

3.73	1526-1544	gekroonde roos: crown double-rose (MR 2273)
	125	E C = engelse croon
3.11	1544-1549	gekroonde roos: crown (MR 2305, 2395, 2431)
	64	<i>halve sitter</i> *blokbeeldenaar voor 1 en $\frac{1}{2}$ pound "sovereign" 1544-1550

- 65** s H = soeverein of sitter Henricus voor Hendrik VIII 1509-1547; *halve sitter*
*blokbeeldenaar voor 1 en $\frac{1}{2}$ pound "sovereign" 1544-1550
- 66** s H = soeverein Henricus (?) voor Hendrik VIII 1509-1547; *halve sitter*
*blokbeeldenaar voor 1 en $\frac{1}{2}$ pound "sovereign" 1544-1550
- 67** s O = soeverein (?); *halve sitter*
*blokbeeldenaar voor 1 en $\frac{1}{2}$ pound "sovereign" 1544-1550
- 125** E C = engelse croon
- 2.74 1549-1550 gekroonde of ongekroonde buste: "crown" (MR 2441)
- 2.82 1551-1553 vorst ten halven lijve met zwaard en rijksappel: "crown" (MR 2452)
- 2.82 1558-1603 gekroonde buste: "crown" (MR 2521, 2536, 2541)
- 2.79 1603-1604 gekroonde buste: "crown" (MR 2621)
- 8** E = Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]; *halve soeverein*
- 33** E = Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; [een roos naast of achter de kop komt alleen voor bij de shilling plus onderdelen van Eduard en Elisabeth]; *halve soeverein*
- 38** S E = soeverein Eduardus/Elisabeth (?) voor Eduard VI 1547-1553 resp. Elisabeth I 1558-1603; *halve soeverein*
Mogelijk ook gebruikt voor weging van $\frac{1}{4}$ souverein, Nederlanden: zie p. 110
- 2.51 1604-1619 gekroonde buste / gekroond wapen, geflankeerd door I R: "britain crown" (MR 2624)
- 13** I R = jacobus rex: koning Jacobus voor Jacobus I 1603-1625; *kwart jacobus, kwart oude jacobus*
- 53** *kwart jacobus*
*blokbeeldenaar voor 1 pound "sovereign/unite" 1603-1606

- 54** I C = jacobus croon
*blokbeeldenaar voor 1 pound "sovereign/unite"
1603-1606
- 55** I R BRI = jacobus rex britanniae: Jacobus koning
van Brittannië voor Jacobus I 1603-1625; *kwart jacobus*
*blokbeeldenaar voor 1 pound "sovereign/unite"
1603-1606
- 56** XLIII = ??; *kwart jacobus*
*blokbeeldenaar voor 1 pound "sovereign/unite"
1603-1606
- Het is niet duidelijk wat de betekenis is van het getal XLIII = 43, dat eventueel ook gelezen zou kunnen worden als LIII = 57 of LXIII = 63. Indien de aanduiding een vermelding is van de snede, staat hij voor resp. 5.72g, 4.32g of 3.90g.
- Deze drie mogelijkheden van massa, komen niet overeen met de wettelijke massa van de munten die een op deze blokbeeldenaar gelijkende muntbeeldenaar dragen, nl. de Nederlandse reaal en carolusgulden en de Engelse pound unite en onderdelen. Twee maal werd een blokje van 2.5g aangetroffen met het doosbyschrift *kwart jacobus*; aangezien de massa van dit blokje goed overeenkomt met die van de $\frac{1}{4}$ pound unite 1603-1619 en de blokbeeldenaar met de muntbeeldenaar van de 1 pound unite 1604-1619, lijdt identificatie met de $\frac{1}{4}$ pound unite geen twijfel. Van de bovengenoemde getallen 43, 57 en 63 kunnen alleen de beide laatste met de $\frac{1}{4}$ pound unite in verband worden gebracht als zij een waarde aanduiding behelzen. De koers van de $\frac{1}{4}$ pound unite liep van $50\frac{1}{2}$ stuiver in 1606 via $56\frac{1}{2}$ in 1633 langzaam op tot 63 stuiver in 1645.
- 145** I R = jacobus rex: koning Jacobus voor Jacobus I
1603-1625; *kwart jacobus*
- 2.27 1619-1625 gelauwerde buste van Jacobus I, v erachter: " $\frac{1}{4}$ laurel" (MR 2642)
- 2.27 1625-1644 gekroonde kop van Karel I 1625-1648, v erachter: "crown" (MR 2703, 2717)
- 2.27 1649-1660 wapen in krans / twee wapens, v erboven: "crown" (MR 3212)
- 28** *kwart carolus*
- 30** *kwart carolus*
- 40** v = 5 shilling
- 41** x = 10 shilling; *carolus*

		*blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ pound "laurel" 1619-1625
	42	xx = 20 shilling; <i>kwart carolus</i>
		*blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1625
	43	+ + voor xx = 20 shilling
		*blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1625
	45	xx = 20 shilling; <i>kwart jacobus</i> , <i>kwart karolus</i>
		*blokbeeldenaar voor 1 pound "laurel" 1619-1625
	46	xx = 20 shilling; <i>kwart carolus</i>
		*blokbeeldenaar voor 1 pound "unite" 1625-1643
	239	s (ingeslagen) = 5 shilling; <i>kwart carolus</i>
2.13	1660-1662	gelauwerde kop: crown (MR 3303, 3306)
	29	
2.10	1718-1762	gelauwerde kop: " $\frac{1}{4}$ guinea" (MR 3638, 3741)
$\frac{1}{5}$ pound	"thistle crown" 1604-1618 [goud]	<i>disselblad</i> , <i>disselblom</i>
2.01	1604-1618	ge kroonde roos met I R / gekroonde distel met I R (MR 2627)
	126	I R = jacobus rex: koning Jacobus voor Jacobus I 1603-1625
$\frac{1}{8}$ pound	1526-1619 [goud]	
1.86	1526-1544	ge kroond wapen / gekroonde roos: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2284)
1.55	1544-1549	ge kroond wapen / gekroonde roos: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2311, 1399, 2432)
1.37	1549-1550	ge kroonde of ongekroonde kop: "half $\frac{1}{4}$ sovereign" (MR 2443)
1.41	1550-1553	vorst ten halven lijve met zwaard en rijksappel: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2453)
1.41	1558-1603	ge kroonde buste: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2523, 2537, 2542)
1.39	1603-1604	ge kroonde buste: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2612)
1.25	1604-1619	ge kroonde buste / gekroond wapen geflankeerd door I R: " $\frac{1}{2}$ crown" (MR 2629)
	55	I R BRI = jacobus rex britanniae: Jacobus koning van Britannië voor Jacobus I 1603-1625

1 ryal "spur ryal", "rose-noble" 1464-1624 [goud] *rozenobel*, *roosnobel*

≈ massa en muntbeeldenaar geïnspireerd op 1 noble 1344-1464

7.78 1464-1470 schip met roos op de boord, waarin gekroonde vorst

		met zwaard en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 1950)
7.78	1487-1492	schip, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 2178)
7.78	1553-1592	schip met roos op de boord, waarin gekroonde vorstin met zwaard of scepter en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 2489, 2530)
7.69	1579-1603	= = = zie Nederlanden, 1 rozenobel
	203	
	209	R = rozenobel
	210	R = rozenobel
	212	R = rozenobel
	213	
	216	H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1461 *blokbeeldenaar voor noble 1344-1464
	220	R = rozenobel
	221	E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483
	222	E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483; wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
	223	wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
	224	wapen: klimmende leeuw met golvende faas = Overijssel
	225	gevierendeeld wapenschild leeg
6.91	1605-1616	schip met roos op de boord, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 2614)
6.36	1619-1625	schip met roos op de boord, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 2634)
 $\frac{1}{2}$ ryal 1464-1470 [goud] <i>halve rozenobel, halve eduardusnobel</i>		
= massa en muntbeeldenaar geïnspireerd op $\frac{1}{2}$ noble 1346-1438		
3.89	1464-1470	schip met roos op de boord, waarin gekroonde vorst met zwaard en wapen van Engeland, initiaal in vaandel (MR 1959)
3.84	1579-1603	= = = zie Nederlanden, $\frac{1}{2}$ rozenobel
	203	
	209	R = rozenobel
	210	R = rozenobel
	212	R = rozenobel

ENGELAND

- 216** H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
*blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ noble 1344-1464
- 220** R = rozenobel
- 221** E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483
- 222** E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483;
wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
- 223** wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
- 224** wapen: klimmende leeuw met golvende faas = Over-
ijssel
- 225** gevierendeeld wapenschild leeg

$\frac{1}{4}$ ryal 1464-1470 [goud] *kwart rozenobel*

= massa en muntbeeldenaar geïnspireerd op $\frac{1}{4}$ noble 1346-1435

1.94 1464-1470 wapen van Engeland tussen roos en zon, in vierpas /
kruis (MR 1964)

1.92 1579-1603 = = = zie *Nederlanden*, $\frac{1}{4}$ rozenobel

211 R = rozenobel

*blokbeeldenaar voor ryal 1464-1470

$2\frac{1}{2}$ shilling " $\frac{1}{2}$ crown" 1551-1946 [zilver]

15.55 1551-1553 koning te paard / wapenschild (MR 2479)

15.05 1601-1602 gekroonde kop met scepter / wapenschild (MR 2583)

15.05 1603-1648 koning te paard / wapenschild (MR 2644, 2653,
2666, 2761, 2840, 2853, 2858, 2861)

15.05 1649-1656 wapen in lauwerkrans / twee wapens, xxx erboven
(MR 3215)

15.05 1656-1662 gelauwerde of gekroonde buste / wapenschild (MR
3227, 3307)

15.05 1660-1662 gekroonde buste, xxx erachter / wapenschild (MR
3313, 3321)

15.05 1663-1751 gelauwerde kop of koppen / vier wapenschilden (MR
3361, 3408, 3434, 3475, 3579, 3604, 3641, 3691)

229 of xxx = 30 pence voor $2\frac{1}{2}$ shilling of $\frac{1}{2}$ crown; of
xxx = 30 stuiver; *engels gelt 12 stoters*

Dit blokje werd éénmaal aangetroffen met op de doos-
rand de benaming *engels gelt 12 sto*; deze waardeaan-
duiding — *sto* staat voor *stoter*, een stuk van $2\frac{1}{2}$ stuiver —
slaat dus op een munt van 30 stuiver. Het getal xxx in
blokbeeldenaar **229** moet worden uitgelegd als "30
pence", de waarde van de $\frac{1}{2}$ crown (vergelijk ook de
opmerking bij blokbeeldenaar **228** onder 1 shilling).

Zie ook de opmerking betreffende blokbeeldenaar 123 onder provinciale rijder 1582-1599 Nederlanden.

14.14	1816-1946	kop / wapen of tekst (MR 3788, etc.)
1 shilling 1549-1946 [zilver]		
3.89	1549	gekroonde kop / wapenschild (MR 2465)
5.18	1549-1550	gekroonde kop / wapenschild (MR 2465)
6.22	1550-1601	gekroonde kop, roos erachter / wapenschild (MR 2473, 2482, 2498, 2548, 2555, 2577, 2589)
6.02	1601-1602	gekroonde kop, roos erachter / wapenschild (MR 2584)
6.02	1603-1648	gekroonde kop, xii erachter / wapenschild (MR 2645, 2654, 2668, 2776, 2843, 2854, 2859, 2862)
6.02	1649-1657	wapens in lauwerkrans / twee wapens, xii erboven (MR 3217)
6.02	1658-1662	gelauwerde of gekroonde buste / wapenschild (MR 3228, 3308)
6.02	1660-1662	gekroonde buste, xii erachter / wapenschild (MR 3314, 3322)
6.02	1663-1787	gelauwerde kop / vier wapenschilden (MR 3371, 3410, 3437, 3497, 3583, 3608, 3645, 3697, 3742)
	231	xii = 12 pence: 1 shilling; <i>engels gelt 5 stoters</i> Zie ook de opmerking onder 2½ shilling
5.65	1816-1946	kop / wapen of tekst (MR 3790)

sovereign – zie pound

unite – zie pound

FRANKRIJK

- L J. LAFAURIE *Les monnaies des rois de France, I: Hugues Capet à Louis XII* (Paris/Bâle 1951)
- LP J. LAFAURIE / P. PRIEUR *Les monnaies des rois de France, II: François I à Henri IV* (Paris/Bâle 1956)
- G V. GADOURY *Monnaies françaises 1789-1987* (Monte Carlo 1987⁸)
- GD V. GADOURY / F. DROULERS *Les monnaies royales françaises de Louis XIII à Louis XVI, 1610-1792* (Monte-Carlo 1978)

2 écu 1589-1590 [goud] 6.74g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 écu "écu à la couronne" 1385-1474 [goud]

1 écu "écu au soleil" 1475-1645 [goud] kroon, franse kroon, zonnekroon

4.08	1385	gekroond lelie-wapen (L 378)
3.99	1388-1389	gekroond lelie-wapen (L 378)
3.95	1394	gekroond lelie-wapen (L 378)
3.82	1411	gekroond lelie-wapen (L 378)
3.65	1419-1420	gekroond lelie-wapen (L 401)
3.71	1420	gekroond lelie-wapen (L 412)
4.08	1419-1420	gekroond lelie-wapen (L 426)
3.60	1421-1422	gekroond lelie-wapen, kroon aan weerszijden (L 426)
3.82	1423-1424	gekroond lelie-wapen (L 457)
3.50	1426-1429	gekroond lelie-wapen (L 457)
3.50	1436	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 510)
3.47	1445-1456	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 510)
3.45	1461	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 524)
3.40	1474	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 524)
3.50	1475-1515	gekroond lelie-wapen met kleine zon boven kroon (L 529, 554, 592, LP 634, 636)
3.43	1519	gekroond lelie-wapen met kleine zon boven kroon (LP 636)
3.42	1519	gekroond lelie-wapen tussen twee lelies, kleine zon boven kroon (LP 638)

3.44	1519-1540	gekroond lelie-wapen met kleine zon boven kroon (LP 639, 740)
3.37	1561-1610	gekroond lelie-wapen, zon boven kroon / opengewerkt kruis (LP 890, 940, 960, 1015, 1048)
3.37	1578	gekroond lelie-wapen tussen twee gekroonde H, zon boven kroon / opengewerkt kruis (LP 963)
3.35	1610-1645	gekroond lelie-wapen, zon boven kroon / opengewerkt kruis (GD 55)
	127	figuur in wapenschild = emissieteken zon van boven de kroon; <i>zonnekroon</i>
	128	LXXI = 71 per mark voor 3.46g; figuur in wapenschild = emissieteken zon van boven de kroon; <i>zonnekroon</i>
	133	<i>kroon, franse kroon</i>
	134	VA VA (in ligatuur) = muntmeesterteken Guillaume de Vannes 1578-1579 Parijs
	135	F C = franse croon
	136	F C = franse croon
	137	F C = franse croon; A = muntteken Parijs na 1540
	138	H = Henricus voor Hendrik III 1574-1589 en Hendrik IV 1589-1610; A = muntteken Parijs na 1540

De massa van de écu à la couronne verschilt slechts weinig van die van de écu au soleil, terwijl ook de voorstelling gekroond lelie-wapen op beide versies gebruikt werd. Blokbeeldenaars **127-128** zijn eenduidig en zo te zien uitsluitend bedoeld voor de écu au soleil, maar **133-138** zijn voor beide geschikt. Een blokje met een dergelijke beeldenaar en een massa van bijna 3.5g, slaat dus op een munt uit de periode 1426-1645. Details in blokbeeldenaars **134** en **137-138** zijn echter duidelijk ontleend aan muntbeeldenaars van na 1540: de veronderstelling is daarom gewettigd, dat ook deze groep in feite alleen betrekking heeft op de écu au soleil.

Overigens blijkt uit muntvondsten dat na 1600 in de Nederlanden zo nu en dan nog 15e eeuwse écus (ca 3.5g, na 1426) circuleerden, maar dat de meeste dateren van rond 1500 of later.

1 écu 1641-1792 [zilver] *croon, franse croon*

27.14	1641-1709	kop / wapen of monogram (GD 51, 201-228)
30.59	1709-1718	kop / drie kronen of wapen (GD 229, 316-317)
24.47	1720-1724	kop / wapen (GD 318)
23.59	1724-1725	kop / acht L (GD 320)
29.49	1726-1792	kop / wapen (GD 321, 356)
	258	1 FRANSE CROON (ingeslagen)
	270	ZIL FRAN KROON (ingeslagen) = zilveren franse kroon

FRANKRIJK

$\frac{1}{2}$ écu " $\frac{1}{2}$ écu à la couronne" 1438-1474 [goud]

$\frac{1}{2}$ écu " $\frac{1}{2}$ écu au soleil" 1475-1643 [goud] *halve kroon, halve franse kroon, halve zonnekroon*

1.75	1438-1445	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 511)
1.74	1447-1448	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 511)
1.72	1450-1461	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 511, 524)
1.70	1474	gekroond lelie-wapen, gekroonde lelie aan weerszijden (L 525)
1.75	1475-1515	gekroond leliewapen met kleine zon boven kroon (L 530, 556, 593)
1.72	1519	gekroond lelie-wapen met kleine zon boven kroon (LP 637)
1.72	1519-1547	gekroond lelie-wapen met kleine zon boven kroon (LP 640, 742)
1.68	1561-1610	gekroond lelie-wapen, zon boven / opengewerkt kruis (LP 891, 941, 961, 1016, 1049)
1.68	1578	gekroond lelie-wapen tussen twee gekroonde H, zon boven / opengewerkt kruis (LP 964)
1.67	1610-1643	gekroond lelie-wapen, zon boven / opengewerkt kruis (GD 53)

133

135

FC = franse croon

136

FC = franse croon

137

FC = franse croon; A = muntteken Parijs na 1540

138

H = Henricus voor Hendrik III 1574-1589 en Hendrik IV 1589-1610; A = muntteken Parijs na 1540

Zie ook de opmerking onder 1 écu 1385-1645 [goud]

$\frac{1}{2}$ écu 1642-1709 [zilver] 13.54g, daarna 15.29g - 11.75g: geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{4}$ écu [goud] 0.8g [---nooit aangemunt---]: geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{4}$ écu 1577-1709 [zilver] *cardecu, kardeku*

9.71 1577-1610 kruis / wapen (LP 973, 1004, 1039, 1064)

9.56 1610-1649 leliekruis / wapen (GD 27, 136)

170

C D C V = cardecu voor quart d'écu

	171	K D C V = kardecu voor quart d'écu
6.75	1642-1684	gelaauwerde buste / gekroond wapen (GD 47, 139-147)
9.40	1684-1693	gelaauwerde buste / gekroond wapen of acht L (GD 149-150)
6.75	1693-1709	gelaauwerde buste / gekroond wapen of acht L (GD 152-161a)
$\frac{1}{8}$ écu	1577-1650 [zilver]	<i>halve cardecu, halve kardeku</i>
4.86	1577-1610	kruis / wapen (LP 974, 1005, 1040, 1065)
4.78	1610-1650	leliekruis / wapenschild (GD 23, 126)
	170	C D C V = cardecu voor $\frac{1}{2}$ quart d'écu
	171	K D C V = kardecu voor $\frac{1}{2}$ quart d'écu
40 franc	1802-1839 [goud]	
12.90	1802-1839	kop Napoleon etc. / waarde aanduiding 40 franc in veld of naast een wapenschild (G 251-258)
	247	40 FRANC (ingeslagen) = 40 francs
	248	NAPO DOR 40 FR (ingeslagen) = napoleon d'or 40 francs
20 franc	[goud]	
6.45	1802-1914	kop Napoleon etc. / waarde aanduiding 20 franc in veld of naast een wapenschild (G 232-250)
	249	20 FRANC (ingeslagen) = 20 francs
	250	NAPO DOR 20 FR (ingeslagen) = $\frac{1}{2}$ napoleon d'or 20 francs
	273	4 6 A (ingeslagen) = 4 engels 6 aas = 6.44g; S G N = balansmaker Stephanus Gerardus Nagel, ENG = engelsgewicht; A = jaarletter voor 1809
5 franc	1795-1889 [zilver]	
25.00	1795-1889	diverse voorstellingen / waarde aanduiding 5 franc (G 165-187)
	252	5 FRAN (ingeslagen) = 5 francs
1 franc	1575-1607 [zilver] <i>franc</i>	
14.19	1575-1607	kop / opengewerkt kruis (LP 970, 1001, 1060)
	3	<i>franc</i>

FRANKRIJK

- 19** DEN CONDA = de koningsdaalder; *teston*
*blokbeeldenaar voor philipsdaalder 1557-1598
Nederlanden
- 173** H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik III 1574-1589 en Hendrik IV 1589-1610; *franc*
- $\frac{1}{2}$ franc 1575-1642 [zilver] *halve franc*
- 7.09 1575-1642 kop / opengewerkt kruis (LP 971, 1002, 1061, GD 35-42)
- 3**
- 173** H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik III 1574-1589 en Hendrik IV 1589-1610
- $\frac{1}{4}$ franc 1575-1664 [zilver] 3.55g: geen muntgewichten gesignaleerd
- 2 louis** 1640-1792 [goud]
- 13.38 1640-1689 kop / acht L kruisgewijs: "huit L" (GD 59, 257-258)
- 13.38 1690-1693 kop / wapenschild: "écu" (GD 259)
- 13.38 1693-1701 kop / vier L kruisgewijs: "quatre L" (GD 260)
- 13.38 1700-1704 kop / acht L kruisgewijs met scepters: "huit L" (GD 261)
- 13.38 1704-1709 kop / gekruiste scepters: "insignes" (GD 262)
- 16.25 1709-1715 kop / acht L kruisgewijs, zon in hart: "huit L soleil" (GD 264)
- 16.32 1716 kop / gekroond ovaal wapen, scepters erachter: "insignes" (GD 343)
- 12.23 1716-1718 gekroonde kop / vier wapens kruisgewijs: "noailles" (GD 344)
- 6**
lou crone, louis couronné
- 13.05 1723-1724 kop / twee gebogen L onder kroon, tussen twee palmtakken: "mirliton" (GD 345)
- 16.32 1742-1775 kop / twee ovale wapens onder kroon: "lunettes" (GD 346-347)
- 16.32 1775-1785 buste / twee ovale wapens onder kroon: "lunettes" (GD 362)
- 15.30 1785-1792 buste / twee wapens onder kroon: "écus" (GD 363)
- 1 louis** 1640-1792 [goud] *croix de malthe, franse pistool, halve louis couronné/ crone, mirliton, nieuwe louis, oude louis, schildlouis, vertugadin, zonne-pistool*

- 6.69 1640-1689 kop / acht L kruisgewijs: "huit L" (GD 58, 244-249)
- 6.69 1690-1693 kop / wapenschild: "écu" (GD 250)
- 6.69 1693-1701 kop / vier L kruisgewijs: "quatre L" (GD 252)
- 6.69 1700-1704 kop / acht L kruisgewijs met scepters: "huit L" (GD 253)
- 6.69 1704-1709 kop / gekruiste scepters: "insignes" (GD 254)
- 2 *franse pistool*
- 9 F P = franse pistool
- 8.13 1709-1715 kop / acht L kruisgewijs, zon in hart: "huit L soleil" (GD 256)
- 176 LLLLLLLL = Ludovicus voor Lodewijk XIV 1643-1715; *zonnepistool*
- 8.16 1716 kop / gekroond ovaal wapen, scepters erachter: "insignes" (GD 334)
- 6.12 1717-1718 gekroonde kop / vier wapens kruisgewijs: "noailles" (GD 335)
- 6 *halve louis couronné, halve lou crone*
- 34 F P (ingeslagen) = franse pistool; *franse pistool*
 Blokbeeldenaar 34 isesignaleerd met een massa van 6.0g, hetgeen ondubbelzinnig wijst op de louis "noailles"; de term *franse pistool* is weliswaar in zekere zin geldig voor alle louis-versies, maar de ongekroonde kop van deze blokbeeldenaar is nu juist niet geschikt om de louis "noailles" aan te duiden, zodat geconcludeerd moet worden dat deze blokbeeldenaar hier verkeerd gebruikt is. Overigens werd blokbeeldenaar 34 (behalve met 3.1g voor de $\frac{1}{2}$ louis noailles) niet aangetroffen in andere massa-combinaties.
- 9.79 1718-1719 kop / maltezer kruis met hartschild: "malte" (GD 336)
- 9.79 1720-1723 kop / twee rechte L onder kroon: "deux L" (GD 337)
- 167 *croix de malthe*
- 6.53 1723-1725 kop / twee gebogen L met kroon en twee palmtakken: "mirliton" (GD 338)
- 15 M T = mirliton; *mirliton*
- 227 L L = Ludovicus voor Lodewijk XV 1715-1774; *merlton*
- 8.16 1726-1774 kop / twee ovale wapens onder kroon: "lunettes" (GD 340-342)
- 8.16 1774 buste / gekroond wapen tussen palmtakken: "palmes" (GD 358)
- 8.16 1774-1785 buste / twee ovale wapens onder kroon: "lunettes" (GD 359)

FRANKRIJK

	152	A = muntteken Parijs; <i>oude louis, schildlouis, vertugadin</i>
	154	A = muntteken Parijs, O (ingeslagen) = oude louis; <i>schildlouis, vertugadin</i>
	266	LOUIS DOOR (ingeslagen) = louis d'or voor gouden louis
7.65	1785-1792	buste / twee wapenschilden onder kroon: "écus" (GD 361)
	153	A = muntteken Parijs, N (ingeslagen) = nieuwe louis
	268	NIEUWE LOUIS 5 EN (gegraveerd) = nieuwe louis 5 engels = 7.69g
	272	4 E 30 (ingeslagen) = 4 engels 30 aas = 7.59g; SGN = balansmaker Stephanus Gerardus Nagel, ENG = engelsgewicht; A = jaarletter voor 1809
$\frac{1}{2}$ louis	1640-1792 [goud]	<i>halve franse pistool, halve merliten, halve nieuwe louis, halve oude louis, halve schildlouis, halve sonpistool, halve vertugadin, pistool</i>
3.35	1640-1684	kop / acht L kruisgewijs: "huit L" (GD 57, 234-238)
3.35	1690-1693	kop / wapenschild: "écu" (GD 239)
3.35	1693-1699	kop / vier L kruisgewijs: "quatre L" (GD 240)
3.35	1701-1704	kop / acht L kruisgewijs met scepters: "huit L" (GD 241)
3.35	1704-1709	kop / gekruiste scepters: "insignes" (GD 242)
	2	<i>pistool, halve franse pistool</i>
	9	F P = franse pistool; <i>halve franse pistool</i>
	176	LLLLLLLL = Ludovicus voor Lodewijk XIV 1643-1715 *blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ louis "huit L soleil" 1709-1715
4.06	1709-1715	kop / acht L kruisgewijs, zon in hart: "huit L soleil" (GD 243)
	176	LLLLLLLL = Ludovicus voor Lodewijk XIV 1643-1715; <i>halve sonpistool</i>
4.08	1716	kop / gekroond ovaal wapen, scepters erachter: "insignes" (GD 324)
3.06	1717-1718	gekreonde kop / vier wapens kruisgewijs: "noailles" (GD 325)

	34	F P (ingeslagen) = franse pistool; <i>halve franse pistool</i> Zie ook de opmerking onder 1 louis "noailles" 1717-1718
4.83	1718-1720	kop / maltezer kruis met hartschild: "malte" (GD 326)
4.89	1720-1723	kop / twee rechte L onder kroon: "deux L" (GD 327)
	167	
3.26	1723-1725	kop / twee gebogen L onder kroon tussen twee palmtakken: "mirliton" (GD 328)
	227	LL = Ludovicus voor Lodewijk XV 1715-1774; <i>halve merliten</i>
4.08	1726-1784	buste / twee ovale wapenschilden onder kroon: "lunettes" (GD 331, 359)
	152	A = muntteken Parijs; <i>halve oude louis, halve schild-louis, halve vertugadin</i>
	154	A = muntteken Parijs; O (ingeslagen) = oude louis; <i>halve oude louis</i>
3.82	1785-1792	[---nooit aangemunt---]
	153	A = muntteken Parijs; N (ingeslagen) = nieuwe louis; <i>halve nieuwe louis</i>

quart d'écu - zie $\frac{1}{4}$ écu [zilver]

1 salut 1421-1433 [goud] *saluyt*

3.88	1421	calvarie-kruis met twee lelies (L 413)
3.88	1421	calvarie-kruis met lelie en leeuw (L 437)
3.49	1423	calvarie-kruis met lelie en leeuw (L 447a)
3.50	1433	calvarie-kruis met twee lelies (L 461)

166

$\frac{1}{2}$ **salut** 1421 [goud] 1.94g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 teston 1514-1577 [zilver] *testoen*

9.60	1514-1577	kop / gekroond wapen (L 632, LP 653, 755, 819, 864, 880, 895, 943, 965)
	20	DEN TESTON = de teston

$\frac{1}{2}$ **teston** 1514-1577 [zilver] *halve testoen*

4.79	1514-1577	kop / gekroond wapen (L 633, LP 654, 756, 820, 864b, 881, 896, 944, 967)
	20	DEN TESTON = de teston *blokbeeldenaar voor 1 teston 1514-1577

HONGARIJE

H L. HUSZAR *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute* (Budapest/München 1979)

2 forint [--- nooit aangemunt ---] *dubbele hongaarse dukaat*

7.01 1612-1805 = = = zie **Nederlanden, 2 dukaat**

72 H D = hongaarse dukaat

73 H D = hongaarse dukaat

Zie ook p. 28-29 voor de discussie in 1654 over de massa van blokjes voor de *dubbele hongaarse dukaat* en over het verbod nog langer dergelijke blokjes te maken

1 forint "goldgulden" 1325-1848 [goud] *hongaarse dukaat, ongers ducaet*

3.56 1325-1353 staande St. Johannes de Doper / lelie (H p12) (H 512)

3.55 1354-1471 staande St. Ladislaus / wapenschild (H p12) (H 513)

3.55 1471-1527 staande St. Ladislaus / Madonna (H p13) (H 677)

3.49 1527-1848 staande St. Ladislaus / Madonna (H p14-15/19) (H 895)

3.51 1582-1808 = = = zie **Nederlanden, 1 dukaat**

71 H D = hongaarse dukaat

72 H D = hongaarse dukaat

73 H D = hongaarse dukaat

Zie ook de opmerking onder 2 forint

ITALIË

- B M. BERNOCCHI *Le monete della repubblica fiorentina, III* (Firenze 1976)
 M F. MUNTONI *Le monete dei papi e degli stati pontifici, I* (Roma 1972) [voor de massa zie pp. xxxvii, xxxviii en xlvi] [typeverwijzingen in onderstaand overzicht door vermelding van plaat- en volgnummer]

1 fiorino Florence 1252-1533 [goud] *italiaanse croon*

- 3.53 1252-1533 staande Johannes de Doper / lelie (B III p 66 pl 1-xxx1)

124

2 ducato papale "2 fiorino papale" Kerkelijke Staat 1458-1534 [goud]

- 7.06 1458-1462 diverse voorstellingen (M 12.1)
 7.02 1463-1534 diverse voorstellingen (M 14.2, 16.2, 23.83, 24.1, 30.3)

2 fiorino di camera Kerkelijke Staat 1492-1572 [goud] *italiaanse pistool*

2 scudo Kerkelijke Staat 1590-1735 [goud]

- 6.78 1492-1572 wapen, tiara en sleutels: "doppio fiorino di camera" (M 19.2, 21.4, 24.3, 29.1, 30.10, 35.2, 48.1)
 6.71 1590-1735 wapen, tiara en sleutels: "doppio scudo" (M 67.1, 71.84, 75.9, 82.3, etc)

- 148** 1 c = italiaanse croon; wapen: zes bollen = Leo X 1513-1521 of Clemens VII 1523-1534 of Pius IV 1559-1565

Zie ook de opmerking onder 1 fiorino di camera / 1 scudo

1 ducato papale "fiorino papale" Kerkelijke Staat 1430-1521 [goud]

- 3.53 1430-1462 wapen, tiara en sleutels (M 9.40, 9.1, 10.2, 11.1, 12.2)
 3.51 1463-1521 wapen, tiara en sleutels (M 14.5, 16.3, 18.1, 19.5, 20.3, 23.84, 24.5)

1 fiorino di camera Kerkelijke Staat 1471-1585 [goud]

1 scudo Kerkelijke Staat 1533-1735 [goud] *italiaanse croon, italiaanse pistolet, halve italiaanse pistolet*

- 3.39 1471-1572 wapen, tiara en sleutels: "fiorino di camera" (M 16.7, 18.2, 19.6, 20.1, 21.9, 24.7, 29.2, 30.1, 31.16, 35.3, 40.1, 48.2)
 3.32 1573-1585 wapen, tiara en sleutels: "fiorino di camera" (M 51.1)
 3.39 1533-1565 wapen, tiara en sleutels: "scudo" (M 35.12, 40.2, 43.1, 45.1)

ITALIË

3.35	1567-1735	wapen, tiara en sleutels: "scudo" (M 49.39, 51.3, 63.1, 67.2, 69.3, 71.86, 75.11, 82.7, etc)
	146	wapen: zes lelies = Paulus III 1534-1549
	147	wapen: zes bollen = Leo X 1513-1521 of Clemens VII 1523-1534 of Pius IV 1559-1565
	148	1 c = italiaanse croon; wapen: zes bollen = Leo X 1513-1521 of Clemens VII 1523-1534 of Pius IV 1559-1565
	149	R D R C = roomse ducaat — roomse croon; wapen: zes bollen = Leo X 1513-1521 of Clemens VII 1523-1534 of Pius IV 1559-1565
Fiorino di camera en scudo hadden dezelfde wettelijke massa, maar waren van verschillend gehalte; de eerste werd aangeduid als <i>dukaat</i> of <i>pistolet</i> , de tweede werd <i>kroon</i> genoemd — blokbeeldenaar 149 zegt expliciet dat daarmee beide muntsoorten gewogen kunnen worden.

Uit muntvondsten blijkt dat het vooral de scudo uit de eerste helft van de 16e eeuw was die regelmatig in de Nederlandse muntomloop voorkwam. Behalve door de Kerkelijke Staat, werden bovengenoemde muntsoorten ook geslagen door een groot aantal andere Italiaanse muntheren en blijkens de lijsten in *Beeldenaar ofte Figuerboeck* moeten de blokjes met de afbeeldingen van pauselijke munttypes wel worden opgevat als eveneens bruikbaar voor weging van de meeste andere *italiaanse dukaten* en *kronen*.

MAROKKO

LP S. LANE POOLE *The coins of the Moors of Africa and Spain* (London 1880)
= Catalogue of Oriental Coins in the British Museum 5

M M. MITCHNER *Oriental coins and their values. The world of Islam* (London 1977) [voor schema van verloop der massa, zie p 100]

2 dinar Moewahiden/Hafsiden/Zijaniden/Mariniden/Hasaniden 1184-1655
[goud] *barbaris, meroockse ducaet, moers ducat, moorse ducaat, turckse ducaat*

4.7 1184-1269 vierkant met daarin een drie-, vier- vijf- of zesrege-
lige tekst in arabisch schrift (LP 99-120; M 405-408)

4.6 1230-1655 vierkant met daarin een drie-, vier- vijf- of zesrege-
lige tekst in arabisch schrift (LP 160-263; M 426-
507)

142 P K voor P R (?) = munthuisletters voor Porto,
gebruikt onder Johannes III 1521-1557 en Sebas-
tiaan I 1557-1578; *meroockse ducaet*

*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1538-1671 Portugal

230

231 T D C = turkse ducaat

232 MO ES = moorse escudo (?)

233

234

235 M D = moorse dukaat

236 T D = turkse dukaat

1 dinar Moewahiden/Hafsiden/Zijaniden/Mariniden/Hasaniden 1130-1655
[goud] *halve barbaris, halve meroockse ducaet, halve moers ducat, halve moorse ducaat, halve turckse ducaat*

2.3 1130-1266 vierkant met daarin een drie-, vier- vijf- of zesrege-
lige tekst in arabisch schrift (LP 84-98; M 399-411)

2.3 1230-1655 vierkant met daarin een drie-, vier- vijf- of zesrege-
lige tekst in arabisch schrift (LP 158-264; M 428-
508)

142 P K voor P R (?) = munthuisletters voor Porto,
gebruikt onder Johannes III 1521-1557 en Sebas-
tiaan I 1557-1578;

MAROKKO

halve meroockse ducaet

*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1538-1671 Portugal

233

234

235

M D = moorse dukaat

236

T D = turkse dukaat

$\frac{1}{2}$ **dinar** 1184-1655 [goud] 1.2g — 1.1g: geen muntgewichten signaleerd

NEDERLANDEN

- B J. BROEKEMA *Geschiedenis der Zeeuwsche Munt van hare oprichting tot de uitvaardiging van de generale ordonnantie van het jaar 1606* *Archief Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 5s2 (1881) 331-407
- BD P. BASTIEN / J. DUPLESSY *Catalogue des monnaies d'or flamandes de la collection Vernier* (Wetteren 1975)
- BW E.J.A. VAN BEEK / G.W. DE WIT *Het munttarief van 1499* (Rotterdam 1978)
- Dg A. DELMONTE *Le Bénélux d'or* (Amsterdam 1964)
- Dz A. DELMONTE *Le Bénélux d'argent* (Amsterdam 1967)
- GH H.E. VAN GELDER / M. HOC *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols, 1434-1713* (Amsterdam 1960)
- Gn H.E. VAN GELDER *De Nederlandse munten* (Utrecht/Antwerpen 1980) [systematisch gedeelte Republiek op pp. 217-237]
- Gr H.E. VAN GELDER *Munthervorming tijdens de Republiek, 1659-1694* (Amsterdam 1949) passim; [de muntbeschrijvingen in dit werk zijn niet genummerd: hieronder wordt daarom verwezen naar de desbetreffende pagina]
- J H. JACOBI / B. VAN BEEK / *Geld van het Koninkrijk* (Amsterdam 1988) [systematisch gedeelte op pp. 135-145]
- V W.J. DE VOGT *Geschiedenis van het muntwezen der Vereenigde Nederlanden, I. Gelderland* (Amsterdam 1874)

In het onderstaande overzicht is na de muntnaam een gebiedsaanduiding opgenomen wanneer het desbetreffende munttype slechts in een deel van de Nederlanden werd aangemunt.

2 albertijn Zuidelijke Nederlanden 1600-1610 [goud] *albertijn, alberton, albertus*

- 5.15 1600-1610 stokkenkruis met kroon, Vlies-juweel en jaartal, de namen Albertus en Elisabeth in het omschrift (GH 284)
- 177
- 178 A B = Albertus c.q. albertijn
- 181 ALBE = Albertus c.q. albertijn
- 186 jaartal 1567;
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijksdaalder 1567-1592
- 188 jaartallen 1605, 1606, 1612, 1636, 1644, 1656, 1657

NEDERLANDEN

1 albertijn Zuidelijke Nederlanden 1600-1605 [goud] *albartus, halve albartus, albertijn, halve albertijn*

- 2.92 1600-1605 stokkenkruis met kroon, Vlies-juweel en jaartal, de namen Albertus en Elisabeth in het omschrift (GH 285)
- 177
- 178 A B = Albertus c.q. albertijn
- 181 ALBE = Albertus c.q. albertijn
- 186 jaartal 1567;
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijksdaalder 1567-1592
- 188 jaartallen 1605, 1612, 1636, 1644, 1656, 1657

1 arendsdaalder Zeeland 1602 en 1618-1619, Friesland 1617-1618 [zilver] *zeeuwse daalder, seuce daler*

- 20.68 1602 dubbelkoppige adelaar met wapen op borst (Gn 19a) (Dz 1071)
- 20.76 1618-1619 dubbelkoppige adelaar met wapen op borst (Gn 19a) (Dz 1071)
- 20.51 1617-1618 dubbelkoppige adelaar met wapen op borst (Gn 19a) (Dz 1073)
- 81 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
- Latere daalders van Zeeland en andere gewesten zijn van afwijkende massa en muntbeeldenaar:
- 15.88 1676-1692 staande ridder met wapen aan de voet / wapen of wapens
- 19.17 1682-1687 [Friesland] wapen / vier wapens

$\frac{1}{2}$ arendsdaalder [---nooit aangemunt---] *halve seus daelder*

- 10.4 als voorgaande van 1602-1619
- 81 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

$\frac{1}{3}$ arendsdaalder Zeeland 1602 [zilver] *derde seuce daler*

- 6.89 1602 dubbelkoppige adelaar met wapen op borst (Gn 19a) (Dz 1072)
- 81 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

$\frac{1}{6}$ arendsdaalder Zeeland 1602 [zilver] 3.45g: geen gewichten gesignaleerd

$\frac{1}{12}$ arendsdaalder Zeeland 1602 [zilver] 1.72g: geen gewichten gesignaleerd

2 bourgondische gulden 1490 [goud] 5.46g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 bourgondische gulden 1443-1570 [goud] *andriesgulden*

- 3.44 1443-1444 staande St. Andries achter schuinkruis (GH 6)
 3.40 1466-1485 staande St. Andries achter schuinkruis (GH 7, 21, 32, 37, 50)
 3.40 1489 staande St. Andries achter wapenschild op schuinkruis (GH 80)
 77 S A = Sanctus Andreas
 3.26 1567-1570 staande St. Andries naast schuinkruis (GH 239)

Tussen 1489 en 1567 werden andere guldens (carolusgulden, philipsgulden) uitgebracht; blokbeelden naar 76 voor de philipsgulden vertoont een detail dat misschien verwijzing inhoudt naar de mogelijkheid met een dergelijk blokje ook de bourgondische gulden te wegen

$\frac{1}{2}$ bourgondische gulden 1467-1492 [goud] 1.70g: geen gewichten gesignaleerd

1 bourgondische rijder 1434-1447 [goud] 3.63g: geen gewichten gesignaleerd; zie ook provinciale rijder en rijder

1 bourgondische rijksdaalder 1567-1594 [zilver] *rijksdaalder, ricxdaler*

- 29.38 1567-1594 stokkenkruis met kroon, vuurstaal en vonken, geflankeerd door jaartal (GH 240)
 184 R D = rijksdaalder
 187 jaartal 1654

typevoortzetting: patagon.

$\frac{1}{2}$ bourgondische rijksdaalder 1567-1594 [zilver] *halve rijksdaalder*

- 14.69 1567-1594 stokkenkruis met kroon, vuurstaal en vonken, geflankeerd door jaartal (GH 241)
 184 R D = rijksdaalder

typevoortzetting: patagon.

$\frac{1}{4}$ bourgondische rijksdaalder 1568-1592 [zilver] *kwart rijksdaalder*

- 7.35 1568-1592 stokkenkruis met kroon, vuurstaal en vonken, geflankeerd door jaartal (GH 242)
 184 R D = rijksdaalder
 186 jaartal 1607

typevoortzetting: patagon.

1 carolusgulden 1521-1556 [goud] *carolusgulden, keizersgulden, halve keizersgulden*

NEDERLANDEN

2.91 1521-1556 Karel V ten halven lijve met zwaard en rijksappel
(GH 185)

57

58

59

De muntbeeldenaar van de carolusgulden komt overeen met die van de reaal; de gulden is het $\frac{1}{3}$ deel van de reaal.

1 clemmergulden Gelderland 1492-1543 [goud] *clemmergulden*

3.24 1492-1543 wapen Gelre-Gulik in driepas, drie kleine wapens
(Dg 618)

155

156 K G = klemmergulden

daalder - zie: arendsdaalder, bourgondische rijksdaalder, leeuwendaalder, philipsdaalder, rijderdaalder, rijksdaalder, statendaalder, uniedaalder

1 ducaton Zuidelijke Nederlanden 1618-1705 [zilver] *ducaton, zilveren ducaton*

32.48 1618-1621 dubbele ongekroonde buste van Albert & Isabella
(GH 309)

32.48 1622-1705 ongekroonde buste Philips IV etc. (GH 327, 348, 365)

1

5 *blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

7 D K (ingeslagen) = dukaton, ingestempeld over KD
(van koningsdaalder, blokbeeldenaar 14)

10 G D = gouden dukaton;

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

21 DVCCATON = ducaton

22 DVCATON = ducaton;

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

$\frac{1}{2}$ **ducaton** Zuidelijke Nederlanden 1618-1687 [zilver] *halve ducaton, halve zilveren ducaton*

16.24 1618-1621 dubbele buste Albert & Isabella (GH 310)

16.24 1622-1705 ongekroonde buste Philips IV etc. (GH 328, 349)

1

7 D K (ingeslagen) = dukaton, ingestempeld over K D
(van koningsdaalder, blokbeeldenaar 14)

10 G D = gouden dukaton;

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

22 DVCATON = ducaton

2 dukaat "dubbele spaanse dukaat" Verenigde Nederlanden 1581-1601 [goud]
= nabootsing (deels met eigen naam, titel en wapen) van de Spaanse 2
excelente van Ferdinand & Isabella

2 dukaat "dubbele nederlandse dukaat" Ver. Nederlanden 1612-1805 [goud]
= verdubbeling van de 1 dukaat 1586-1808; zie ook 1 dukaat

dubbele dukaat

7.04	1497-1537	= = = zie Spanje, 2 excelente
7.01	1581-1601	toegewende koppen: "2 spaanse dukaat" (B p347, p373) (V p27) (Dg 644, 840, 878, 1043, 1098, 1128)
7.01	1612-1805	staande ridder met zwaard, pijlenbundel en jaartal: "2 nederlandse dukaat" (Gn 3) (Dg 647, 772, 835, 881, 961, 1004, 1090, 1116, 1136, 1170)

47

48

49

69

72

H D = hongaarse dukaat

73

H D = hongaarse dukaat

De massa van de Nederlandse dukaat was hetzelfde als die van de Spaanse excelente en de Hongaarse forint en muntgewichten met een op het eerste gezicht eenduidige blokbeeldenaar waren dus geschikt om uiteenlopende types dukaten te wegen. Het gesignaleerde blokje van 7.0g met blokbeeldenaar 72 is dan ook een extrapolatie van de muntgewichtmaker, want in Hongarije is nooit een 2 forint gemaakt en een Nederlandse versie daarvan bestaat al evenmin: blokjes met blokbeeldenaar 72 en een massa van 7.0g zijn dus bedoeld geweest voor de Nederlandse 2 dukaat 1612-1805.

Zie ook p. 28-29 voor de verwarring die in 1654 ontstond met betrekking tot de blokjes voor 1 en 2 forint.

1 dukaat "spaanse dukaat" Verenigde Nederlanden 1581-1594 [goud]
= nabootsing (deels met eigen naam, titel en wapen) van de Spaanse
excelente met de koppen van Ferdinand & Isabella

1 dukaat "hongaarse dukaat" Verenigde Nederlanden 1582-1605 [goud]
= nabootsing (met eigen naam, titel en soms wapen) van de Hongaarse forint
met staande St. Ladislaus en zittende Maria met kind

1 dukaat "nederlandse dukaat" Verenigde Nederlanden 1586-1808 [goud]
= vrije navolging van de Hongaarse forint met staande ridder en tekst-vak
*dukaat, gouden dukaat, hollandse dukaat, hongaarse dukaat, ongers
ducaet*

NEDERLANDEN

- 3.52 1497-1537 = = = zie **Spanje, 1 excelente**
 3.55 1325-1848 = = = zie **Hongarije, 1 forint**
 3.51 1581-1594 toegewende koppen, soms met versierende ster ertussen: "1 spaanse dukaat" (B p347, p373) (Dg 880, 1048, 1101, 1130)
 3.51 1582-1605 staande man in harnas en soms een mantel, met kroon, hellebaard en rijksappel soms geflankeerd door enkele letters / Maria met kind: "1 hongaarse dukaat" (V p26) (Dg 646, 771, 833, 969, 1011, 1049, 1126)
 3.51 1586-198? staande ridder met zwaard, pijlenbundel en jaartal / tekst in compartiment: "1 nederlandse dukaat" (Gn 3) (Dg 649, 774, 836, 883, 963, 1005, 1013, 1054, 1087, 1114, 1131, 1171)

47

48

49

69

70 met jaartallen 1622, 1636, 1654, 1655, 1750

71 H D = hongaarse dukaat

72 H D = hongaarse dukaat

73 H D = hongaarse dukaat

241 2.9 (ingeslagen) = 2 engels 9 aas (3.51g)

271 2 ENG 8½ AS (ingeslagen) = 2 engels 8½ aas (3.48g)

Laatstgenoemde aanduiding staat niet voor de wettelijke massa bij nieuwe aanmunten (= 3.51g), maar voor de getolereerde massa van de dukaat in de omloop.

Zie ook de opmerking onder 2 dukaat. Het jaartal 1750 in blokbeeldenaar 70 houdt mogelijk verband met de klachten naar aanleiding van gebrekkige muntgewichten voor de dukaat: zie p. 29-30

1 florijn Friesland 1601-1691 [zilver] *florijn, friese 28, vriese gulden 28 st*

19.23 1601-1614 buste met muts, zwaard en waarde-aanduiding 28 st (Dz 1100)

50

51 28 = 28 stuivers

52 28 ST = 28 stuivers

17.23 1664-1691 buste met muts, zwaard en waarde-aanduiding 28 st (Gr p39) (Dz 1100)

Florijnen van andere gewesten en steden zijn van afwijkende massa en muntbeeldenaar:

20.49 1616-1628 [Deventer, Kampen, Zwolle] rijksadelaar / wapen

19.87	1666-1686	[Westfriesland, Overijssel, Deventer, Kampen, Zwolle] rijksadelaar / wapen
19.61	1685-1692	[Westfriesland, Overijssel, Deventer, Kampen, Zwolle, Nijmegen, Zutphen] rijksadelaar / wapen
18.46	1673-1692	[provincie en stad Groningen] — buste met zwaard, muts en jaartal — ineengeslagen handen / wapen en waarde aanduiding — rijksadelaar / wapen
14.85	1694	staande Nederlandse Maagd / Generaliteits-wapen

$\frac{1}{2}$ **florijn** Friesland 1601-1688 [zilver] *halve florijn, halve friese 28, halve vriese gulden 28 st*

9.61	1601	buste met muts, zwaard en waarde aanduiding 14 ST (Dz 1101)
------	------	---

50

51

28 = 28 stuivers;

*blokbeeldenaar voor 1 florijn 1601-1691

52

28 ST = 28 stuivers;

*blokbeeldenaar voor 1 florijn 1601-1691

8.61	1684-1688	buste met muts, zwaard en waarde aanduiding 14 ST (Gr p39) (Dz 1101)
------	-----------	--

$\frac{1}{4}$ **florijn** Friesland 1601-1688 [zilver] 4.81-4.32g: geen gewichten gesignaleerd

10 gulden Nederland 1818-1840 [goud] *gouden willem*

6.73	1818-1840	kop van Willem I (J 04))
242		10 G (ingeslagen) = 10 gulden

5 gulden Nederland 1826-1827 [goud] *halve gouden willem*

3.36	1826-1827	kop van Willem I (J 05)
243		5 G (ingeslagen) = 5 gulden

3 gulden Verenigde Nederlanden 1680-1800 [zilver] *driegulden*

31.82	1680	klimmende leeuw (Dz 1129)
31.82	1681-1800	staande figuur met hoed op lans en bijbel op sokkel (Dz 1123-1139, 1145-1154)
254		3 GULDE (ingeslagen) = drie gulden

2 gulden Verenigde Nederlanden 1680-1696 [zilver] *tweegulden*

21.21	1680	klimmende leeuw (Dz 1143)
21.21	1681-1697	staande figuur met hoed op lans en bijbel op sokkel (Dz 1140-1144, 1155-1158)
255		2 GULDE (ingeslagen) = twee gulden

NEDERLANDEN

1½ gulden Verenigde Nederlanden 1680-1696 [zilver] *halve driegulden*

15.91 1694-1696 staande figuur met hoed op lans en bijbel op sokkel
(Dz 1159-1160)

256 1½ GULDE (ingeslagen) = anderhalve gulden

1 gulden Verenigde Nederlanden 1680-1800 [zilver] *gulden*

10.61 1680 klimmende leeuw (Dz 1170)

10.61 1681-1800 staande figuur met hoed op lans en bijbel op sokkel
(Dz 1168-1185)

257 1 GULDE (ingeslagen) = gulden

½ gulden Verenigde Nederlanden 1680-1796 [zilver] 5.30g: geen muntgewichten
gesignaleerd

gulden - zie: bourgondische gulden, carolusgulden, clemmergulden, philips-
gulden, postulaatgulden, rijdergulden, 2 statengulden

2 kroon [---nooit voorgeschreven of aangemunt---] *brabantse croon*

6.8 als volgende

172

1 kroon Bourgondische en Zuidelijke Nederlanden 1540-1657 [goud] *brabantse
croon, halve brabantse croon*

3.41 1540-1555 leliekruis met twee burchten en twee adelaars: zonne-
kroon (GH 186)

3.41 1560-1589 leliekruis met twee leeuwen en twee vuurstalen (GH
209)

3.41 1614-1621 monogramkruis met twee leeuwen en twee vuurstalen
(GH 308)

3.41 1622-1657 bloemkruis met vierkant ornament in hart (GH 326)

168

172

174

175

Zie ook: 2 statengulden 1577-1578 (3.02g, *nieuwe kroon*)

Enige tijd na introductie van de zonnekroon — een imitatie van de Franse écu au
soleil — werd het voorvoegsel "zonne-" weggelaten omdat de omloop van de oude
Franse kronen van vóór 1475 (écu à la couronne) inmiddels onbelangrijk was
geworden waarmee het onderscheid tussen de twee soorten verviel.

I leeuw Bourgondische Nederlanden 1454-1460, Brabant/Vlaanderen 1583-1584 [goud] *leeuw, gou leeu*

4.25 1454-1460 zittende leeuw onder baldakijn, geflankeerd door vuurstalen met vonken (GH 3)

4.14 1583-1584 zittende leeuw onder baldakijn, geflankeerd door gekroonde B (BD 166)

90

91 G L = gouden leeuw

92

93

94

95

$\frac{2}{3}$ leeuw Bourgondische Nederlanden 1454-1455 [goud] 2.84g: geen muntgewichtenesignaleerd

$\frac{1}{2}$ leeuw Brabant/Vlaanderen 1583-1584 [goud] *halve leeuw, halve gou leeu*

2.07 1583-1584 zittende leeuw onder baldakijn, geflankeerd door gekroonde B (BD 167)

91 G L = gouden leeuw

94

95

$\frac{1}{3}$ leeuw Bourgondische Nederlanden 1454-1460 [goud] 1.42g: geen muntgewichtenesignaleerd

I leeuwendaalder Verenigde Nederlanden 1575-1713 [zilver] *hollandse daalder, leeuwendaalder*

27.68 1575-1713 ongewapende klimmende leeuw (Gn 6, 16) (Dz 824-867)

84

89 jaartal 1654;
*blokbeeldenaar voor 1 souverein 1621-1711

$\frac{1}{2}$ leeuwendaalder Verenigde Nederlanden 1577-1676 [zilver] *halve hollandse daalder, halve leeuwendaalder*

13.84 1577-1676 ongewapende klimmende leeuw (Gn 6, 16) (Dz 868-889)

84

89 jaartal 1654;
*blokbeeldenaar voor 1 souverein 1621-1711

NEDERLANDEN

1 nobel Vlaanderen 1416-1430 en Verenigde Nederlanden 1581-1585 [goud] *nobel*, *hendriksnobel*, *henricusnobel*, *vlaemse nobel*

= nabootsing (doorgaans met eigen naam, titel en wapen) van de Engelse noble 1412-1464 van Hendrik VI

7.00	1412-1464	= = = zie Engeland, 1 noble
6.79	1416-1420	schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van Vlaanderen (BD 31/34) (Dg 478)
6.89	1425-1427	schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van Vlaanderen (BD 32/30) (Dg 483)
6.94	1428-1430	schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van Vlaanderen (BD 35/40) (Dg 483)
6.80	1581-1585	schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van de desbetreffende provincie of stad (BD 151/162) (Dg 527-538, 638, 873, 1039, 1102)

201

202

204 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

205 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

206 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

207 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

208 H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

214 H H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

215 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

217 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

218 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

Zie ook: Engeland, 1 noble

$\frac{1}{2}$ **nobel** Vlaanderen 1428-1430 en Verenigde Nederlanden 1581-1585 [goud] *halve nobel*, *halve hendriksnobel*, *halve henricusnobel*, *halve vlaemse nobel*

= nabootsing (doorgaans met eigen naam, titel en wapen) van Engelse $\frac{1}{2}$ noble 1412-1438 van Hendrik VI

3.50 1412-1438 = = = zie Engeland, $\frac{1}{2}$ noble

3.47 1428-1430 schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van Vlaanderen (BD 37/42) (Dg 482)

3.40 1581-1585 schip, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van de desbetreffende provincie of stad (BD 156/163) (Dg 528-542, 591, 874, 1104)

202

204 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

205 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

206 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

207 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

214 H H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

215 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

217 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

218 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
gevierendeeld wapenschild leeg

219 H (ingeslagen) = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471; wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

Zie ook: Engeland, $\frac{1}{2}$ noble

$\frac{1}{4}$ **nobel** Vlaanderen 1428-1430 en Gent, Overijssel, Kampen 1581-1585 [goud]
1.70g: geen gewichten gesignaleerd

patagon Zuidelijke Nederlanden 1612-1710 [zilver] *albertusdaalder*, *albert dael*,
albartus daler

= typevoortzetting van: bourgondische rijksdaalder

28.10 1612-1621 stokkenkruis met kroon, vuurstaal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door gekroonde monogrammen (GH 311)

28.10 1621-1692 stokkenkruis met kroon, vuurstaal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door jaartal (GH 329, 350)

28.10 1686-1710 stokkenkruis met kroon, vuurstaal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door gekroonde monogrammen (GH 350, 366, 377)

179 A B (ingeslagen over RD) = albertusdaalder

180 A D (A ingeslagen over R) = albertusdaalder

182 A L R D (AL ingeslagen) = albertusrijksdaalder;

183 R B (B ingeslagen over D, R te lezen als A) = albertusdaalder

NEDERLANDEN

- 185** RD = rijksdaalder
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijksdaalder 1567-1594
- 186** jaartal 1567;
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijksdaalder 1567-1594
- 263** CRVYSRYKSDAALD (ingeslagen) = kruisrijksdaalder
- $\frac{1}{2}$ **patagon** Zuidelijke Nederlanden 1612-1710 [zilver] *halve albertusdaalder*,
halve albert dael, *halve albartus daler*
= typevoortzetting van halve bourgondische rijksdaalder
- 14.05 1612-1621 stokkenkruis met kroon, vuurstaal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door gekroonde monogrammen (GH 312)
- 14.05 1621-1692 stokkenkruis met kroon, vuurstaal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door jaartal (GH 330, 351)
- 14.05 1686-1710 stokkenkruis met kroon, vuurstraal met vonken en Vlies-juweel, geflankeerd door gekroonde monogrammen (GH 351, 378)
- 179** A B (ingeslagen over RD) = albertusdaalder
- 180** A D (A ingeslagen over R) = albertusdaalder
- 182** A L R D (AL ingeslagen) = albertusrijksdaalder;
- 183** R B (B ingeslagen over D, R te lezen als A) = albertusdaalder
- 186** jaartal 1567;
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijksdaalder 1567-1594

$\frac{1}{4}$ **patagon** 1612-1663 [zilver] 7.03g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 philipsdaalder 1557-1598 [zilver] *conincxdaelder*, *koningsdaalder*

34.27 1557-1598 ongekroonde kop van Philips II 1556-1598 (GH 210)

2

14 K D = koningsdaalder

24 PHILIPVS DAELDR = philipsdaalder, "hand" = muntteken Antwerpen

$\frac{1}{2}$ **philipsdaalder** 1562-1598 [zilver] *halve koningsdaalder*

17.14 1562-1598 ongekroonde kop van Philips II 1556-1598 (GH 211)

2

14 K D = koningsdaalder

19 DEN CONDA = de koningsdaalder

24 PHILIPVS DAELDER = philipsdaalder, "hand" = muntteken Antwerpen

$\frac{1}{4}$ **philipsdaalder** [...nooit aangemunt...] *kwart koningsdaalder*

8.5 als voorgaande

19 DEN CONDA = de koningsdaalder

$\frac{1}{3}$ **philipsdaalder** Bourgondische Nederlanden 1562-1593 [zilver] *viijde koningsdaalder*

6.85 1562-1593 ongekroonde kop van Philips II 1556-1598 (GH 212)

14 K D = koningsdaalder

I philipsgulden 1496-1520 [goud] *philipsgulden, phlip gul, plipusgulden*

= philipsgulden is een vervolg op bourgondische gulden 1443-1489 (3.40g met muntbeelden naar St. Andries en schuinkruis)

3.30 1496-1499 staande St. Philips ten voeten uit (GH 108, 109)

3.30 1499-1520 staande St. Philips met wapenschild voor zich (GH 115, 169)

74 P G = philipsgulden

75 P G = philipsgulden

76 S P = Sanctus Philippus, X = schuinkruis (?);

Laatstgenoemde teken is wellicht bedoeld als aanduiding van de mogelijkheid dat met dit blokje ook de bourgondische gulden gewogen kan worden

I postulaatgulden Luik, Utrecht 1423-1538 [goud] *knapkoek, postulaatgulden*

3.2 1423-1455 Utrecht: kruisschild in driepas, beladen met familiewapen Diepholt (Dg 936-937)

2.4 1456-1538 Luik: kruisschild in driepas, beladen met wapen Heinsberg of Bourbon of Hoorne of Marck (Dg 326, 329, 332, 336)

151 wapen: drie hoorns = Jan van Hoorne 1484-1505
Luik

2 provinciale rijder Friesland 1583 [goud] 6.82g: geen gewichten gesignaleerd

1 provinciale rijder Friesland, Gelderland, Overijssel 1582-1599 [goud]

friese rijder, vries ryder

3.41 1582-1599 ruiter te paard, leeuw in schild eronder (V p16) (Dg 641, 1007, 1057)

100

101 B = bourgondische rijder; vuurstaal op schabrak
*blokbeeldenaar voor bourgondische rijder 1434-47

102 F R = friese rijder; vuurstaal op schabrak

103 F R = friese rijder; leeuw op schabrak

104 F R = friese rijder

112 V = vriesse rijder

114 F R = friese rijder

119 H = hollandse rijder;
*blokbeeldenaar voor rijder 1606-1765

121 H R = hollandse rijder;
*blokbeeldenaar voor rijder 1606-1765

122 V (ingeslagen) = vriesse rijder

123 XXX = ??
*blokbeeldenaar voor Engelse $\frac{1}{2}$ crown 1603-1648
[zilver]

De determinatie van dit blokje is onzeker. Het is één maal los aangetroffen, zodat niet bekend is onder welke naam de bijbehorende munt bekend stond. Een ruiter te paard als muntbeeldenaar komt voor in de Nederlanden, Frankrijk, Schotland en Engeland. Onder deze munttypes is er maar één waarop het paard stapvoets gaat, de ruiter een voorwerp rechtop houdt en bovendien gekroond is, nl. de 1 en $\frac{1}{2}$ crown van Eduard VI, Jacobus I en Karel I uit de periode 1551-1648. De waarde van de $\frac{1}{2}$ crown is $2\frac{1}{2}$ shilling ofwel 30 pence; op genoemde types staat geen waarde aanduiding, maar het getal xxx komt wel voor op de $\frac{1}{2}$ crown 1660-1662 van Karel II met een gekroonde buste in plaats van ruiter te paard. Zo is een acceptabele uitleg te geven aan de blokbeeldenaar, maar de massa van het ene aangetroffen blokje is slechts 3.4g en daarmee valt de $\frac{1}{2}$ crown van ruim 15g — of desnoods de shilling van ca 6g — af als mogelijkheid.

De aanduiding xxx lezen als de snede brengt geen soelaas, want 30 per mark is 8.20g. Op blokjes voor de rijdergulden van Gelderland (3.24g) staat eveneens een snede vermeld en met enige fantasie zou xxx als verbastering

van LXXVI opgevat kunnen worden, maar zo'n vervorming is geforceerd en bovendien zijn muntbeeldenaar en massa van de rijdergulden enigszins anders resp. lager.

Het blokje is vanwege de overeenkomst in massa ingedeeld bij de provinciale rijder, waarbij wordt aangetekend dat de blokbeeldenaar voor een andere muntsoort bestemd is geweest. De combinatie van het getal 30 met de grote overeenkomst van deze blokbeeldenaar met de muntbeeldenaar van de $\frac{1}{2}$ crown 1551-1648, maakt het waarschijnlijk dat ook een blokje van ruim 15g nog gevonden zal worden.

$\frac{1}{2}$ provinciale rijder Friesland 1585 [goud] *halve friese rijder*

1.71 1585 ruiter te paard, leeuw in schild eronder (Dg 1009)

120 HOLLA = hollandse rijder

*blokbeeldenaar voor rijder 1606-1765

1 reaal Bourgondische Nederlanden 1521-1598 [goud] *reaal, gouwe rijaal, gou reael*

5.32 1521-1556 Karel V ten halven lijve met zwaard en rijksappel (GH 183)

5.32 1557-1598 gekroonde kop Philips II (GH 206)

11 G R = gouden reaal

12 G R (ingeslagen) = gouden reaal

35 G R = gouden reaal

37 R A G R = ?? — gouden reaal

De betekenis van de letters RA is onduidelijk; deze afkorting op te lossen als "realis aureus" (= "gouden reaal") ligt niet voor de hand, aangezien verder nooit latijnse muntnamen voorkomen op de blokjes of op de doosranden. Deze blokbeeldenaar is — zonder makersmerk — éénmaal aangetroffen in een Nederlandse doos en om die reden hier opgenomen. De letters RA kunnen echter wellicht ook worden gelezen als "recht abgezogen" (= "op de juiste massa gemaakt") en dan moet het blokje wel als Keuls worden beschouwd.

57

58

59

60

129 *blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ reaal 1521-1553

De muntbeeldenaar van de reaal komt overeen met die van de carolusgulden; deze laatste was $\frac{1}{3}$ deel van de reaal waard.

NEDERLANDEN

$\frac{1}{2}$ **reaal** Bourgondische Nederlanden 1521-1598 [goud] *halve gou real, halve goud rijaal*

3.50	1521-1553	gekroond wapen op bloemenkruis (GH 184)
3.50	1557-1598	ongekroonde kop Philips II (GH 207)
	11	G R = gouden reaal; *blokbeeldenaar voor 1 reaal 1557-1598
	12	G R (ingeslagen) = gouden reaal; *blokbeeldenaar voor 1 reaal 1557-1598
	35	G R = gouden reaal *blokbeeldenaar voor 1 reaal 1557-1598
	36	H R = halve reaal
	129	
	130	LXX ₃ = 70 $\frac{1}{2}$ per mark (3.49g)

$\frac{1}{3}$ **reaal** — zie: carolusgulden 1521-1556

1 rijder Verenigde Nederlanden 1606-1640 en 1749-1765 [goud] *rijder, hollance rijder, holland rider, nederlandse rijder, nieuwe rijder*

10.00	1606-1765	ruiter te paard, provinciaal wapen eronder (Gn 4) (Dg 780, 841, 887, 967, 1014, 1058, 1161)
	97	wapenschild leeg
	98	wapen: klimmende leeuw = Holland
	99	wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
	101	B = bourgondische rijder; vuurstaal op schabrak *blokbeeldenaar voor bourgondische rijder 1434-47
	106	H = hollandse rijder
	107	N (ingeslagen) H = nieuwe hollandse rijder
	108	HOL = hollandse rijder
	109	HOL = hollandse rijder
	110	H R = hollandse rijder
	113	
	119	H = hollandse rijder
	121	H R = hollandse rijder
	259	I RYDER = rijder

$\frac{1}{2}$ **rijder** Verenigde Nederlanden 1606-1640 en 1749-1765 [goud] *halve rijder, halve hollandse rijder, halve nederlandse rijder, halve nieuwe rijder*

5.00	1606-1765	ruiter te paard, provinciaal wapen eronder (Gn 4) (Dg 781, 842, 888, 968, 1015, 1059, 1162)
------	-----------	--

- 97 wapenschild leeg
 98 wapen: klimmende leeuw = Holland
 99 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland
 101 B = bourgondische rijder; vuurstaal op schabrak
 *blokbeeldenaar voor bourgondische rijder 1434-47
 106 H = hollandse rijder
 107 N (ingeslagen) H = nieuwe hollandse rijder
 109 HOL = hollandse rijder
 110 H R = hollandse rijder
 111 NIEV R = nieuwe rijder
 113
 119 H = hollandse rijder
 121 H R = hollandse rijder

$\frac{1}{4}$ **rijder** [—nooit voorgeschreven of aangemunt—] *kwart hollandse nieuwe rijder*

2.5 als voorgaande

- 101 B = bourgondische rijder, vuurstaal op schabrak
 *blokbeeldenaar voor bourgondische rijder 1434-47

1 rijderdaalder Friesland, Gelderland 1581-1585 [zilver] *friese daalder*

27.13 1581-1585 ruiter te paard/gekroond wapenschild (V p19) (Dz 788, 791)

- 132 wapen: twee gaande leeuwen = Friesland

$\frac{1}{2}$ **rijderdaalder** Friesland, Gelderland 1581-1583 [zilver] *halve friese daalder*

13.56 1581-1583 ruiter te paard/gekroond wapenschild (V p19) (Dz 790, 792)

- 132 wapen: twee gaande leeuwen = Friesland

1 rijdergulden Gelderland 1509-1538 [goud] *gelderse rijder*

3.3 1423-1473 ruiter te paard, afgekorte provincienaam in afsnede (BW p19)

3.24 1509-1538 ruiter te paard, afgekorte provincienaam in afsnede (Dg 620)

- 105 GHEL = gelderse rijder

- 115 G = gelderse rijder

- 116 GEL = gelderse rijder

- 117 LXXVI = 76 voor 76 stuks per mark (3.24g);

- GHEL = gelderse rijder

NEDERLANDEN

- 118** LXXVI = 76 voor 76 stuks per mark (3.24g);
HEL VOOR GHEL = gelderse rijder

1 rijksdaalder Verenigde Nederlanden 1583-1700 [zilver]

29.03 1583-1700 buste met geschouderd zwaard (Gn 5, 17) (Dz 919, 938)

- 269** RYKS OF BANKDAALDE (ingeslagen) = rijksdaalder, bankrijksdaalder

$\frac{1}{2}$ **rijksdaalder** Verenigde Nederlanden 1583-1675 [zilver] 14.51g: geen muntgewichten gesignaleerd

1 rozenobel Verenigde Nederlanden 1579-1603 [goud] *rozenobel*

= nabootsing (meest met eigen naam, titel en wapen) van de Engelse ryal 1464-1470 van Eduard IV

7.78 1464-1592 = = = zie **Engeland, 1 ryal**

7.69 1579-1603 schip met roos op de boord, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van de desbetreffende provincie of stad, letter in vaandel (Dg 634, 825, 871, 955, 1002, 1036, 1106)

203

209 R = rozenobel

210 R = rozenobel

212 R = rozenobel

213

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1461

*blokbeeldenaar voor noble 1344-1464

220 R = rozenobel

221 E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483

222 E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483

wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

223 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

224 wapen: klimmende leeuw met golvende faas = Overijssel

225 gevierendeeld wapenschild leeg

Zie ook Engeland, 1 ryal

$\frac{1}{2}$ **rozenobel** Verenigde Nederlanden 1579-1603 [goud] *halve rozenobel, halve edwardusnobel*

= nabootsing (doorgaans met eigen naam, titel en wapen) van de Engelse ryal 1464-1470 van Eduard IV

- 3.89 1464-1470 = = = zie **Engeland**, $\frac{1}{2}$ ryal
 3.84 1579-1603 schip met roos op de boord, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van de desbetreffende provincie of stad, letter in vaandel (Dg 635-640, 872, 956-960, 1003-1109)

203

209 R = rozenobel

210 R = rozenobel

212 R = rozenobel

216 H = Henricus voor Hendrik VI 1422-1471;
 *blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ noble 1346-1438

220 R = rozenobel

221 E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483

222 E = Eduardus voor Eduard IV 1461-1483;
 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

223 wapen: klimmende leeuw in golven = Zeeland

224 wapen: klimmende leeuw met golvende faas = Overijssel

225 gevierendeeld wapenschild leeg

Zie ook Engeland, $\frac{1}{2}$ ryal

$\frac{1}{4}$ rozenobel Verenigde Nederlanden 1579-1603 [goud] *kwart roosnoble*

= nabootsing (doorgaans met eigen titel en wapen) van de Engelse ryal 1464-1470 van Eduard IV

1.94 1464-1470 = = = zie **Engeland**, $\frac{1}{4}$ ryal

1.92 1579-1603 schip met roos op de boord, waarin gekroonde figuur met zwaard en wapen van de desbetreffende provincie of stad, letter in vaandel (Dg 957, 1038)

211 R = rozenobel

Zie ook Engeland, $\frac{1}{4}$ ryal

2 *souverein* 1612-1711 [goud] *ducaton, gouden ducaton, dicketon*

11.08 1612-1621 vorsten naast elkaar op een troon, aanziend (GH 304)

11.08 1621-1711 gekroonde buste (GH 324, 344, 361, 374)

5

10 G D = gouden ducaton

23 DVCATON = gouden ducaton

NEDERLANDEN

88 *blokbeeldenaar voor 1 souverein 1621-1711
 Mogelijk is ook blokbeeldenaar **38** (zie Engeland, 1 pound "sovereign" 1549-1604) gebruikt voor weging van de Zuid-Nederlandse 2 souverein.

1 souverein 1612-1711 [goud] *ducaton, halve ducaton, halve gouden ducaton*

5.16 1612-1617 vorsten naast elkaar ten halven lijve met scepters (GH 305)

5.54 1621-1711 gekroonde leeuw met zwaard en globe (GH 325, 345, 362, 375)

5 *blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

10 G D = gouden ducaton

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

23 DVCATON = gouden ducaton

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

63

85 *blokbeeldenaar voor uniedaolder 1579

86

87

88

89 met jaartallen 1627, 1655, 1656, 1657

Mogelijk is ook blokbeeldenaar **38** (zie Engeland, $\frac{1}{2}$ pound "sovereign" 1549-1604) gebruikt voor weging van de Zuid-Nederlandse 1 souverein.

$\frac{2}{3}$ **souverein** Zuidelijke Nederlanden 1612-1618 [goud] 3.49g: geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{2}$ **souverein** Zuidelijke Nederlanden 1612-1613 [goud] *kwart ducaton*

2.77 1612-1613 gekroond wapen op kruis/gekroond wapen (GH 307)

10 G D = gouden ducaton;

*blokbeeldenaar voor 2 souverein 1621-1711

1 statendaalder Bourgondische Nederlanden 1578-1579 [zilver] *state daler*

30.47 1578-1579 vorst ten halven lijve met scepter (GH 245)

62 S D = statendaalder

*blokbeeldenaar voor $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{4}$ statendaalder 1577-1579

$\frac{1}{2}$ **statendaalder** Bourg. Nederlanden 1577-1579 [zilver] *halve state daler*

- 15.24 1577-1579 vorst ten halven lijve met scepter, wapen voor zich
houdend (GH 246)
62 s D = statendaalder

$\frac{1}{4}$ **statendaalder** Bourg. Nederlanden 1577-1579 [zilver] *kwart state daler*

- 7.62 1577-1579 vorst ten halven lijve met scepter, wapen voor zich
houdend (GH 247)
61
62 s D = statendaalder

2 statengulden Bourgondische Nederlanden 1577-1578 [goud] *statenkroon, nieuwe kroon*

- 3.02 1577-1578 opengewerkt kruis (GH 243)
169
Zie ook: 1 kroon 1541-1657 van 3.41g

1 uniedaalder Utrecht, Gelderland, Groninger Ommelanden 1579 [zilver] *utrechtse daalder, witterce daler*

- 24.75 1579 [Gelderland, Groninger Ommelanden] buste met
scepter (GH 258.6/18)
24.75 1579 [Utrecht] leeuw met zwaard en pijlenbundel (GH
258.16)
85

$\frac{1}{2}$ **uniedaalder** Utrecht, Gelderland 1579 [zilver] *halve utrechtse daalder, halve witterce daler*

- 12.37 1579 [Gelderland] buste met scepter (GH 259.16)
12.37 1579 [Utrecht] leeuw met zwaard en pijlenbundel (GH
259.16)
85

1 vlies Bourgondische Nederlanden 1496-1516 [goud] *vlies, gulden vlies*

- 4.49 1496-1499 door twee leeuwen gehouden vuurstaal met vonken
en juweel van Orde van het Gulden Vlies (GH 107)
4.49 1499-1506 door twee leeuwen gehouden gekroond wapenschild,
waaronder juweel van Orde van het Gulden Vlies
(GH 114, 168)

83

96

Blokbeeldenaar **83** kan beschouwd worden als een verre-

NEDERLANDEN

gaande versimpeling van de muntbeeldenaar van het gouden vlies 1496-1506. Genoemde blokbeeldenaar is echter volkomen gelijk aan de muntbeeldenaar van de zilveren vlies (3.40g, 1496-1520, GH 110 en 117) waarvoor overigens nooit muntgewichten zijn gemaakt.

1 zilveren dukaat Verenigde Nederlanden 1659-1808 [zilver] *rijdsdaler*

28.25 1659-1808 staande ridder met zwaard en wapen (Gn 11) (Dz 962-996)

260 1 RISDALER (ingeslagen) = 1 rijksdaalder

$\frac{1}{2}$ zilveren dukaat Verenigde Nederlanden 1659-1793 [zilver] *halve rijdsdaler*

14.12 1659-1793 staande ridder met zwaard en wapen (Gn 11) (Dz 997-1008)

261 $\frac{1}{2}$ RISDALER (ingeslagen) = $\frac{1}{2}$ rijksdaalder

$\frac{1}{4}$ zilveren dukaat Zeeland 1762-1793 [zilver] *kwart rijdsdaler*

7.06 1762-1793 staande ridder met zwaard en wapen (Gn 11) (Dz 1008a)

262 $\frac{1}{4}$ RIS (ingeslagen) = $\frac{1}{4}$ rijksdaalder

zonnekroon — zie: 1 kroon

PORTUGAL

G A. GOMES *Moedas portuguesas. Catálogo das moedas cunhadas para o continente e ilhas adjacentes e para os territórios do ultramar* (Lisboa 1987)

Voor informatie over de massa van Portugese munttypes, zie ook: A.C. TEIXEIRA D'ARAGÃO *Descrição geral e historica das moedas cunhadas en nome dos reis, regentes e governadores de Portugal, II* (Lisboa 1877) pp. 237-244

NB: blokbeeldenaars **141-143** met het Portugese wapen zijn soms gebruikt voor de Marokkaanse dinar

calvario — zie **cruzado**

20 cruzado "1 dobrão" 1724-1727 [goud] 53.78g: geen gewichten gesignaleerd

10 cruzado "1 portuguez" 1499-1557 [goud] 35.50g: geen gewichten gesignaleerd

10 cruzado " $\frac{1}{2}$ dobrão" 1724-1727 [goud] 26.89g: geen gewichten gesignaleerd

4 cruzado 1584-1727 [goud] *cruisaat, ligte cruzaad, vier crusaat*

12.24 1584-1663 gekroond wapen/kruis: "4 cruzado" (G fl.11, f2.06, f3.06, j4.37, a6.22)

12.24 1663-1666 gekroond wapen/gevoet kruis: "moeda" = 4.000 reis (G a6.26)

12.24 1668-1674 gekroond wapen/gevoet kruis in vierpas: "moeda" = 4.400 reis (G pr.14)

157 *vier crusaat, crusaet*

158 *vier kruijsaet, crusaat*

*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538

10.76 1677-1727 gekroond wapen/gevoet kruis: "moeda", " $\frac{1}{3}$ dobrão" = 4.000 reis (G pr.30, p2.32, j5.32)

157 *vierdubbel crusaet, vier crusaet, cruisaat*

*blokbeeldenaar voor 4 cruzado 1584-1663

158 *vier crusaat, cruzaad, ligte crusaad*

*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538

2 cruzado 1555-1727 [goud] *cruisaat, dubbele crusaet, halve crusaet, millerees, twee crusaet*

PORTUGAL

- 7.65 1555-1578 gekroond wapen/St. Vincent ten voeten uit: "são vicente", "1.000 reais" (G j3.101, se.34)
68 *millerees*
139
141 M P voor M R (?) = milrees; *milrees*
142 P K voor P R (?) = munthuisletters voor Porto, gebruikt onder Johan III 1521-1557 en Sebastiaan I 1557-1578; *millerees*
143 R L = munthuisletters voor Lissabon, gebruikt onder Johan III 1521-1557; *millerees*
- 6.12 1584-1660 gekroond wapen/kruis: "2 cruzado" (G f1.10, f2.05, f3.05, j4.36, a6.21)
- 6.12 1663-1666 gekroond wapen/gevoet kruis: " $\frac{1}{2}$ moeda" = 2.000 reis (G a6.25)
- 6.12 1668-1674 gekroond wapen/gevoet kruis in vierpas: " $\frac{1}{2}$ moeda" = 2.200 reis (G pr.13)
157 *dubbele crusaet, cruisaet*
158 *twee krusaat, kruijsaet, halve crusaet*
 *blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538
160 P D = portugese dukaat (?)
- 5.38 1677-1727 gekroond wapen/gevoet kruis: " $\frac{1}{2}$ moeda", " $\frac{1}{10}$ do-brão" = 2.000 reis (G pr.29, p2.29, j5.27)
157 *halve cruijsaet*
 *blokbeeldenaar 1 cruzado 1582-1660
158 *twee crusaet, halve cruzaad*
 *blokbeeldenaar 1 cruzado 1457-1538
- 1 cruzado** 1457-1821 [goud] *cruysaet, halve cruizaad, halve milrees, kruysaet, kwart cruisaet*
- 3.55 1457-1538 gekroond wapen in zespaas/kruis in vierpas: "cruzado" (G a5.34, j2.19, j3.77)
- 3.57 1538-1555 gekroond wapen/calvariekruis: "calvario", "cruzado calvario" (G j3.89)
159 *cruysaet*
162 *langkruis*
163 C S = crusaet; *lanccruis*
164 K D = kruisdukaat (?)
165 L K = langkruis
- 3.82 1555-1578 gekroond wapen/St Vincent ten halve lijve: " $\frac{1}{2}$ são vicente", "500 reais" (G j3.97, se.33)

- 3.82 1562-1583 gekroond wapen/gevoet kruis: "enghenoso", "moeda 500 reais" (G se.28/32, he.04, go.03, an.13)
- 68**
- 139** *halve milrees*
- 141** M P voor M R (?) = milrees; *halve milrees*
- 142** P K voor P R (?) = munthuisletters voor Porto, gebruikt onder Johannes III 1521-1557 en Sebastiaan I 1557-1578; *halve millerees*
- 143** R L = munthuisletters voor Lissabon, gebruikt onder Johannes III 1521-1557; *halve millirees*
- 2.87 1580-1583 gekroond wapen/gevoet kruis: "moeda 500 reais" (G an.12, fl.08)
- 3.82 1582 gekroond wapen/lelie-kruis: "1000 reais" (G an. 13)
- 3.06 1584-1647 gekroond wapen/kruis: "cruzado" (G fl.09, f2.04, j4.35)
- 3.06 1663-1666 gekroond wapen/gevoet kruis: " $\frac{1}{4}$ moeda" = 1.000 reis (G a6.24)
- 3.06 1668-1671 gekroond wapen/gevoet kruis in vierpas: " $\frac{1}{4}$ moeda", "quarto" = 1.100 reis (G pr.12)
- 157** *halve cruysaet*
- 158** *krusaat, halve kruysaet, kwart crusaet*
*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538
- 160** P D = portugese dukaat (?); *krujsaet*
- 2.69 1677-1816 gekroond wapen/gevoet kruis: " $\frac{1}{4}$ moeda", "quartinho", " $\frac{1}{20}$ dobrão", "milreis" = 1.000 reis (G pr.28, p.2.27, j5.22, jo.31, mp.16, ml.13)
- 2.69 1818-1821 wapen op gekroonde globe/gevoet kruis: " $\frac{1}{4}$ moeda", "quartinho", " $\frac{1}{20}$ dobrão", "milreis" = 1.000 reis (G j6.14)
- 157** *kwart cruisaat*
*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1584-1647
- 158** *een crusaat, kwart cruzaad*
*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538

$\frac{1}{2}$ **cruzado** 1718-1821 [goud] 1.08g: geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{4}$ **cruzado** 1499-1521 [goud] 0.89g: geen muntgewichten gesignaleerd

dobra — zie: peça

dobrão — zie: cruzado

enghenoso — zie: cruzado

PORTUGAL

moeda — zie: cruzado

2 peça "1 dobra", "8 escudo" 1717-1733 [goud] 28.69g; geen muntgewichten gesignaleerd

1 peça " $\frac{1}{2}$ dobra", "4 escudo" 1722-1831 [goud] *joanes, portugals johannes, sware crusaat*

14.34 1722-1817 kop/gekroond rococo-wapen (G j5.54, jo.41, mp.23, ml.19, jr.27, jo.16-17)

14.34 1818-1831 kop/wapen op gekroonde globe (G. j6.18, p4.09, mi.15)

2

17 P I = portugese johannes voor Johannes V 1706-1750

58 *blokbeeldenaar voor 1 reaal 1521-56 Nederlanden

140

158 *sware crusaat*

*blokbeeldenaar voor 1 cruzado 1457-1538

$\frac{1}{2}$ **peça** " $\frac{1}{4}$ dobra", "2 escudo" 1722-1831 [goud] *halve joanes, halve portugese johannes*

7.17 1722-1807 kop/gekroond rocco-wapen (G j5.50, jo.38, mp.21, ml.18, jr.26)

7.17 1818-1831 kop/wapen op gekroonde globe (G j6.17, p4.08, mi.13)

17 P I = portugese johannes voor Johannes V 1706-1750

140

$\frac{1}{4}$ **peça** " $\frac{1}{8}$ dobra", "1 escudo" 1722-1821 [goud] *kwart portugese johannes*

3.59 1722-1807 kop/gekroond rococo-wapen (G j5.46, jo.34, mp.19, ml.16, jr.25)

3.59 1818-1821 kop/wapen op gekroonde globe (G j6.16)

17 P I = portugese johannes voor Johannes V 1706-1750

140

$\frac{1}{8}$ **peça** " $\frac{1}{16}$ dobra", " $\frac{1}{2}$ escudo" 1722-1821 [goud] 1.79g; geen muntgewichten gesignaleerd

$\frac{1}{16}$ **peça** " $\frac{1}{32}$ dobra", " $\frac{1}{4}$ escudo", "cruzadinho" 1730-1734 [goud] 0.90g: geen
muntgewichten gesignaleerd

são vicente — zie: 2 cruzado

$\frac{1}{2}$ **são vicente** — zie: 1 cruzado

SCHOTLAND

P F. PURVEY *Coins and tokens of Scotland* (London 1972) = Seaby's Standard Catalogue of British Coins 4

1 rider 1593-1601 [goud]

1 sword and sceptre 1601-1604 [goud]

riider, schotse rijder, schot rij, schosse ridder, swert

5.09 1593-1601 ruiter te paard: "rider" (P 5458)

5.09 1601-1604 zwaard en scepter met aan weerszijden een distelbloem, boven een kroon en onder een jaartal: "sword and sceptre" (P 5460)

189

190 met jaartal 1603, abusievelijk twee zwaarden

191 met jaartallen 1601, 1602, idem met omgekeerde 2, 1608, 1611, 1617, 1620, 1622, 1624, 1646, 1656, 1657

245 s (ingeslagen) = schotse rijder

$\frac{1}{2}$ **rider** 1593-1601 [goud]

$\frac{1}{2}$ **sword and sceptre** 1601-1604 [goud]

halve riider, halve schotse rijder, halve schosse ridder, half swert

2.54 1593-1604 ruiter te paard: " $\frac{1}{2}$ rider" (P 5459)

2.54 1601-1604 zwaard en scepter met aan weerszijden een distelbloem, boven een kroon en onder een jaartal: " $\frac{1}{2}$ sword and sceptre" (P 5462)

190 met jaartal 1603, abusievelijk twee zwaarden

191 met jaartallen 1601, 1602, idem met omgekeerde 2, 1608, 1611, 1617, 1620, 1622, 1646, 1656, 1657

246 $\frac{1}{2}$ s (ingeslagen) = schotse rijder

SPANJE

- V J.A. VICENTI *Catalogo general de la moneda española* (Madrid 1974)
[evenals andere Spaanse handboeken nummert dit werk de munten per
regeringsperiode – in onderstaand overzicht is daarom volstaan met vermelding van de desbetreffende pagina's]

Voor informatie over de massa van Spaanse munten zie H.F. BURZIO *Diccionario de la moneda hispanoamericana* (Santiago de Chile 1958) passim en O. GIL FARRES *Historia de la moneda española* (Madrid 1976²) passim; zie aldaar ook pp 414-415 voor de type-wisselingen van de real. Op sommige munttypes bleven de namen van Ferdinand & Isabella 1474-1504 tot ver in de regeringsperiode van Karel V 1516-1555 gehandhaafd, zonder vermelding van het werkelijke aanmuntingsjaartal.

1 castellano 1475-1496 [goud] castiliaan

- 4.60 1475-1496 gekroond wapen van Castilië-Leon (V p25)
144 CA = castiliaan

2 excelente "excelente menor 1497-1537 [goud] ducaet, dubbele dukaet

- 7.04 1497-1537 gekroonde toegewende koppen van Ferdinand & Isabella, waartussen soms een ster (V p 25)
7.01 1581-1601 = = = zie Nederlanden, 2 dukaet
47
48
49

1 excelente "½ excelente menor" 1497-1537 [goud] ducaet, halve dukaet

- 3.52 1497-1537 gekroonde toegewende koppen van Ferdinand & Isabella, waartussen soms een ster (V p 24)
3.51 1581-1594 = = = zie Nederlanden, 1 dukaet
47
48
49

8 escudo "onza" "doblon de a ocho" 1610-1824 [goud] dubloen, pistolet van acht, quadrupel, vier pistool

- 27.04 1610-1756 wapen / krukkenkruis in vierpas (V pp 79, 109, 134, 168, 189)

SPANJE

- 27.04 1728-1824 buste / wapen (V pp 170, 176, 187, 211, 233, 281)
161
244 4 P (ingeslagen) = vier pistool
253 4 PISTOOL (ingeslagen) = vier pistool
- 4 escudo** "media onza" "doblon de a cuatro" 1566-1821 [goud] *pistolet van vier, dubbel pistolet, twee pistoletten, pistolet, dubbel spaans pistool*
- 13.52 1566-1756 wapen / krukkenkruis in vierpas (V pp 65, 79, 108, 134, 166, 187)
- 13.52 1729-1821 buste / wapen (V pp 167, 176, 186, 209, 232, 277)
161
- 2 escudo** "doblon" 1566-1821 [goud] *pistolet van twee, pistolet, half pistolet, pistool*
- 6.76 1566-1754 wapen / krukkenkruis in vierpas (V pp 64, 78, 107, 133, 164, 185)
- 6.76 1729-1821 buste / wapen (V pp 165, 176, 185, 207, 230, 276)
161
- 1 escudo** 1537-1824 [goud] *pistolet, halve pistolet, kwart pistolet, half pistool*
- 3.38 1537-1755 wapen / krukkenkruis in vierpas (V pp 42, 64, 78, 107, 133, 163, 184)
- 3.38 1729-1824 buste / wapen (V pp 163, 184, 205, 229, 274)
161
- Met *pistool* wordt in principe steeds de 2 escudo aangeduid, *pistolet* is een verkleinwoord en duidt dus op de *halve pistool* ofwel 1 escudo; in sommige dozen is de naamgeving niet conform deze gewoonte (zie schema op p. 124)
- $\frac{1}{2}$ **escudo** 1738-1821 [goud] 1.69g: geen muntgewichten gesignaleerd
- 8 real** "real de a ocho" 1535-1825 *reaal van acht, spaens real*
- 27.46 1535-1728 [types 1°, 2°, 3°, 4°]
- 27.06 1728-1825 [types 3°, 4°, 5°, 6°]
 1° [1535-1555] wapen / juk en pijlenbundel (V p 23)
 2° [1568-1722] wapen / zuilen (V pp 41, 60, 99, 130, 160)
 3° [1570-1762] wapen / wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis (V pp 59, 76, 99, 130, 158, 162, 202)

4° [1652-1773] wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis / zuilen (V pp 99, 129, 158, 181, 203)

5° [1732-1772] wapen / globes en zuilen (V pp 161, 181, 203)

6° [1773-1825] buste / wapen en zuilen (V pp 202, 226, 263)

150

198

199

240

8 (ingeslagen) = acht reaal

251

8 REIAEL (ingeslagen) = acht reaal

4 real "real de a cuatro" 1535-1825 [zilver] *reaal van vier, halve real*

13.73 1535-1728 [types 1°, 2°, 3°, 4°]

13.53 1728-1825 [types 3°, 4°, 5°, 6°]

1° [1535-1555] wapen / juk en pijlenbundel (V p 23)

2° [1568-1722] wapen / zuilen (V pp 41, 57, 95, 128, 156)

3° [1570-1761] wapen / wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis (V pp 56, 74, 95, 128, 155, 157, 199)

4° [1652-1773] wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis / zuilen (V pp 95, 127, 154, 180, 200)

5° [1732-1772] wapen / globes, zuilen (V pp 157, 180, 199)

6° [1773-1825] buste / wapen, zuilen (V pp 199, 224, 262)

150

199

200

SR = spaanse reaal

2 real "real de a dos" 1535-1825 [zilver] *reaal van twee, kwart real*

6.86 1535-1728 [types 1°, 2°, 3°, 4°]

6.76 1728-1825 [types 3°, 4°, 5°, 6°]

1° [1535-1555] wapen / juk en pijlenbundel (V pp 23)

2° [1568-1724] wapen / zuilen (V pp 40, 55, 93, 126, 153)

3° [1570-1771] wapenschild / wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis (V pp 54, 73, 93, 126, 149, 153, 180, 197)

SPANJE

4° [1652-1773] wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis / zuilen (V pp 93, 125, 149, 179, 196)

5° [1732-1772] wapen / globes, zuilen (V pp 153, 179, 197)

6° [1773-1825] buste / wapen, zuilen (V pp 197, 222, 259)

150

199

200

SR = spaanse reaai

1 real 1497-1825 [zilver] *reaal van een, achtste real*

3.43 1497-1728 [types 1°, 2°, 3°, 4°]

3.38 1728-1825 [types 3°, 4°, 5°, 6°]

1° [1497-1555] wapen / juk en pijlenbundel (V p 20)

2° [1568-1682] wapen / zuilen (V pp 39, 53, 124)

3° [1570-1770] wapen / wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis (V pp 53, 72, 91, 124, 146, 178, 194)

4° [1652-1773] wapenfiguren Castilië-Leon tussen kruis / zuilen (V pp 91, 124, 146, 178, 195)

5° [1732-1772] wapen / globes, zuilen (V pp 148, 178, 194)

6° [1773-1825] buste / wapen, zuilen (V pp 195, 220, 253)

150

199

$\frac{1}{2}$ **real** 1497-1825 [zilver] 1.71g–1.69g: geen muntgewichten gesignaleerd

II.C INDEX VAN OUDE NEDERLANDSE MUNTNAMEN

toelichting

Hetgeen in deze index achter de oude naam vermeld is, is geen verklaring van die oude naam, maar slechts een verwijzing naar het land en de moderne muntnaam waaronder nagegaan kan worden op welke munt hij betrekking heeft. De oude soortnaam is hier namelijk steeds slechts éénmaal opgegeven en kan dus op meer denominaties betrekking hebben: onderdelen (*halve, derde, kwart, vijfde*) en veelvouden (*dubbele, twee, vier, acht*) zijn niet apart vermeld. Bovendien zijn in de lijst van munten soms verschillende types onder één noemer samengevat.

achtentwintig — Nederlanden, florijn
albartus — Nederlanden, albertijn
albert dael — Nederlanden, patagon
albertijn — Nederlanden, albertijn
albertusdaalder — Nederlanden, patagon
andriessgulden — Nederlanden, bourgondische gulden
angelot — Engeland, angel
barbaris — Marokko, dinar
brabantse croon — Nederlanden, kroon
cardecu — Frankrijk, $\frac{1}{4}$ écu [zilver]
carolin — Duitse Rijk, karl d'or
carolus — Engeland, pound
carolusgulden — Nederlanden, carolusgulden
castiliaan — Spanje, castellano
clemmergulden — Nederlanden, clemmergulden
conincxdaelder — Nederlanden, philipsdaalder
croix de malthe — Frankrijk, louis
crusaa — Portugal, cruzado
dicketon — Nederlanden, souverein
disselblad — Engeland, $\frac{1}{3}$ pound
driegulden — Nederlanden, gulden
dubloen — Spanje, escudo
ducaton — Nederlanden, ducaton (Engeland, 1 pound)
dukaat — Hongarije, forint
 — Nederlanden, dukaat
 — Spanje, excelente
eduardusnobel — Engeland, ryal (Nederlanden, rozenobel)
emder gulden — Duitse Rijk, emder gulden
engelot — Engeland, angel
engels gelt .. stoters — Engeland, shilling
elisabet — Engeland, pound
florijn — Nederlanden, florijn

franc — Frankrijk, franc
franse croon — Frankrijk, écu
franse kroon — Frankrijk, écu
franse pistool — Frankrijk, louis
friese 28 — Nederlanden, florijn
friese daalder — Nederlanden, rijderdaalder
friese rijder — Nederlanden, provinciale rijder
gelderse rijder — Nederlanden, rijdergulden
gini — Engeland, pound
gouden ducaton — Nederlanden, souverein
gouden dukaat — Nederlanden, dukaat
goudgulden — Duitse Rijk, goldgulden
gou leeuw — Nederlanden, leeuw
gou reael — Nederlanden, reaal
gouden vlies — Nederlanden, vlies
guinie — Engeland, pound
gulden — Nederlanden, gulden
hendriksnobel — Engeland, noble
henricusnobel — Engeland, noble
hollandse daalder — Nederlanden, leeuwen-daalder
hollandse dukaat — Nederlanden, dukaat
hollance rijder — Nederlanden, rijder
hongaarse dukaat — Hongarije, forint
 — Nederlanden, dukaat
italiaanse pistool — Italië, fiorino di camera/scudo
italiaanse pistolet — Italië, fiorino di camera/scudo
jacobi xx — Engeland, pound
jacobi x — Engeland, pound
jacobus — Engeland, pound
joanes — Portugal, peça
kardeku — Frankrijk, écu [zilver]
karolus — Engeland, pound
keizersgulden — Nederlanden, carolusgulden

<i>klemmergulden</i> — Nederlanden, clemmergulden	— Nederlanden, rijksdaalder
<i>knappoek</i> — Nederlanden, postulaatgulden	— Nederlanden, zilveren dukaat
<i>koningsdaalder</i> — Nederlanden, philipsdaalder	<i>risdaler</i> — Nederlanden, bourgondische rijksdaalder
<i>kroliis</i> — Engeland, pound	— Nederlanden, rijksdaalder
<i>kroon</i> — Frankrijk, écu	— Nederlanden, zilveren dukaat
<i>kruisaet</i> — Portugal, cruzado	<i>regte jacobus</i> — Engeland, pound
<i>langkruis</i> — Portugal, cruzado	<i>roosnobil</i> — Engeland, ryal (Nederlanden, rozenobil)
<i>leeuw</i> — Nederlanden, leeuw	<i>rozenobil</i> — Engeland, ryal (Nederlanden, rozenobil)
<i>leeuwendaalder</i> — Nederlanden, leeuwendaalder	<i>saluyt</i> — Frankrijk, salut
<i>lou crone</i> — Frankrijk, louis	<i>schildlouis</i> — Frankrijk, louis
<i>louis couronné</i> — Frankrijk, louis	<i>schoitse rijder</i> — Schotland, rider / sword and sceptre
<i>maxdoor</i> — Duitse Rijk, max d'or	<i>sejelaar</i> — Engeland, pound
<i>meroockse ducaet</i> — Marokko, dinar	<i>seus daler</i> — Nederlanden, arendsdaalder
<i>millerees</i> — Portugal, cruzado	<i>sitter</i> — Engeland, pound
<i>mirliton</i> — Frankrijk, louis	<i>soeverein</i> — Engeland, pound
<i>moerse ducat</i> — Marokko, dinar	<i>sonpistool</i> — Frankrijk, louis
<i>napoleondor</i> — Frankrijk, franc	<i>spaans pistool</i> — Spanje, escudo
<i>nederlandse rijder</i> — Nederlanden, rijder	<i>spaens real</i> — Spanje, real
<i>nieuwe kroon</i> — Nederlanden, statenkroon	<i>state daler</i> — Nederlanden, statendaalder
<i>nieuwe louis</i> — Frankrijk, louis	<i>statenkroon</i> — Nederlanden, statendaalder
<i>nieuwe rijder</i> — Nederlanden, rijder	<i>swert</i> — Schotland, rider / sword and sceptre
<i>nobil</i> — Engeland, noble (Nederlanden, nobel)	<i>teston</i> — Frankrijk, teston (Frankrijk, franc)
<i>ongers ducaet</i> — Hongarije, forint	<i>turckse ducaet</i> — Marokko, dinar
<i>oude jacobus</i> — Engeland, pound	<i>tweegulden</i> — Nederlanden, gulden
<i>oude louis</i> — Frankrijk, louis	<i>utrechtse daalder</i> — Nederlanden, uniedaalder
<i>philipsgulden</i> — Nederlanden, philipsgulden	<i>verkeerde jacobus</i> — Engeland, pound
<i>philip gul</i> — Nederlanden, philipsgulden	<i>vertugadin</i> — Frankrijk, louis
<i>pistolet</i> — Spanje, escudo	<i>vlaemse nobel</i> — Engeland, noble / Nederlanden, nobel
<i>plipusgulden</i> — Nederlanden, philipsgulden	<i>vlies</i> — Nederlanden, vlies
<i>portugals johannes</i> — Portugal, peça	<i>vriese gulden 28 st</i> — Nederlanden, florijn
<i>postulaatgulden</i> — Nederlanden, postulaatgulden	<i>vriss rijder</i> — Nederlanden, provinciale rijder
<i>pruyse pistool</i> — Duitse Rijk, friedrich d'or	<i>witterce daler</i> — Nederlanden, uniedaalder
<i>quadrupel</i> — Spanje, escudo	<i>zeeuwse daalder</i> — Nederlanden, arendsdaalder
<i>reaal</i> — Nederlanden, reaal	<i>zilveren ducaton</i> — Nederlanden, ducaton
— Spanje, real	<i>zonnekroon</i> — Frankrijk, écu
<i>rijder</i> — Nederlanden, rijder	<i>zonnepistool</i> — Frankrijk, louis
— Schotland, rider / sword and sceptre	
<i>rijksdaalder</i> — Nederlanden, bourgondische rijksdaalder	

aangetroffen juiste (en minder juiste) benamingen voor 8-4-2-1 escudo Spanje:

8 escudo:	1 dubloen	=	1 quadrupel	=	4 pistool	=	8 pistolet
4 escudo:		=		=	2 pistool	=	4 pistolet (2 pistolet) (1 pistolet)
2 escudo:		=		=	1 pistool	=	2 pistolet (1 pistolet) ($\frac{1}{2}$ pistolet)
1 escudo:		=		=	$\frac{1}{2}$ pistool	=	1 pistolet ($\frac{1}{2}$ pistolet) ($\frac{1}{4}$ pistolet)

aangetroffen juiste (en minder juiste) benamingen voor 4-2-1 cruzado Portugal:

4 cruzado:	4 crusaat (2 crusaat) (1 crusaat)
2 cruzado:	2 crusaat (1 crusaat) ($\frac{1}{2}$ crusaat)
1 cruzado:	1 crusaat ($\frac{1}{2}$ crusaat) ($\frac{1}{4}$ crusaat)

III: MAKERSMERKEN

III.a CATALOGUS VAN MAKERSMERKEN

toelichting

Voor onderstaand overzicht van de gevonden makersmerken zijn in alle gevallen opnieuw tekeningen vervaardigd, gebaseerd op eigen waarnemingen van samensteller dezes. De erachter vermelde gegevens daarentegen zijn ontleend aan Wittop Koning/Houben (1980), aangevuld met details uit enkele andere publicaties en met jaartallen van blokbeeldenaars, makersmerken, etiketten en dozen. Ten aanzien van deze gegevens is door mij geen nieuw onderzoek verricht en de afwijkingen van genoemde publicatie beperken zich dan ook tot de oplossing van enkele inconsistenties daarin en het aanbrengen van enige correcties op basis van etiketten (vDiest, Linderman); ook werd een dankbaar gebruik gemaakt van aantekeningen van de heren Van Borssum Buisman en Houben.

De ordening van de afbeeldingen is strikt thematisch. In de catalogus van makersmerken (III.a) wordt de vermelding van het merk gevolgd door de naam van de muntgewichtmaker. Indien voor het merk meer dan één maker in aanmerking komt, zijn hun namen tussen haakjes onder elkaar genoemd en voorafgegaan door twee vraagtekens. Achter de naam is de plaats van vestiging vermeld met de periode van werkzaamheid in die plaats; wanneer de begin- of einddatum niet bekend is, werd deze zo mogelijk geschat met behulp van de biografische gegevens in de alfabetische lijst van muntgewichtmakers (III.b).

aa

ab

ac

ad

ae

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

wapen van Zeeland

aa ID, schild met burcht = Isaac Gz Deelen I, Middelburg ca 1585 - ca 1600?1620?

ab ID, schild met burcht en hoorn = Isaac Gz Deelen I, Middelburg ca 1585 - ca 1600?1620?

ac IGD, schild met burcht = Isaac Gz Deelen I, Middelburg ca 1585 - ca 1600?1620?

ad MDB, schild met burcht = Martinus de Bacquer/Backer I, Middelburg ca 1650 - ca 1680

ae MDM, schild met burcht en jaartal: 95, 98, 99 = Maarten du Mont, Middelburg ca 1585 - ca 1625

[plaatsing van letter D: in 1595 binnen het schild, in 1595 op de schildrand, in 1598 en 1599 onder het schild]

af MDM, leeuw met zwaard en pijlenbundel in golven, jaartal: 1615, 1622 = Maarten du Mont, Middelburg ca 1585 - ca 1625

- ag MGB, schild met burcht en jaartal boven: 06 = Maarten Goetbloet, Middelburg ca 1590 - ca 1640
- ah MM, schild met burcht en jaartal boven: 87, 89, 93, 01 = Matthijs Molckman, Middelburg ca 1585 - ca 1610
- ai MM, schild met burcht en jaartal boven, hoorn onder: 1605 = Matthijs Molckman, Middelburg ca 1585 - ca 1610
- aj SDM, schild met hoorn en jaartal boven: 1615 = onbekend, Middelburg eerste kwart 17e eeuw

wapen van Amsterdam

- ak AGG, gekroond schild = Abraham Groengraft, Amsterdam ca 1690 - 1745
- al HLM (HL in ligatuur), gekroond schild = Hendrik Linderman, Amsterdam ca 1745 - 1781
- am IA, gekroond schild = Jan Adriaansz van Keulen, Amsterdam ca 1625 - 1683
- an IA, gekroond schild met jaartal (in kroon): 1655 = Jan Adriaansz van Keulen, Amsterdam ca 1625 - 1683
- ao ILM (L in de kroon), gekroond schild
= ?? (Jan/Johannes Linderman II, Amsterdam ca 1725 - 1758)
= ?? (Jan Linderman III, Amsterdam ca 1770 - 1801)
- ap ILM (IL in ligatuur), gekroond schild
= ?? (Jan/Johannes Linderman II, Amsterdam ca 1725 - 1758)
= ?? (Jan Linderman III, Amsterdam ca 1770 - 1801)
- aq IM, gekroond schild = Jan/Joannes Martens, Amsterdam ca 1700 - ca 1745
- ar IS, gekroond schild = Jan Schaak, Amsterdam ca 1700? - ca 1750
- as KH, gekroond schild = onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?
- at KH, gekroond schild = onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?
- au KH, gekroond schild = onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?
- av KH, gekroond schild = onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?
- aw KH, gekroond schild = onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?
- ax PGG, gekroond schild = Pieter Groengraft, Amsterdam ca 1690 - ca 1720?1740?
- ay PS, gekroond schild
= ?? (Philip Sinnigen, Amsterdam ca 1700 - ??)
- az PVG, gekroond schild gehouden door twee leeuwen = Pieter van den Gheere, Amsterdam ca 1620 - ??

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

bq

br

bs

bt

bu

bv

bw

bx

by

wapen van Enkhuizen

ba mw, gekroond schild = onbekend, Enkhuizen ca 1620?

wapen van 's-Gravenhage

bb schild = Barent de Rooy, 's-Gravenhage ca 1750

wapen van Rotterdam

- bc id, schild (met onderin een gekroonde hamer en initialen)
= ?? (Isaac Gz Deelen I, Rotterdam ca 1600?1620? - 1651)
= ?? (Isaac Deelen II, Rotterdam ca 1620? - 1651)
- bd igd, schild met gekroonde hamer erboven
= ?? (Isaac Gz Deelen I, Rotterdam ca 1600?1620? - 1651)
= ?? (Isaac Deelen II, Rotterdam ca 1620? - 1651)

be LC, gekroond wapen = Lourens Constant, Rotterdam ca 1750 - ca 1765?

overige wapens

bf IL, schild (waarin een slang) met engelenkopje eronder = Jacobus Listingh, Amsterdam ca 1655 - ??

sprekend wapen: slang als symbool van list

bg HBO, schild (waarin een hoorn) = Hendrik Barendsz Odendal, Amsterdam ca 1660 - ??

bh ID, schild (waarin een boor en een toren) = Jacob Drielenburg, Amsterdam ca 1645 - 1680

sprekend wapen: drill en burcht

bi IAB, schild (waarin drie eikels) = Isaac Abrahamsen, Amsterdam 1648 - ca 1670

leeuw

bj GI, leeuw met pijlenbundel = ?? (Gillis Jorisz Vermeulen? Rotterdam ca 1630 - ca 1660)

bk GI, leeuw met zwaard en pijlenbundel = ?? (Gillis Jorisz Vermeulen? Rotterdam ca 1630 - ca 1660)

bl IGG, leeuw met pijlenbundel = Johannes Andries Groengraft, Amsterdam ca 1665 - 1700

bm L, leeuw

= ?? (Lenaart van den Gheere III?, Amsterdam 1586-1598)

= ?? (Lenaart van den Gheere IV?, Amsterdam ca 1600 - 1621)

bn L, leeuw met pijlenbundel

= ?? (Lenaart van den Gheere III?, Amsterdam 1586-1598)

= ?? (Lenaart van den Gheere IV?, Amsterdam ca 1600 - 1621)

bo LVV, leeuw met zwaard = Leendert van Velzen, Amsterdam ca 1720 - 1738

bp RVS, leeuw met zwaard = Roelof Woutersz van der Schure, Amsterdam ca 1650 - 1660

bq Y, leeuw met pijlenbundel = ?? (Gillis Jorisz Vermeulen?, Rotterdam ca 1630 - ca 1660)

br L, leeuw

= ?? (Lenaart van den Gheere III?, Amsterdam 1585-1598)

= ?? (Lenaart van den Gheere IV?, Amsterdam ca 1600 - 1621)

bs ILA, leeuw met zwaard en pijlenbundel onder kroon = Jacob l'Admiral, Amsterdam ca 1730 - ca 1765 [merk gebruikt vanaf 1750]

bt ILA met punt, leeuw met zwaard en pijlenbundel onder kroon = Jacob l'Admiral, Amsterdam ca 1730 - ca 1765 [merk gebruikt vanaf 1750]

bu ILA, leeuw onder kroon (inwaarts) = Jacob l'Admiral, Amsterdam ca 1730 - ca 1765 [merk gebruikt 1745-1750]

bv PILC, leeuw met zwaard en pijlenbundel onder kroon = Pieter Jacob le Cointe, Amsterdam ca 1765 - 1781

bw SGN, leeuw met zwaard en pijlenbundel = Stephanus Gerardus Nagel, Amsterdam ca 1770 - 1814

bx SGN, leeuw met zwaard en pijlenbundel onder kroon = Stephanus Gerardus Nagel, Amsterdam ca 1770 - 1814

by TAN, leeuw met zwaard en pijlenbundel = Theodorus Antonius Nagel, Amsterdam ca 1795 - ca 1830

bz

ca

cb

cc

cd

ce

cf

cg

ch

ci

cj

ck

cl

cm

cn

co

cp

cp

cp

cq

cr

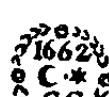
cs

ct

cu

cv

cw

cx

cy

cz

dieren en planten

bz GG, schelp = Gerrit Geens I, Amsterdam ca 1600 - ca 1630?

ca GG, schelp en jaartal: 1612, 1617, 1619, 1623 = Gerrit Geens I, Amsterdam ca 1600 - ca 1630?

- cb GG, schelp en jaartal: 1607, 1624 = Gerrit Geens I, Amsterdam ca 1600 - ca 1630?
- cc IF, rozet onder kroon = onbekend, ?? 17e eeuw
- cd LG, liele en jaartal: 1624 = ?? (Lenaart Geens, Amsterdam ? ca 1620 - ?)
- ce IB, boom = onbekend ('s-Hertogenbosch?) 17e eeuw
- cf IB, boom met ster? = onbekend ('s-Hertogenbosch?) 17e eeuw

hemellichamen

- cg IW, ster = Jan Willemsz van Coppenol, Haarlem ca 1620
 - ch IVC, ster = Jan Willemsz van Coppenol, Haarlem ca 1620
 - ci IVC (retrograde), ster = Jan Willemsz van Coppenol, Haarlem ca 1620
 - cj ster = Jan Willemsz van Coppenol, Haarlem ca 1620
 - ck IB, ster = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
 - cl IB, ster en jaartal: 27 = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
 - cm IDB, ster en jaartal: 1614 = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
 - cn IDB, ster = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
 - co IDB, ster = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
 - cp IDB, ster en jaartal: 1630 = ?? (Jan Davidsz Boudringen, Amsterdam ca 1610 - ?? en Rotterdam ?? - 1661)
- het stempel voor dit makersmerk is door het gebruik steeds verder in het ongereede geraakt: de voorstelling loopt geleidelijk aan dicht
- cq IL, ster onder kroon en jaartal: 1613 = ?? (Jan Langenberg I?, Amsterdam ca 1585 - ca 1630)
 - cr GG, ster en maan en jaartal: 1623, [1627 zie volgende], 1632, 1642, 1651, 1652 = ?? (Gerrit Geens I, Amsterdam ca 1600 - ca 1630?) = ?? (Gerrit Geens II, Amsterdam ca 1620 - 1658)
 - cs GG, ster en maan en jaartal: 1627 = ?? (Gerrit Geens I, Amsterdam ca 1600 - ca 1630?) = ?? (Gerrit Geens II, Amsterdam ca 1620 - 1658)
 - ct MVD, ster en maan en jaartal: 1626 = onbekend, ?? eerste helft 17e eeuw
zie opmerking onder D.... M.... V.... in alfabetische lijst op p 137
 - cu maan en ster = onbekend, ?? 17e eeuw
zie opmerking onder Gerrit Geens II in alfabetische lijst op p 137
 - cv GG, maan en ster en jaartal: 1662 = Gerrit Geens III, Amsterdam ca 1655 - ca 1670?

burcht

- cw ID, burcht en jaartal: 99 = Isaac Gz Deelen I, Middelburg ca 1585 - ca 1600?1620?
- cx burcht = onbekend, Middelburg ca 1600?

gereedschap

- cy VE, tang en jaartal: 1676 = onbekend, ?? tweede helft 17e eeuw
- cz IK, hamer en jaartal: 1623, 1628, 1639 = Jan Jansz Kaan, Amsterdam ca 1620 - ca 1650

da

dc

dd

de

df

dh

di

dj

dk

dl

do

dp

dq

dr

ds

dt

du

dv

dw

dx

dy

dz

ea

eb

ec

ed

ee

ef

hoorn

da id, hoorn erboven

= ?? (Isaac Deelen II? Rotterdam ca 1620? - 1651)

= ?? (Isaac Deelen III? Rotterdam ca 1640? - 1668)

db id, hoorn eronder

= ?? (Isaac Deelen II? Rotterdam ca 1620? - 1651)

= ?? (Isaac Deelen III? Rotterdam ca 1640? - 1668)

huiskerk

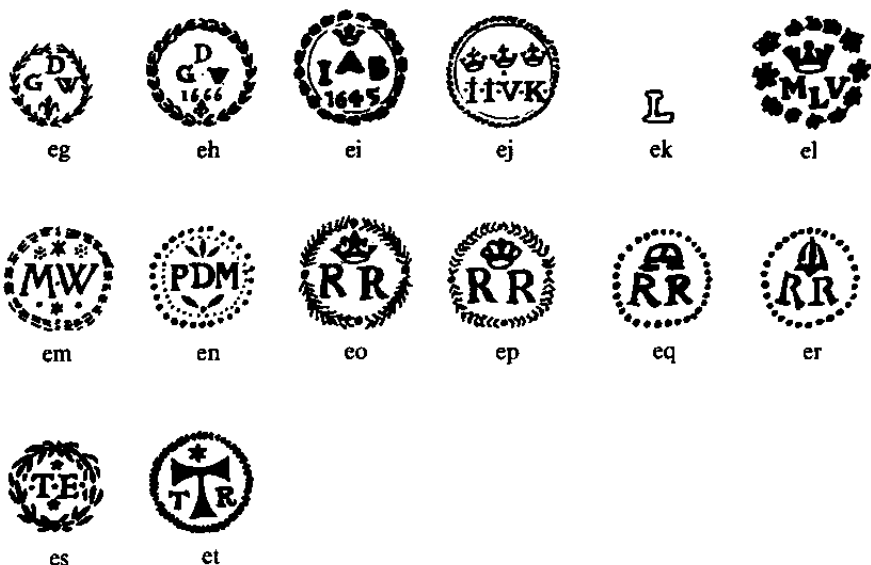
- dc GM, huiskerk met hoorn en jaartal: 1643, 1645 = Gerrit Matthijsz Man, Amsterdam ca 1640 - ca 1650?1660?
- dd IS (retrograde), huiskerk met hoorn = Jacob Somer, Hoorn ca 1655 - ca 1670
- de IS, huiskerk en jaartal: 1648 = Jacob Somer, Hoorn ca 1655 - ca 1670
- df PP, huiskerk = ?? (Paulus Paulusz/Pouwels?, Amsterdam ca 1640 - ??)
- dg molenijzer = ?? (Isaac te Welberg?, Amsterdam ca 1605 - ??)
- dh GI, molenijzer en jaartal: 1653 = Gillis Jorisz Vermeulen, Rotterdam ca 1630 - ca 1660
- di GVM, molenijzer onder kroon = Gillis Jorisz Vermeulen, Rotterdam ca 1630 - ca 1660
- dj ITW, molenijzer = Isaac te Welberg, Amsterdam ca 1605 - ??
- dk ID, handboor = Jacob Drielenburg, Amsterdam ca 1645 - 1680
een drill is een handboor
- dl ID, handboor en jaartal: 1648 = Jacob Drielenburg, Amsterdam ca 1645 - 1680
- dm [vervallen]
- dn [vervallen]
- do WK, pijl door hart = Wouter Koenen, Amsterdam ca 1605 - ca 1630?1640?
- dp WK, pijl door hart = Wouter Koenen, Amsterdam ca 1605 - ca 1630?1640?

zwaard/ponjaard

- dq AS, ponjaard = ?? (Abraham Stout?, Rotterdam 17e eeuw)
- dr CDV, ponjaard = onbekend, ?? 17e eeuw
- ds DDN, ponjaard = Dionys/Denys de Neve, Amsterdam - 1667
- dt GDN, ponjaard = Guiliam de Neve, Amsterdam ca 1600 - 1654
- du GDN, ponjaard en jaartal: 1604 = Guiliam de Neve, Amsterdam ca 1600 - 1654
- dv GDN, ponjaard en jaartal: [1604 zie vorige], 1606, 1609, 1610, 1612, 1614, 1617, 1621, 1623, 1634, 1640, 1642, 1644 [zie ook volgende], 1652 = Guiliam de Neve, Amsterdam ca 1600 - 1654
- dw GDN, ponjaard en jaartal 1644 = Guiliam de Neve, Amsterdam ca 1600 - 1654
- dx IDN, ponjaard = Jacob de Neve, Middelburg ca 1640- 1664
- dy IDN, ponjaard = Jacob de Neve, Middelburg ca 1640- 1664
- dz IDN, ponjaard = Jacob de Neve, Middelburg ca 1640- 1664
- ea ITS, ponjaard = ?? (Jan Teunisz Schol?, Amsterdam ca 1640 - ca 1670)
- eb ITS, ponjaard = ?? (Jan Teunisz Schol?, Amsterdam ca 1640 - ca 1670)

rijksappel

- ec ADB, omgekeerde rijksappel = Adolf de Backer II, Amsterdam ca 1710 - ??
- ed ADB, omgekeerde rijksappel = Adolf de Backer II, Amsterdam ca 1710 - ??
- ee MDB, in rijksappel
= ?? (Martinus de Backer II, Amsterdam ca 1690?1710? - 1750
= ?? (Martinus de Backer III, Amsterdam ca 1740?-??)
- ef TDB, in rijksappel = Theodorus de Backer, Amsterdam ca 1720?1740? - 1766

initialen

- eg GDW, lelie = Gerard van Dunwalt, Amsterdam ca 1660 - ??
- eh GDW, lelie en jaartal: 1666 = Gerard van Dunwalt, Amsterdam ca 1660 - ??
- ei IAB, kroon en jaartal: 1645 = Isaac Abrahamsen, Amsterdam 1648 - ca 1670
- ej IIVK, drie kronen = Jan Jansz van Keulen, Amsterdam ca 1635
de drie kronen zijn ontleend aan het stadswapen van Keulen
- ek L (ingeslagen)
= ?? (Jan/Johannes Linderman II, Amsterdam ca 1725 - 1758)
= ?? (Hendrik Linderman, Amsterdam ca 1745 - 1781)
= ?? (Jan Linderman III, Amsterdam ca 1770 - 1801)
- el MLV, kroon = onbekend, ?? 17e eeuw
- em MW = onbekend, ?? 17e eeuw
wel toegeschreven aan Maria van de Weyer
- en PDM = Paulus Dorsman, Amsterdam 1751 - 1764
- eo RR, kroon = ?? (Richaart Remmers?, Amsterdam ca 1625)
- ep RR, kroon = ?? (Richaart Remmers?, Amsterdam ca 1625)
- eq RR, kroon = ?? (Richaart Remmers?, Amsterdam ca 1625)
- er RR, kroon = ?? (Richaart Remmers?, Amsterdam ca 1625)
- es TE = onbekend, ?? 17e eeuw
- et TR, ster met St.Antoniuskruik = onbekend, ?? 17e eeuw

III.b LIJST VAN MUNTGEWICHTMAKERS

(op naam, met verwijzing naar de gebruikte merken, met biografische gegevens: * geboren, ∞ gehuwd, † overleden)

Abrahamsen, Isaac: **bi ei**

1612 * Emmerik, 1636 ∞ Amsterdam, 1648 poorter Amsterdam; dozen 1642-1662

Admiral, Jacob I': **bs bt bu**

1699 * Amsterdam, 1730 ∞ (met nicht Maria, dochter van Abraham Groengraft) Amsterdam, 1745-1770 ijkmeester-generaal Holland, 1750-1770 ijkmeester-generaal Verenigde Nederlanden, 1770 † Amsterdam; dozen 1748-1758

Adriaansz, Jan: zie Jan Adriaansz van Keulen

Backer, Adolf I de: -

zoon van Jacob, * Antwerpen, ?? ∞ ??, 1664 ∞ Amsterdam, 1690 balansmeester Middelburg, 1690 † Amsterdam

Backer, Adolf II de: **ec ed**

zoon van Martinus II, 1691 * Amsterdam, 1713 ∞ Amsterdam

Backer, Jacob Jansz de: -

zoon van Jan, 1618 * Antwerpen, 1688 † Amsterdam; Antwerpse dozen 1644-1669

Jacob J. de Backer voerde weliswaar etiketten met het Amsterdamse wapen en overleed in Amsterdam, maar is in die plaats waarschijnlijk nooit werkzaam geweest — er bestaan van hem geen Amsterdamse dozen en er zijn geen andere dan Antwerpse makersmerken van hem bekend, terwijl de bewuste etiketten slechts nabootsing zijn: zie Pol (1986) 129

Backer, Jan de: -

1594 * Antwerpen, 1615 ∞ Antwerpen

Backer, Martinus I de: **ad**

zoon van Jan, broer van Jacob?, * Antwerpen, 1650-1678 balansmeester Middelburg, 1692 † Amsterdam

Backer, Martinus II de: **ee?**

zoon van Adolf I, 1661 * Amsterdam, 1689 ∞ Amsterdam, 1691 poorter Amsterdam, 1750 † Amsterdam; dozen 1742-1750?

Backer, Martinus III de: **ee?**

zoon van Adolf II, 1717 * Amsterdam, ?? † Amsterdam; dozen 1742-1750?

Backer, Theodorus de: **ef**

zoon van Martinus II, 1766 † Amsterdam; dozen 1750

Bacquer, zie Backer

Barens, Hendrik: zie Hendrik Barendsz Odendal

Bendemaker, Willem: -

1635 * Lechenich, 1667 ∞ Amsterdam

Blans, Jacob Jansz: -

1647 * ??, 1670 ∞ Amsterdam, 1670 poorter Amsterdam; doos 1670

Boudringen, Jan Davidsz: **ck? cl? cm? cn? co? cp?**

1588 * Keulen, 1613 ∞ Amsterdam, 1661 † Rotterdam; dozen 1622-1634

B..., I...: **ce cf**

onbekend, ?? ('s-Hertogenbosch?) 17e eeuw

Cointe, Pieter le: **bv**

1745 * Amsterdam, 1770 ijkmeester-generaal Verenigde Nederlanden,

1781 † Amsterdam

Constant, Lourens: **be**

1724 * Rotterdam, 1768 vendumeester Rotterdam, 1785 † Rotterdam

Coppenol, Jan Willemsz van: **cg ch ci cj**

Haarlem; doos 1619

Deelen, Isaac I Gz: **aa ab ac bc? bd? cw**

Antwerpen, 1594-1599 balansmeester Middelburg, 1651 † Rotterdam

Deelen, Isaac II: **bc? bd? da? db?**

zoon van Isaac Gzn I?, ?? * Middelburg, vóór 1631 Rotterdam, 1651 † Rotterdam

Deelen, Isaac III: **da? db?**

zoon van Isaac II, 1668 † Rotterdam; dozen 1657-1666

Diest, Antonie I van: -

Rijssel, 1654-1659 ijkmeester Brugge, 1659 † Brugge

Uit de vermelding van de naam van Antonie I of II op een etiket gedateerd 1627 waarop ook het Amsterdamse wapen en een Amsterdams adres voorkomen, mag niet geconcludeerd worden dat Antonie van Diest in Amsterdam gevestigd was, omdat het bewuste etiket een Zuid-Nederlandse nabootsing van een Amsterdams voorbeeld is: zie Pol (1986) 129-130

Diest, Antonie II van: -

zoon van Antonie I?, ca 1652 * Brugge of Rijssel, 1687 ∞ Amsterdam,

1682-1700 werknemer van J.A. en A.J. van Keulen te Amsterdam

Niet zelfstandig in Amsterdam gevestigd (zie de opmerking onder Antonie I)

Dorsman, Marinus: -

Rotterdam; dozen 1743-1750

Dorsman, Paulus: **en**

1708 * Rotterdam, 1731 ∞ Rotterdam, 1732-1739 balansmeester Delft

(voor Middelburg), 1741 essayeur Delft, 1745-1751 muntmeester Batavia,

1764 † Amsterdam, weduwe continueert; dozen 1743-1744

Drielenburg, Jacob: **bh dk dl**

1621 * Amsterdam, 1647 ∞ Amsterdam, 1680 † Amsterdam; dozen
1648-1674

Dunwalt, Gerard van: **eg eh**

1617 * Antwerpen, Hamburg, ?? ∞ ??, 1665 ∞ Amsterdam, 1666 poorter
Amsterdam; dozen Antwerpen en Amsterdam

De familienaam Dunwalt komt van de plaatsnaam Dünnwald bij Keulen; grootvader Dirk
verhuisde ca 1570 van Keulen naar Antwerpen

D..., M... V...: **ct**

?? ??; merk 1626

[ook wel zonder veel grond toegeschreven aan Maria van de Weijer]

E..., T...: **es**

?? ??; [17e eeuw]

E..., V...: **cy**

?? ??; merk 1676

F..., I...: **cc**

?? ??; [17e eeuw]

Geens, Gerrit I: **bz ca cb cr? cs?**

1585-1589 ijkmeester-generaal Brabant, 1589 - ca 1595 Hamburg, 1598
poorter Amsterdam, 1650 † Amsterdam; blokjes Amsterdam 1607-1624

Geens, Gerrit II: **cr? cs? [cu?]**

zoon van Gerrit I, ca 1595 * Hamburg, 1619 ∞ Amsterdam, 1621
overeenkomst weduwe Lenaart van den Gheere IV), 1621-1658 ijkmees-
ter-generaal Holland, 1658 † Amsterdam; blokjes 1621-1657, dozen 1648-
1657

De voorstelling van **cu** sluit nauw aan bij die van makersmerken van leden van de familie
Geens; de uitvoering ervan is echter zo slordig dat toeschrijving aan een ijkmeester-generaal
niet geloofwaardig is

Geens, Gerrit III: **cv**

zoon van Gerrit II, 1629 * Amsterdam; dozen 1660-1666

Geens, Lenaart: **cd?**

zoon van Gerrit I, 1600 * Amsterdam, 1623 ∞ Amsterdam

Geerts, Albert: -

Groningen ca 1640 - na 1665; doos 1644

Gheere, Leonard/Lenaart I van de: -

Antwerpen, 1523 ijkmeester-generaal Brabant, 1577 † Antwerpen

Gheere, Lenaart II van de: -

zoon van Lenaart I, Antwerpen; gewichten 1577

Gheere, Lenaart III van de: **bm? bn? br?**

zoon van Lenaart II, 1578 ijkmeester-generaal Brabant, 1581-1585 balansmeester Middelburg, 1585 Amsterdam, 1586-1597 ijkmeester-generaal Holland, 1597 † Amsterdam

Gheere, Lenaart IV van de: **bm? bn? br?**

zoon van Lenaart III, 1579 * Antwerpen, 1599 ∞ Amsterdam, 1604 ijkmeester-generaal Holland, 1621 † Amsterdam

Gheere, Pieter van de: **az**

zoon van Lenaart III?, 1588 *, 1620 ∞ Amsterdam

Goetbloet, Maarten: **ag**

Dixmuiden, 1592-1602 gildelid Middelburg, 1601-1639 balansmeester Middelburg; doos 1614

Groengraft, Abraham: **ak**

zoon van Johannes Andries, 1673 * Amsterdam, 1696 ∞ Amsterdam (met tante? van Jacob l'Admiral), 1701 ijkmeester-generaal Holland, 1727 en 1735 ∞ Amsterdam, 1745 † Amsterdam; dozen/balansen 1712-1743

Dochter Maria (1730 ∞ met Jacob l'Admiral) continueert 1745-1764 de zaak onder de naam M.Groengraft & Zn

Groengraft, Johannes Andries: **bl**

* Wiesentheid, 1667 poorter Amsterdam, ∞ Amsterdam, 1670 ijkmeester-generaal Holland, 1700 † Amsterdam; doos 1685

Groengraft, Maria: -

dochter van Abraham, 1698 * Amsterdam, 1717 ∞ Amsterdam, 1730 ∞ Amsterdam (met neef Jacob l'Admiral)

Continueert 1745-1764 zaak van vader Abraham als M.Groengraft & Zn

Groengraft, Pieter: **ax**

zoon van Johannes Andries, 1671 * Amsterdam, 1691 ∞ Amsterdam, ∞ 1713 Amsterdam (met tante of zuster van Jacob l'Admiral)

H..., K...: **as at au av aw**

onbekend, Amsterdam ca 1600? - ca 1650?

Joerse (Iverse): zie Gillis Jorisz Vermeulen

Joerse (spellingvariant van Jorisse of Jorisz) abusievelijk ook gelezen als Iverse

Kaan/Kaen, Jan Jansz: **cz**

1623 ∞ Amsterdam (met dochter van Gerrit Geens I); dozen 1623-1646

Keulen, Jan Adriaansz van: **am an**

1603 * ??, 1626 ∞ Amsterdam, ijkmeester Amsterdam, 1683 † Amsterdam; dozen 1646-1660

Keulen, Adriaan Jansz van: -
 zoon van Jan Adriaansz, * Amsterdam, 1683 ijkmeester Amsterdam,
 1697 † Amsterdam; doos 1657

Keulen, Jan Jansz van: **ej**
 ?1580-1590? Keulen, ?1590-1640? Amsterdam; doos 1635

Koenen, Wouter: **do dp**
 1579 * Dalheim, 1607 ∞ Amsterdam; balans 1624

Lamberts, Jan: -
 1587 * Keulen, 1612 ∞ Amsterdam, ?Zuiderwoude?

Langenberg, Jan I: **cq**
 1563 * Keulen, 1588 ∞ Amsterdam, balansmaker in dienst van Lenaart
 van de Gheere III of III-IV; gewicht 1613

Langenberg, Jan II: -
 zoon van Jan I, 1593 * Amsterdam, balansmaker, 1619 ∞ Amsterdam,
 1643 † Amsterdam

Langenberg, Jacob I: -
 zoon van Jan II, 1633 * Amsterdam, balansmaker, 1655 ∞ Amsterdam

Langenberg, Jacob II: -
 zoon van Jacob I, 1656 * Amsterdam, 1682 ∞ Amsterdam

Linderman, Hendrik: **al ek?**
 zoon van Jan/Johannes I, 1719 * Amsterdam, 1744 ∞ Amsterdam, ca
 1785 † Amsterdam
 De door Wittop Koning (1951) gepresenteerde genealogie van de familie Linderman moet
 getuige de gebruikte etiketten op diverse punten worden gewijzigd; deze bevindingen zullen
 binnenkort worden gepubliceerd

Linderman, Jan/Johannes I: -
 1673 * Amsterdam, 1698 ∞ Amsterdam, 1743 † Amsterdam
 Balansmakersknecht, waarschijnlijk niet zelfstandig gevestigd geweest

Linderman, Jan III: **ao? ap? ek?**
 zoon van Jan/Johannes I, 1700 * Amsterdam, 1744 ∞ Amsterdam, 1758
 † Amsterdam

Linderman, Jan III: **ao? ap? ek?**
 zoon van Hendrik, 1745 * Amsterdam, 1770 ∞ Amsterdam, na 1806 †
 Amsterdam

Linderman, Willem: -
 zoon van Jan/Johannes III, 1782 * Amsterdam, 1805 ∞ Amsterdam, na
 1838 † Amsterdam

Listigh, Jacobus: **bf**
 1633 * Amsterdam; dozen 1656-1659

Listingh, Nicolaas: -

1636 * Amsterdam, 1661 ∞ Amsterdam; dozen ca 1660

Man, Gerrit Mathijsz: **dc**

* Ilpendam, 1643 ∞ Amsterdam, 1643 in Purmerend, 1646 in Amsterdam; gewichten 1643-1645, dozen 1646-1648

Mastenbroek, Jacob: -

1745-1776 ijkmeester Amsterdam, 1776 † Amsterdam

Martens, Jan/Johannes: **aq**

neef van Martinus de Backer II, 1672 * Gent, 1699 ∞ Amsterdam

Molckman, Matthijs: **ak ai**

Middelburg; gewichten 1593-1605

Mont, Maarten du: **ae af**

1553 ∞ Antwerpen, 1586 poorter Middelburg, 1594 vrijmeester Middelburg, ca 1600 stadsijker Middelburg; gewichten 1587-1622

M..., S... D...: **aj**

onbekend, Middelburg ca 1615

Nagel, Stephanus Gerardus: **bw bx**

1748 * Amsterdam, 1797-1814 ijkmeester-generaal, 1814 † Amsterdam

Nagel, Theodorus Antonius: **by**

neef van Stephanus Gerardus, 1774 * Amsterdam, 1814-1820 ijkmeester-generaal, 1831 † Amsterdam

Neve, Dionys/Denys de: **ds**

zoon van Guilliam, 1616 * Antwerpen, 1651 ∞ Middelburg, 1655 compagnon met broer Jacob, 1662 ∞ Amsterdam, 1667 † Amsterdam

Neve, Guilliam de: **dt du dv dw**

1576 * Antwerpen, 1596 leerling-balansmaker Middelburg, 1608 ∞ Haarlem, ca 1600?1610? Amsterdam, 1654 † Amsterdam; dozen 1612-1652

Neve, Jacob de: **dx dy dz**

zoon van Guilliam, 1609 * Antwerpen, > > Amsterdam, 1639 ∞ Middelburg, 1648-1657 balansmeester Middelburg, 1655 compagnon met broer Dionys, 1664 † Amsterdam; dozen 1643-1659

Odendal, Hendrik Barendsz: **bg**

Keulen, Amsterdam ca 1660 - ??

Paulusz/Pouwels, Paulus: **df**

1619 * Leiden, 1643 ∞ Amsterdam

Remmerts, Richaart: **eo ep eq er**

1623 ∞ Haarlem, Amsterdam ca 1625 .

R..., T...: **et**

onbekend, ?? 17e eeuw

Rooy, Barent de: **bb**

's-Gravenhage ca 1750

Schaak, Jan: **ar**

1754 † Amsterdam; doos 1742

Schol, Jan Teunisz: **ea eb**

1614 * Heemstede?, 1661 stadsijker Amsterdam, 1662 ∞ Amsterdam;
doos 1666

Schure, Roelof Woutersz van der: **bp**

1629 * Amsterdam, 1656 ∞ Amsterdam, ijkmeester-generaal 1659-1660,
1660 † Amsterdam; dozen 1659-1662

Sinnigen, Philip: **ay?**

1675 * Amsterdam, 1698 Amsterdam

Somer, Jacob: **dd de**

1625 * Amsterdam, 1647 ∞ Amsterdam, 1662 ijkmeester Westfriesland,
1668 ∞ Hoorn; blokje 1648, doos 1660

Stout, Abraham: **dq**

Rotterdam 17e eeuw

Velzen, Leendert van: **bo**

1700 * ??, 1723 ∞ Amsterdam, 1724 poorter Amsterdam, ca 1735 †
Amsterdam

Vermeulen, Gillis Jorisz (Joerse): **bj? bk? bq? dh di**

opvolger J.D.Boudringen, 1631 ∞ Rotterdam, 1634 en 1654 aankoop
huizen Rotterdam, 1664 † Rotterdam; dozen 1642-1654

Vogelsang, Reinier: -

1643 * Amsterdam, 1665 ∞ Amsterdam; dozen 1665-1674

V..., C... D...: **dr**

onbekend, ?? 17e eeuw

V..., M... L...: **el**

onbekend, ?? 17e eeuw

Welberg, Isaac te: **dg? dj**

ca 1585 * Antwerpen, 1606 ∞ Amsterdam

Weijer, Maria van de: **[ct?] [em?]**

1621 weduwe van Lenaart van den Gheere IV, 1621 overeenkomst met
Gerrit Geens II

Willemsz, Jan: zie Jan Willemsz van Coppenol

W..., M...: **ba**

onbekend, Enkhuizen ca 1620?

Zilver, Gijsbert: -

1756 stadsijker Amsterdam, 1799 † Amsterdam; dozen 1758-1772

Summary

Coin weights made in the Northern Netherlands. Dutch coin weights usually show a highly simplified schematic reproduction of a coin design, nearly always without any legend. This simplification makes identification of the corresponding coin difficult, as does the fact that the same representation was sometimes used for more than one coin sort. For a precise identification of a coin weight it is therefore necessary to determine its mass (this term is used here throughout to denote quantity of matter contained, to avoid confusion with the coin weights as objects). Further complications are caused by errors and carelessness of the coin weight makers. In the present publication several methods of identification are made available. In the absence of an instrument of this kind, analysis and systematic comparison of the contents of coin weight boxes has been very difficult so far.

With the help of coin weights the general public could make sure that a coin received in payment was of good weight. If a coin had become too light by clipping or wear, its value was marked down accordingly. There were coin weights for the most current types, mostly of gold coins and in the early 17th century sometimes also of large silver coins. In the first half of the 17th century a great variety of weight blocks were still in use in the Northern Netherlands, but in the 18th century the degree of variation declined sharply, because many old coin types disappeared from the circulation, while at the same time fewer new types from abroad gained access. Moreover, there was less demand for coin weights, because the production of many coin types had become mechanized. Consequently the coins were more regular in shape and provided with a rim, which made it impossible to clip them without it being noticed.

The production of coin weights took place mainly in trading centres, such as Amsterdam, Middelburg and Rotterdam. The end product of the coin weight makers, i.e. the box with weight blocks, was the result of assembly: the wooden box was supplied by a joiner, the paper label by an engraver/printer, the rough brass blocks by a brass founder and the iron scales sometimes by a specialized scale-maker. The coin weight maker touched the rough blocks up till they had the right mass, stamped the simplified designs of the coins on them, and placed them in the box in their respective compartments, which had a short indication of the names of the coins written over them.

By means of round dies the block designs and makers' marks, both in a circle of dots, were struck in relief simultaneously on both obverse and reverse of the weight blocks. Texts, which sometimes occur in the field, without a circle of dots, were stamped in the weight blocks with loose punches.

The coin designs could be reproduced only schematically. They sometimes needed an additional feature to clarify which type of coin was meant. Sometimes such additions were part of the die with the block design, in other cases they were later applied to the block with a separate punch. Occasionally the design of a certain coin type was struck on a block with the mass of another type. The design was then corrected by means of a punch. The makers' marks show a lot of variation, though some elements occur again and again: town arms, private marks and objects such as hammers, swords or horns, most of them accompanied by initials and sometimes a date.

The mass of a weight block is closely connected to the legally prescribed mass of the corresponding coin, but it nearly always slightly deviates from it. For practical reasons, when the coins were struck a small deviation in weight was allowed (called tolerance or remedy). Naturally the coin weights did not have the full mass prescribed by law for the individual coins, but kept to the lowest margin allowed. When a coin type had been in circulation for a long time, its average mass had declined in a natural way by wear. In such cases the authorities determined which mass was still to be tolerated, and the coin weights were then made according to that norm. Moreover, it repeatedly happened that Dutch coinage authorities did not possess the original instructions for coins struck in other countries, so that the norms for these types had to be determined experimentally. Therefore, the legal mass decreed at the time of issue of a coin type often differed from the tolerated mass of long circulating or foreign coin types, but the coin weights were always made to correspond to the tolerated mass. In the present catalogue, for practical reasons

only the legally prescribed mass has been indicated, because the tolerated mass was not published, except for a few decades around 1600 in the so-called *Beeldenaer ofte Figuer-boeck*.

Because the coin weight makers sometimes allowed themselves certain liberties, some improbable combinations occur. For instance, blocks of 4 and 2 grammes, with the "Portuguese arms" design, certainly were not made for weighing Portuguese coins, because in that country no gold pieces with that mass were struck; in fact, the names of the coins they were meant for, written above their compartments in the box, identify the blocks as weights for the 'merococksche ducat' (Moroccan ducat or dinar) and its half. Such anomalies were the result of carelessness, but mistakes were also made. For instance, there is a block for the quarter Dutch gold rider, but this denomination was never struck. The whole and half rider were, though.

The present publication in the first place intends to be an aid to the identification and the establishing of an inventory of coin weights made in the Northern Netherlands in the period 1580-1800. In neighbouring countries comparable coin weights were produced, mostly for the same coin types, so that this catalogue can also be used for the identification of many weight blocks made outside the Northern Netherlands. It contains technical data (name, period, mass, design and reference) of the most important gold coins circulating in Western Europe in the 17th and 18th centuries.

After the introduction (I) follows a catalogue of weight blocks (II) in three parts. In part IIa they are arranged thematically according to their designs, with references to countries and coin types. Part IIb contains a list of coins arranged alphabetically, first after country of issue, then after names of coins, and finally chronologically according to year of issue of the type. Part IIc contains an index of old Dutch coin names. A catalogue of makers' marks (IIIa) has been arranged according to designs, and is followed by an alphabetical list of coin weight makers (IIIb).

The list of coins (IIb) has the following categories:

- | **modern name** "modern specification or popular name" country or province,
period [metal] *old Dutch name*
- | = remark about imitation from a foreign example or other provenance of the type
- | mass | period | coin design of obverse / reverse: "modern specification or popular
name" (reference to literature)
- | **block no** | explanation of block design; *old Dutch name*
- | | *wrong combination of mass and block design
- | more detailed comments on **block designs**
- | more detailed comments on the whole or part of a group of coins and/or coin weights

It should be noted that a coin weight with a mass higher than the prescribed one is virtually impossible. A block too heavy for the coin type suggested by the design on the block, must have been intended for another type.

The numbering of the catalogues of block designs and makers' marks affords the possibility of a combined reference, for instance 123eg.